

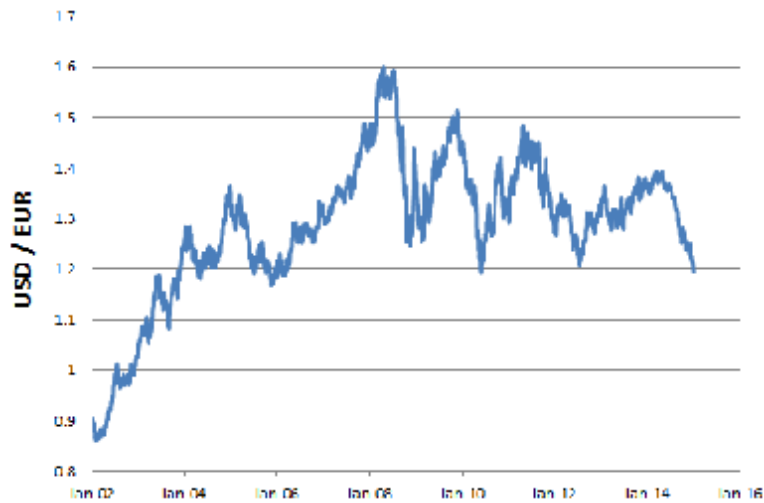
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΣΟΔΥΝΑΜΙΑ ΕΥΡΩ – ΔΟΛΛΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΠΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ – ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΚΛΑΜΑΝΗΣ
ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΤΡΑ – 2016

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ίσως η καταλληλότερη εικόνα ως προς την περιγραφή των μακροχρόνιων σχέσεων – οικονομικών και μη- ανάμεσα στην Ελλάδα και το ευρύτερο περιβάλλον της αποτελεί ο Ανατολικό-Ρωμαϊκός δικέφαλος αετός. Με ένα βλέμμα στραμμένο προς τη Δύση και άλλο ένα ταυτόχρονα προς την Ανατολή, η Ελλάς είναι «θύμα» μιας στρατηγικής θέσης που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο αιώνιως συγκρουόμενους κόσμους, με αντίθετες αντιλήψεις, ιδεολογίες και πρακτικές. Η σύγκρουση αυτή είναι παρούσα και στον ίδιο τον Ελληνισμό, ο οποίος από τις απαρχές του κατέχει στοιχεία και νοοτροπίες που αμφότερα τον καθιστούν ενοποιητή αλλά και διαχωριστή των δύο αυτών κόσμων. Η ιδιαίτερη αυτή ταυτότητα του Έλληνα υπήρξε και ένας κύριος διαμορφωτής της οικονομικής του δραστηριότητας.

Κόρη της Ευρώπης για έναν Τούρκο και Ιρανό, αλλά ανατολίτισσα για έναν Ισπανό και Άγγλο, η Ελλάδα καλείται σήμερα να ενταχθεί σε ένα σώμα που κυβερνά καθαρά το Δυτικό στοιχείο, η Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτή η σύντομη στροφή προς την Δύση, που ξεκίνησε με την προσχώρηση του Ελληνικού κράτους στον Οργανισμό Βορειοατλαντικού Συμφώνου (ευρύτερα γνωστό υπό τη συντομογραφία ΝΑΤΟ) και εντείνεται με αυξανόμενο ρυθμό από τότε, δεν έχει δει προηγούμενο από την εποχή που η Πέργαμος, η Αθήνα, η Αιτωλική Συμπολιτεία και λοιπά Ελληνικά κράτη στράφηκαν με ενθουσιασμό –ή και ανάγκη- προς τη Ρώμη με στόχο την αντιμετώπιση των Βορειοελληνικών, πολιτικά «ανατολίζουσων», μοναρχιών Ηπείρου και Μακεδονίας. Εξ' αιτίας όμως της ιδιαίτερης ελληνικής οικονομικής και γεωπολιτικής φύσεως, η προσπάθεια ενδέχεται να αποδειχθεί δύσκολη υπόθεση.

Σήμερα, ο δυτικός κόσμος και ιδιαίτερα η Ευρώπη καλούνται να αντιμετωπίσουν νέες προκλήσεις, είτε αυτή είναι η Κρίση Χρέους της Ευρωζώνης, είτε είναι η σημαντική άνοδος των ασιατικών «γιγάντων» όπως η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας και η Δημοκρατία της Ινδίας. Είτε οι προκλήσεις είναι οικονομικές, είτε γεωπολιτικές, οι συνέπειες πρόκειται να φανούν στον ελληνικό τουρισμό, την «βαριά βιομηχανία» της ελληνικής οικονομίας και πρόκειται να σχηματίσουν μια νέα ταυτότητα για τον ελληνικό τουρισμό.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να ερευνηθούν οι αιτίες που οδήγησαν το ισχυρό ευρωπαϊκό νόμισμα σε μια σταθερή υποχώρηση έναντι του Δολαρίου που οδεύει προς μια ισοδυναμία, και να ερευνηθούν οι πιθανές επιπτώσεις αυτής της υποχώρησης και ισοδυναμίας στον ελληνικό τουρισμό, «βαριά βιομηχανία» της ελληνικής οικονομίας.

Μελετώντας τις μακροχρόνιες αιτίες της αναμενόμενης ισοδυναμίας Ευρώ – Δολαρίου, η έρευνα αυτή περιλαμβάνει μια ιστορική αναδρομή της δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τα ταραγμένα χρόνια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και την δημιουργία του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος και της Ευρωζώνης. Επιπλέον καταγράφεται η θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανάμεσα στις υποψήφιες υπερδυνάμεις οι οποίες, μαζί με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την παγκόσμια οικονομία. Περιλαμβάνεται και περιγραφή της Subprime Mortgage Crisis των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και της Κρίσης της Ευρωζώνης η οποία προκάλεσε την υποχώρηση του Ευρώ έναντι του αμερικάνικου νομίσματος. Επίσης περιλαμβάνεται και μια σύγκριση της Ευρωζώνης με την τότε Λατινική Νομισματική Ένωση.

Ερευνάται και ο ελληνικός τουρισμός από την απαρχή του νεοελληνικού κράτους έως και σήμερα, καθώς γίνεται και μια μικρή ανάλυση της φύσεως του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Επιπλέον ερευνώνται και οι πιθανές συνέπειες της ισοδυναμίας Ευρώ – Δολαρίου στον ελληνικό τουρισμό, γίνεται μια σύγκριση ενός υποτιμημένου Ευρώ με μια υποτιθέμενη επιστροφή στην Δραχμή, καθώς και πιθανές επιπτώσεις από σοβαρές γεωπολιτικές κρίσεις που λαμβάνουν χώρα στον κόσμο. Γίνεται αναφορά στον Νεοφιλελευθερισμό, που φαίνεται να εισχωρεί ενεργά στην ελληνική οικονομία και τέλος, γίνεται μια σύγκριση με την περίπτωση της Αργεντινής, η οποία από πρώτη σκοπιά φαίνεται να έχει κοινά στοιχεία με την χώρα μας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	9
Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα	12
Οι Συνθήκες της Ρώμης	13
Το Σχέδιο Fouchet	15
Επέκταση των κοινοτήτων και Συνθήκη του Μάαστριχτ	16
Το Ευρωπαϊκό Νόμισμα	17
Επιπτώσεις του Ευρώ	18
Βιβλιογραφία και Σύνδεσμοι	20
Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	21
Χαρακτηριστικά Στοιχεία του Τουρισμού	21
Βιβλιογραφία και Σύνδεσμοι	22
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	23
19 ^{ος} Αιώνας	23
20 ^{ος} Αιώνας	27
Α) Πρώιμο Στάδιο Ανάπτυξης (1950 – 1965)	28
Β) Δεύτερο Στάδιο Ανάπτυξης (1965 – 1985)	29
Γ) Τρίτο Στάδιο Ανάπτυξη (1985 έως και σήμερα)	31
Βιβλιογραφία και Σύνδεσμοι	32
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ	33
Η έννοια του τουριστικού προϊόντος	33
Το Τουριστικό Προϊόν της Ελλάδος	33
Η Ελλάδα ως πόλος έλξης για τους Αλλοδαπούς Τουρίστες	35

Ο Ανταγωνισμός -----	36
Η Σημασία του Τουρισμού για την Ελληνική Οικονομία -----	38
Τρόποι Ανάπτυξης του Ελληνικού Τουρισμού για το Μέλλον -----	39
Βιβλιογραφία και Σύνδεσμοι -----	40
Η ΥΠΕΡΔΥΝΑΜΗ -----	41
Τι είναι Υπερδύναμη -----	41
Οι Τρεις Υπερδυνάμεις του 20 ^{ου} Αιώνα και Σχέσεις με την Ελλάδα -----	43
Βρετανική Αυτοκρατορία -----	43
Σχέσεις της Βρετανικής Αυτοκρατορίας με την Ελλάδα -----	44
Κληρονομιά της Βρετανικής Αυτοκρατορίας -----	50
Οι Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες -----	50
Σχέσεις των ΕΣΣΔ με την Ελλάδα -----	52
Η Κληρονομιά των Ενωμένων Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών -	53
Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής -----	53
Σχέσεις Ελλάδος και Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής -----	56
Βιβλιογραφία και Σύνδεσμοι -----	59

ΜΕΡΟΣ Β': ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ ΥΠΕΡΔΥΝΑΜΕΙΣ -----	61
Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας -----	61
Εμπόδια της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας -----	63
Ευρωπαϊκή Ένωση -----	64
Ρωσική Ομοσπονδία -----	65
Δημοκρατία της Ινδίας -----	66
Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Βραζιλίας -----	67
Βιβλιογραφία και Σύνδεσμοι -----	68

Η ΚΡΙΣΗ ----- 69

Τι είναι Κρίση ----- 69

Η Οικονομική Κρίση ----- 70

Η Κρίση στις Ηνωμένες Πολιτείες ----- 74

Η κρίση χρέους της Ευρωζώνης ----- 76

Ο Δρόμος προς μια Πιθανή Ισοδυναμία Ευρώ – Δολαρίου ----- 77

Βιβλιογραφία και Σύνδεσμοι ----- 78

ΤΟ ΠΕΙΡΑΜΑ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ---- 80

Η Δημιουργία της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης ----- 82

Η Ελλάδα στην Λατινική Νομισματική Ένωση ----- 82

Η περεταίρω επέκταση της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης και η αποτυχία της - 83

Σύγκριση της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση ----- 85

Βιβλιογραφία και Σύνδεσμοι ----- 86

**ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΜΙΑΣ ΙΣΟΔΥΝΑΜΙΑΣ ΕΥΡΩ – ΔΟΛΑΡΙΟΥ ΣΤΟΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ----- 87**

Υποτιμημένο Ευρώ και η υποτιθέμενη επιστροφή στην Δραχμή ----- 90

Βιβλιογραφία και Σύνδεσμοι ----- 91

**Η ΑΝΑΤΟΛΗ ΣΥΝΑΝΤΑ ΤΗΝ ΔΥΣΗ: ΔΙΕΘΝΗ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΙΘΑΝΕΣ
ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ----- 92**

Ο «Ασιατικός Αιώνας»: Η Άνοδος της Ασίας και η Απειλή για την Ηγεμονία της
Δύσεως ----- 92

Παγκόσμιες οικονομικές και γεωπολιτικές εξελίξεις καθώς και οι επιπτώσεις τους
στον ελληνικό τουρισμό ----- 95

Το Ζήτημα των Νησιών Senkaku ----- 95

Η Κρίση της Ουκρανίας ----- 96

Ο Πόλεμος της Συρίας ----- 97

Περιβαλλοντική Κρίση ----- 97

Βιβλιογραφία και Σύνδεσμοι ----- 98

Ο ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ----- 99

Τι είναι Νεοφιλελευθερισμός ----- 99

Νεοφιλελευθερισμός και Ελευθερισμός ----- 100

Νεοφιλελευθερισμός και Ελληνικός Τουρισμός ----- 100

Βιβλιογραφία και Σύνδεσμοι ----- 101

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΑΡΓΕΝΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ -- 102

Η Μεγάλη Ύφεση της Αργεντινής ----- 102

Ανάπτυξη του Τουρισμού στην Αργεντινή ύστερα από την Αλλαγή Νομισματικής Πολιτικής ----- 103

Σύγκριση με την Ελλάδα ----- 104

Βιβλιογραφία και Σύνδεσμοι ----- 105

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ----- 106

ΜΕΡΟΣ Α': ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΟ ΕΝΙΑΙΟ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

8 Μαΐου 1945, η Γερμανία, ύστερα από ένα σκληρό και καταστροφικό πόλεμο διάρκειας σχεδόν έξη ετών, παραδίνεται άνευ όρων. Τρεις μέρες αργότερα, με την επίθεση του Ερυθρού Στρατού στην Πράγα, παύουν οι εχθροπραξίες στο ευρωπαϊκό θέατρο πολέμου στα πλαίσια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο οποίος πόλεμος θα συνεχισθεί στην περιοχή της Ανατολικής Ασίας έως την υπογραφή παραίτησης εκ μέρους της Ιαπωνικής Αυτοκρατορίας στο Αμερικάνικο πολεμικό πλοίο USS Missouri στις 2 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους.

Την επόμενη μέρα, η Ευρώπη βρισκόταν σε κρίσιμη κατάσταση και καλούταν να αντιμετωπίσει νέες προκλήσεις με κύρια το γεγονός ότι η δύναμη της είχε υποχωρήσει σε σχέση με αυτή των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και των Ενωμένων Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών. Οι αποικιακές δυνάμεις της Γερμανίας Ηπείρου όπως η Βρετανική Αυτοκρατορία και η Γαλλική Δημοκρατία δεν ήταν πλέον σε θέση να αντιμετωπίσουν τη νέα αυτή κατάσταση μόνες τους. Η Μεγάλη Βρετανία είχε υποστεί σοβαρές καταστροφές από τους συνεχείς γερμανικούς βομβαρδισμούς κατά τη διάρκεια της μάχης της Βρετανίας και η οικονομία της βρισκόταν στα πρόθυρα της χρεοκοπίας ενώ η Γαλλία ήταν πληγωμένη από την περίοδο της κατοχής και το κύρος της διεθνώς είχε υποστεί ζημιά εξ' αιτίας της αμφιλεγόμενης επίδοσης και στάσης της τα χρόνια του πολέμου. Με την ταυτόχρονη αποδυνάμωση των ευρωπαϊκών δυνάμεων, αντιστρόφως αυξανόταν η εθνική συνείδηση στις αποικίες. Επιπλέον, αμφότερες οι δύο υπερδυνάμεις, δηλαδή οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση, ήταν αντίθετες στον ευρωπαϊκό αποικιακό επεκτατισμό. Από τη μία, η Αμερικάνικη καχυποψία έναντι στις ευρωπαϊκές αποικιακές κτήσεις υπήρξε ένα παραδοσιακό στοιχείο της ιστορίας ενώ ταυτόχρονα προτιμούσε αρχικά να μην ασχοληθεί με τα αποικιακά και επεκτατικά ζητήματα των Ευρωπαίων. Επιπλέον, η Αμερική, όπως φάνηκε αργότερα, δεν στήριζε τις αποικιακές προσπάθειες των Ευρωπαίων και συχνά εναντιώθηκε σε αυτές, όπως συνέβη με την Κρίση του Σουέζ το 1956, όπου οι Ηνωμένες Πολιτείες ανάγκασαν το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία να εγκαταλείψουν τα αποικιακά τους σχέδια, με αποτέλεσμα η δεύτερη να εγκαταλείψει τον Οργανισμό Βορειοανατολικού Συμφώνου. Για τους Σοβιετικούς, η απόκρουση του «Ευρωπαϊκού Ιμπεριαλισμού» υπήρξε ένα κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα της εξωτερικής τους πολιτικής. Η Ίδια η Γερμανία Ηπειρος βρισκόταν πλέον διχοτομημένη σε δύο σφαίρες επιρροής, με ελάχιστες εξαιρέσεις.

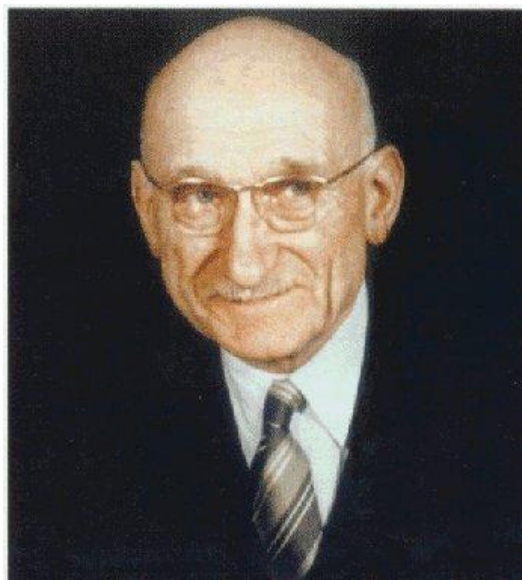
Οι μέρες όπου οι ευρωπαϊκές αποικιακές αυτοκρατορίες μοιράζονταν τον πλανήτη και αποφάσιζαν για τα παγκόσμια ζητήματα ήταν πλέον παρελθόν και η συνειδητοποίηση αυτή εκ μέρους των Ευρωπαίων οδήγησε στον διάλογο ανάμεσα σε πρώην εχθρούς για να εγκαινιασθεί μια νέα εποχή συνεργασίας και ειρήνης μεταξύ τους. Τα μικρά και μεμονωμένα ευρωπαϊκά κράτη, ειδικά μετά τη στέρηση του μη βιώσιμου αποικιακού μοντέλου ανάπτυξης (εκτός από τους ανθρωπιστικούς λόγους, η αποικία, συχνά υπό το καθεστώς «προτεκτοράτου», χρησίμευε κυρίως ως πηγή πρώτων υλών για την βιομηχανία της μητροπόλεως αλλά χωρίς να λαμβάνει μέρος σε

αυτή τυχόν επέκταση της βιομηχανίας), δεν είχαν ούτε τη βιομηχανία, ούτε τον πληθυσμό, ούτε το μέγεθος και τις πρώτες ύλες για να συγκριθούν με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ή τις Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες. Εάν ήταν να επανεμφανισθεί η Ευρώπη με κυρίαρχο ρόλο στη διεθνή σκηνή, τότε θα έπρεπε να υπάρξει συνεργασία ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη σε πολλούς αν όχι όλους τους τομείς.

Η πρωτοβουλία πάρθηκε το 1951 με τη συνθήκη του Παρισίου από τους René Pleven και τον Γάλλο υπουργό εξωτερικών Robert Schuman με τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα, η οποία είχε ως ιδρυτικά μέλη την Γαλλία, Γερμανία, οι χώρες του Benelux (Βέλγιο, Κάτω Χώρες, Λουξεμβούργο) και η Ιταλία. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα υπήρξε το πρώιμο στάδιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και -όπως δηλώνει και το όνομα της- είχε μόλις κάποιες περιορισμένες οικονομικές λειτουργίες όπως τη δημιουργία μιας κοινής αγοράς άνθρακα και χάλυβα για τα κράτη μέλη με κύριο σκοπό την εξουδετέρωση κάθε τυχόν ανταγωνισμού ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη. Η δημιουργία όμως της κοινότητας ήταν επίσης μεγάλης πολιτικής σημασίας, με κύρια επιδίωξη του Schuman να είναι το οριστικό τέλος των πολέμων μεταξύ Γαλλία και Γερμανίας, Επειδή η κύρια αιτία ανταγωνισμού ανάμεσα στις δύο χώρες ήταν η βιομηχανική περιοχή της Ruhr όπου υπήρχε μεγάλο απόθεμα χάλυβα και άνθρακα, ήταν μέγιστης σημασίας για την συνεννόηση και ένωση της Ευρώπης να έπαυε η γαλλό-γερμανική έχθρα που ήταν μάλιστα πρωταγωνιστική και στους δύο παγκοσμίους πολέμους εξ' αιτίας των οποίων βρισκόταν πλέον η Γεραιά Ήπειρος σε αυτήν την δεινή θέση.

Σύμφωνα με τη Δήλωση του Schuman, σκοπός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα ήταν:

- 1) Η δημιουργία μιας ενωμένης Ευρώπης.
- 2) Να καταστήσει τον πόλεμο μεταξύ κρατών μελών αδύνατο.
- 3) Η ενθάρρυνση της παγκόσμιας ειρήνης.
- 4) Ο μετασχηματισμός της Ευρώπης σε μια βήμα-βήμα διαδικασία, οδηγώντας στην ενοποίηση της Ευρώπης με δημοκρατικά μέσα, ενώνοντας τα δύο πολιτικά μπλόκ που διαχώριζε το Σιδηρούν Παραπέτασμα.
- 5) Η δημιουργία του πρώτου υπερεθνικού θεσμού.
- 6) Η δημιουργία του πρώτου διεθνούς φορέως κατά των μονοπωλιακών συνασπισμών.
- 7) Η δημιουργία κοινής αγοράς στα πλαίσια της Κοινότητας.
- 8) Η βελτίωση και αναζωογόνηση της ευρωπαϊκής οικονομίας με παρόμοιες ενωτικές διαδικασίες, ξεκινώντας από τον άνθρακα και τον χάλυβα.

- 9) Βελτίωση της παγκόσμιας οικονομίας και των αναπτυσσόμενων χωρών, όπως κυρίως στην Αφρική.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι πίσω από την πρωτοβουλία για την κοινή αγορά άνθρακα και χάλυβα υπήρχε ένα μεγαλύτερο όραμα, και αυτό το όραμα ήταν η ένωση της Γεραιάς Ηπείρου, την αποδέσμευση της από το διπολικό καθεστώς των σφαιρών επιρροής που κυριαρχούσε τότε και καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Βεβαίως αυτό το όραμα απαιτούσε μεγάλη προσοχή και υπομονή, επειδή η δημιουργία και διάδοση ευρωπαϊκής συνείδησης έβρισκε αντίθετες προς αυτήν πολλές εθνικές και εθνικιστικές παραδοσιακές αντιλήψεις, μεταξύ άλλων που καλλιεργήθηκαν και καθιερώθηκαν έναν αιώνα νωρίτερα καθώς και οι πληγές από τους πολέμους, η σταδιακή και «βήμα-βήμα» προσέγγιση του ζητήματος φαίνεται να ήταν ο καταλληλότερος δρόμος. Επίσης λογικό είναι πως, στο πλαίσιο σταθεροποίησης της ηπείρου και δημιουργίας κοινής συνειδήσεως, έπρεπε να εξουδετερωθούν οι παλαιές έχθρες και ανταγωνισμοί μεταξύ των κρατών της, με σημαντικότερη την γαλλό-γερμανική. Επομένως, η έντονη αυτή αντιπαλότητα και οι πόλεμοι που πηγάζουν από αυτή και θα εμπόδιζαν το ευρωπαϊκό όραμα, έπρεπε να αντιμετωπισθούν εξ αρχής. Με την καθιέρωση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα η εκμετάλλευση της βιομηχανικής περιοχής του Ρήνου, κύριας πηγής ανταγωνισμού ανάμεσα στις δύο ευρωπαϊκές δυνάμεις, γινόταν κοινή με αποτέλεσμα να καθιστούσε τον πόλεμο «υλικά αδύνατο», επειδή οι βιομηχανικές πρώτες ύλες που απαιτούνται για την παραγωγή πυρομαχικών και λοιπού πολεμικού εξοπλισμού βρίσκονται κυρίως στην πλέον υπό κοινή εκμετάλλευση περιοχή.

Επιπλέον στη Δήλωση του Schuman γίνεται αναφορά και για εκτός Ευρώπης περιοχές, όπως οι αναπτυσσόμενες περιοχές της Αφρικής. Η επιδίωξη αυτή μάλλον προσδιορίζει πιθανές βλέψεις των Ευρωπαίων εκτός Ευρώπης. Δηλαδή, η ενωμένη Ευρώπη δεν είχε ως σκοπό μόνο την αναζωογόνηση της και την αποτίναξη του διπολικού καθεστώτος που κυριαρχούσε, αλλά μάλλον θα ανακτούσε και την παλιά της λάμψη σε διηπειρωτικό επίπεδο, δρώντας ίσως ως Τρίτη δύναμη κατά της όλο και ενδυναμωμένης «Αμερικανό-Σοβιετικής» διπολικής επιρροής στον πλανήτη. Για αυτόν τον λόγο, ευρωπαϊκά ρεύματα που αντιστέκονταν στην Αμερικανική αλλά και ταυτοχρόνως στη Σοβιετική επιρροή, όπως η Γαλλία του Σαρλ Ντε Γκωλ, επένδυσαν αρκετά στην προσπάθεια μιας «ενωμένης Ευρώπης». Μέρος της πολιτικής του Ντε Γκόλ για παράδειγμα, ήταν η επέκταση γαλλικής ζώνης επιρροής σε μικρά κράτη με αποτέλεσμα να πιεσθούν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και οι Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες και να καταργηθεί το διπολικό μοντέλο, δίνοντας θέση σε ένα πολυπολικό μοντέλο, στο οποίο θα συμμετείχε και η Γαλλία. Βεβαίως, ο Ντε Γκωλ γνώριζε ότι αυτό το σχέδιο θα επιτυχόταν μόνο με μια σταθερή και αλληλέγγυα Ευρώπη. Ο άλλος μεγάλος εταίρος στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας φαινόταν να αποδέχεται περισσότερο το διπολικό καθεστώς από τη Γαλλική Δημοκρατία. Αυτό συνέβη εξ' αιτίας της διχοτόμησης της Γερμανίας από το Σιδηρούν Παραπέτασμα, με αποτέλεσμα η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας να ήταν πιο θετική στην παρουσία των Ηνωμένων Πολιτειών στα ευρωπαϊκά πράγματα.

Η επιλογή της Αφρικής ως παραδείγματος μάλλον δεν φαίνεται να ήταν τυχαία. Το 1950, η Αφρική ήταν η ήπειρος με την «βαρύτερη» ευρωπαϊκή επιρροή. Με εξαίρεση

τη Λιβερία που ήταν πρώην Αμερικάνικη αποικία, την Αιθιοπία που κέρδισε την ελευθερία της πέντε χρόνια πριν και την Αίγυπτο, όλη η υπόλοιπη Αφρική βρισκόταν υπό ευρωπαϊκό ζυγό, με τη Νότια Αφρική να ήταν ντομίνιον έως το 1960 και η βόρεια Αλγερία να θεωρούταν κατατεθέν έδαφος της Γαλλίας. Η μεγάλη χρονιά για την Αφρική υπήρξε το 1960, κατά τη διάρκεια της οποίας και των επόμενων χρόνων οι περισσότερες Αφρικανικές απέκτησαν την ελευθερία τους.

Πάντως φαίνεται πως οι Ευρωπαίοι έχουν μεταβάλλει την «αποικιακή» - «νέο-αποικιακή» τους στρατηγική, εφόσον γίνεται λόγος για ανάπτυξη στις αποικίες. Οι Ευρωπαίοι φαίνεται να έχουν συνειδητοποιήσει τις αλλαγές στην αποικιακή φιλοσοφία και φαίνεται να μεταβάλλεται η «αποικία» από χώρο ανεφοδιασμού της μητροπόλεως σε εταίρο υπό επιρροή, προσδίδοντας έτσι στον ευρωπαϊκό επεκτατισμό ένα πιο βιώσιμο από οικονομικής απόψεως και πιο ανθρώπινο πρόσωπο. Άλλο ένα στοιχείο στη Δήλωση Schuman που προβάλλει την Ευρώπη στη παγκόσμια σκηνή είναι η αναφορά στόχου της εν λόγω ευρωπαϊκής κοινότητας σε πρώτη υπερεθνική κοινότητα στον κόσμο, τονίζοντας έτσι τον καινοτόμο χαρακτήρα και την πρόοδο για την ανθρωπότητα που θα εκπροσωπούσε αυτή η νέα Ευρώπη. Δεν θα έπρεπε να εκπλήξει το γεγονός ότι η πετυχημένη Ευρώπη δίνει τέτοια έμφαση στην ανάδειξη σε παγκόσμια δύναμη, όταν σκέπτεται κανείς ότι μόλις μια δεκαετία νωρίτερα η Ευρώπη ήταν η απόλυτη κυρίαρχος στα παγκόσμια πράγματα. Έτσι, δεν πρόκειται η αναφορά μεγαλείου σε ένδειξη υπερβολικής μεγαλομανίας εκ μέρους των Ευρωπαίων, όσο άλλων η ανάκτηση μιας χαμένης θέσης στην παγκόσμια σκηνή που μετά από τόσα χρόνια παρουσίας, ίσως να τη θεωρούσαν και «δικαιωματική». Τέλος, μια άλλη αξιοσημείωτη φιλοδοξία από την Δήλωση Schuman είναι η αναφορά στην καταπολέμηση των μονοπωλιακών συνασπισμών που θα καθιστούσε τη νέα Ευρώπη ως δύναμη, απόδειξη του φιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου που υιοθέτησε η ευρωπαϊκή κοινότητα.

Από τα παραπάνω απορρέει το συμπέρασμα ότι πίσω από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα κρύβεται η αρχή μιας πολύ μεγαλύτερης ιδέας, δηλαδή μιας ενωμένης Ευρώπης. Βεβαίως, με αυτή τη «νέα» και «ενωμένη» υπήρχε μια διάσταση απόψεων που ακολουθεί να υπάρχει έως και σήμερα, ο καθένας έβλεπε της Ευρώπη με τον δικό του τρόπο και μάλλον έτσι η ίδια η ευρωπαϊκή ιδέα τότε να ήταν ένα όνειρο που να ένωνε τους διάφορους ευρωπαϊστές ως μια ελπίδα «λύτρωσης» από τη γενικότερη κατρακύλα της Γεραιάς Ηπείρου και από τη κυριαρχία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και των Ενωμένων Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.

Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα

Επόμενο βήμα μετά τη Συνθήκη του Παρισιού και την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα ήταν η απόπειρα δημιουργίας ενός αμυντικού μηχανισμού μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών. Η πρωτοβουλία πάρθηκε από τον René Pleven ως η ευρωπαϊκή απάντηση στο κάλεσμα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής για τον επανοπλισμό της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Το σχέδιο του ήταν η σύσταση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (European Defense Community), η οποία είχε ως σκοπό την εκδίωξη του Οργανισμού

Βορειοανατολικού Συμφώνου από τα εδάφη των χωρών της Ευρώπης και την δράση ως αντίβαρο κάθε σοβιετικής προκλήσεως στην περιοχή.

Το σχέδιο κατέρρευσε όταν απορρίφθηκε από το γαλλικό κοινοβούλιο. Ο Σαρλ Ντε Γκωλ φοβόταν το ομοσπονδιακό χαρακτήρα αυτού του σχεδίου, το οποίο θα απειλούσε την εθνική κυριαρχία και ίσως και τον χαρακτήρα της Γαλλικής Δημοκρατίας. Παρότι ο Ντε Γκωλ υπήρξε ένας από τους εκφραστές του ευρωπαϊκού σχεδίου, καταδίκασε απερίφραστα τον φεντεραλισμό διότι επιδίωκε κυρίως την υποτιθέμενη ενωμένη Ευρώπη ως εν δυνάμει σφαίρα επιρροής και προέκταση μιας τάχα αναγεννημένης γαλλικής δύναμης. Ο προσανατολισμός του δηλαδή δεν τόσο ευρωπαϊκός όσο εθνικός. Επιπλέον, ο Ντε Γκωλ ανησυχούσε για μια πιθανή ενδυνάμωση και επανοπλισμό της Γερμανίας, κάτι που θα απειλούσε τον ηγεμονικό ρόλο που οραματιζόταν για τη Γαλλία στον ευρωπαϊκό χώρο. Εκτός από τον Ντε Γκωλ, αντίθετοι στο σχέδιο ήταν και οι Κομμουνιστές, οι οποίοι ερμήνευαν την Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα ως ένα υποκατάστατο του Οργανισμού Βορειοανατολικού Συμφώνου ενώ καταδίκασαν τις αντί-Σοβιετικές της σκοπιμότητες. Τέλος, υπήρξαν και ανησυχίες για την απουσία του Ηνωμένου Βασιλείου από το σχέδιο, εφόσον η Μεγάλη Βρετανία απουσίαζε και από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα. Το Ηνωμένο Βασίλειο πάντως ενέκρινε θεωρητικά την πρωτοβουλία, απέρριπτε όμως τον υπερεθνικό της χαρακτήρα. Άλλος ένας λόγος που δεν ψηφίστηκε το σχέδιο ήταν ότι το κλίμα «κινδύνου» που επικρατούσε στην Ευρώπη του 1950, όταν είχε προταθεί δηλαδή από τον René Pleven, είχε εξασθενήσει σημαντικά με τον θάνατο του Ιωσήφ Στάλιν και τη λήξη του πολέμου της Κορέας. Στις 30 Αυγούστου του 1954 με 319 ψήφους κατά και 264 ψήφους υπέρ, το σχέδιο της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας απορρίφθηκε. Με την αποτυχία αυτή της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας απέτυχε και η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας.

Οι Συνθήκες της Ρώμης

Παρά την αναποδιά όσον αφορά το ευρωπαϊκό πρόγραμμα σε αμυντικό επίπεδο, σημειώθηκε σημαντική πρόοδος σε οικονομικό και ενεργειακό. Εξ' αιτίας των ενεργειακών κρίσεων, προτάθηκε από την Κοινή Συνέλευση να επεκταθούν οι αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα και να συμπεριλάβει τα ενεργειακά ζητήματα. Ο Γάλλος διπλωμάτης Jean Monnet όμως ήταν υπέρ ενός ξεχωριστού φορέα που να ασχολούταν μόνο με την ενέργεια. Στον Γάλλο μηχανικό Louis Armand ανατέθηκε μια έρευνα που θα εξέταζε τις προοπτικές της πυρηνικής ενέργειας στην Ευρώπη, η οποία έδειξε ότι χρειαζόταν περαιτέρω πυρηνική ανάπτυξη για να καλυφθεί το έλλειμμα που προήλθε από την εξάντληση των κοιτασμάτων χάλυβα και να μειωθεί η εξάρτηση από τους παραγωγούς πετρελαίου. Επιπλέον, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και οι χώρες του Benelux επιθυμούσαν τη δημιουργία ενός πιο ολοκληρωμένου φορέα που θα χρησίμευε ως κοινή αγορά, ενώ ο οικονομικός προστατευτισμός της Γαλλικής Δημοκρατίας διαφωνούσε και ο Jean Monnet θεώρησε ότι ένας τέτοιος φορέας θα ήταν δύσκολος να δημιουργηθεί. Εν τέλη, σε μια προσπάθεια να ικανοποιηθεί και τα δύο μέρη, ο Jean Monnet πρότεινε τη δημιουργία δύο ξεχωριστών κοινοτήτων, μιας οικονομικής

και μιας για τα ενεργειακά θέματα. Τότε ξεκίνησαν οι διεργασίες με πρόεδρο τον Βέλγο πολιτικό Paul Henry Spaak, όπως είχε συμφωνηθεί στο συνέδριο της Μεσσήνης το 1955. Το 1956 στο συνέδριο της Βενετίας και στο Val Duchesse σημειώθηκε σημαντική πρόοδος, παρά τις αντιδράσεις της Γαλλίας η οποία ήθελε μείωση στη δύναμη των εν λόγω φορέων.

Στις 25 Μαρτίου του 1957, υπογράφηκαν στη Ρώμη η συνθήκη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (European Economic Community) και η συνθήκη Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (European Atomic Energy Community), γνωστή και ως ΕΥΡΑΤΟΜ. Οι δύο νέες κοινότητες μοιράζονται την ίδια Κοινή Συνέλευση με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα και το 1962 έγινε γνωστή ως Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Οι συνθήκες της Ρώμης είναι μέγιστης σημασίας διότι έθεταν τα θεμέλια της ευρωπαϊκής οικονομικής πολιτικής. Με τη συνθήκη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας προβλεπόταν μεταξύ άλλων:

- 1) Η συγκρότηση μονίμων οργάνων που θα στόχευαν στη συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών. Τα όργανα αυτά θα ήταν η Συνέλευση, το Συμβούλιο, η Επιτροπή και το Δικαστήριο. Το Συμβούλιο και η Επιτροπή θε είχαν τις αρμοδιότητες να θεσπίζουν και τη δημιουργία μιας υπερεθνικής ευρωπαϊκής έννομης τάξης, ενώ το Δικαστήριο θα συντελούσε στην καθιέρωση της.
- 2) Δημιουργία κοινής αγοράς εντός διαστήματος δώδεκα μηνών, χωρισμένη σε τρεις διαδοχικές φάσεις τεσσάρων ετών κάθε και θα βασιζόταν σε τέσσερις ελευθερίες:
  - α) Ελευθερία κυκλοφορίας εμπορευμάτων στα πλαίσια μιας τελωνειακής ένωσης, χωρίς δασμούς και ποσοτικούς περιορισμούς και θα υιοθετούταν ένα κοινό εξωτερικό δασμολόγιο. Το 1968 καταργήθηκαν για τα έξι κράτη-μέλη οι δασμοί για μια σειρά από προϊόντα.
  - β) Ελευθερία κυκλοφορίας προσώπων, ειδικότερα μισθωτών εργαζομένων και μη μισθωτών επαγγελματιών για δικαίωμα εγκατάστασης.
  - γ) Ελευθερία κυκλοφορίας υπηρεσιών.
  - δ) Ελευθερία κυκλοφορίας κεφαλαίων.

3) Η υιοθέτηση μιας κοινής αγροτικής πολιτικής και η εφαρμογή ενός εναρμονισμένου συστήματος υποστηρίξεως της. Επιπλέον προβλεπόταν η ίδρυση κοινού γεωργικού ταμείου. Επειδή η εφαρμογή της κοινής αυτής πολιτικής υπήρξε από τους πρώτους στόχους της κοινότητας, ήδη από το 1962 εγκρίνεται κοινή τιμολογιακή πολιτική για διάφορα προϊόντα.

4) Η υιοθέτηση μιας κοινής πολιτικής στον τομέα των μεταφορών.

5) Η θέσπιση κοινών κανόνων προστασίας του ανταγωνισμού από τα καρτέλ, μονοπώλια και αθέμιτες κρατικές ενισχύσεις. Μια πολιτική που είχε ξεκινήσει από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα και χαρακτηρίζει την προστατευτική αλλά και φιλελεύθερη φύση της ευρωπαϊκής οικονομικής πολιτικής.

6) Η υιοθέτηση μιας κοινής εμπορικής πολιτικής έναντι των τρίτων χωρών.

7) Απόπειρα σε πρώιμο στάδιο μιας κοινωνικής πολιτικής με την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Ταμείου.

8) Η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων.

9) Απαγόρευση των διακρίσεων κατά φυσικών και νομικών προσώπων λόγω εθνικότητας από τις αρχές των κρατών μελών.

Εν τέλει στις 1 Ιουλίου του 1967, οι ευρωπαϊκές αυτές κοινότητες ενώθηκαν ύστερα από τη Συνθήκη Συγχώνευσης και ονομάστηκαν «Οι Κοινότητες».

Το σχέδιο Fouchet

Η αποτυχημένη απόπειρα της σύστασης της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας δεν υπήρξε η τελευταία. Έγινε και άλλη μια προσπάθεια εδραίωσης ενός ευρωπαϊκού μηχανισμού άμυνας, αυτή τη φορά από τον ίδιο τον Σαρλ Ντε Γκωλ, ο οποίος όμως μηχανισμός περιλάμβανε τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Γαλλική Δημοκρατία και έμεινε γνωστό ως το σχέδιο Fouchet (Από τον Γάλλο πρέσβη της Δανίας Christian Fouchet).

Το σχέδιο προτάθηκε το 1961 και δεν χρησίμευε μόνο σαν εναλλακτικό σχέδιο της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας αλλά και ως εναλλακτικό και για τις ίδιες τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες γενικότερα. Το σχέδιο Fouchet περιλάμβανε

πέντε μέρη:

- I) Ένωση των Ευρωπαϊκών Λαών
- II) Θεσμοί
- III) Υποχρεώσεις των κρατών-μελών
- IV) Οικονομικά της Ένωσης
- V) Γενικές Προμήθειες

Το σχέδιο Fouchet μετά υπέστη κάποιες τροποποιήσεις.

Το σχέδιο όμως αυτό εμπνεύστηκε ως προσπάθεια του Ντε Γκωλ να ανατρέψει τις ήδη υπάρχουσες Ευρωπαϊκές Κοινότητες στις οποίες εξασθενούσε η γαλλική επιρροή. Στο νέο αυτό σχέδιο, το οποίο πρέσβευε το δόγμα του διακυβερνητισμού, αντιτάχθηκαν οι χώρες του BENELUX φοβούμενες την αποδυνάμωση των συνθηκών στην Ρώμη και την άνοδο της γαλλικής επιρροής που θα έφερνε το εν λόγω σχέδιο. Τελικά, το σχέδιο Fouchet δεν σημείωσε επιτυχία και έπαψε να προωθείται.

Επέκταση των Κοινοτήτων και η Συνθήκη του Μάαστριχτ

Η περίοδος που ακολουθεί είναι μια περίοδος μεγέθυνσης. Η Δανία, η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο εντάσσονται στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες την 1 Ιανουαρίου του 1973. Το 1979 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ψηφίζει τη πρώτη γυναίκα πρόεδρο, την Γαλλίδα πολιτικό Simone Veil. Την 1 Ιανουαρίου του 1981 εντάσσεται η Ελλάδα στις Κοινότητες, έξι χρόνια μετά από την αίτηση της. Το 1985 η Γροιλανδία κερδίζει αυτονομία από τη Δανία και εγκαταλείπει τις Κοινότητες. Την 1 Ιανουαρίου του 1986 εντάσσονται η Ισπανία και Πορτογαλία που έκαναν αίτηση το 1977. Επιπλέον την ίδια χρονιά καθιερώνεται ο χώρος Schengen, υιοθετείται και η ευρωπαϊκή σημαία και λαμβάνει μέρος το Single European Act που τροποποιεί τις Συνθήκες της Ρώμης. Το 1987 κάνει αίτηση η Τουρκία, ξεκινώντας έτσι την μακρύτερη σε διάρκεια διαδικασία αίτησης από κάθε άλλη χώρα. Το 1990 σημαίνει το τέλος του Ανατολικού Μπλόκ με αποτέλεσμα να επιτευχθεί η επανανοποίηση της Γερμανίας και να ενταχθεί έτσι το ανατολικό κομμάτι στις Κοινότητες. Τέλος, για την είσοδο νέων μελών από το Ανατολικό Μπλόκ καθώς και η Κύπρος και Μάλτα τέθηκαν τα «Κριτήρια της Κοπεγχάγης».

Στις 7 Φεβρουαρίου του 1992 υπογράφεται η Συνθήκη του Μάαστριχτ, η σημαντικότερη συνθήκη της Ευρώπης σε οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιεχόμενο και συγκρίνεται με την συνθήκη ιδρύσεως του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Η συνθήκη του Μάαστριχτ αποτελεί την τρίτη κατά σειρά θεμελιώδη συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η συνθήκη περιλαμβάνει ένα προοίμιο και επτά τίτλους οι οποίοι είναι:

I) Οι κοινές διατάξεις, δηλαδή η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

II) Οι διατάξεις που αφορούν τροποποιήσεις της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας.

III) Οι διατάξεις που αφορούν την τροποποίηση της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα.

IV) Οι διατάξεις που αφορούν την τροποποίηση της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ).

V) Οι διατάξεις που αφορούν την κοινή εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφάλειας.

VI) Οι διατάξεις που αφορούν τη συνεργασία στους τομείς της Δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων.

VII) Οι τελικές διατάξεις.

Επιπλέον ακολουθούν 17 πρωτόκολλα και 33 δηλώσεις.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ είχε τρεις σημαντικές συνέπειες οι οποίες είναι:

- 1) Η ώθηση του Οργανισμού Βορειοανατολικού Συμφώνου. Οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, εξ' αιτίας των αδύναμων οικονομιών τους και των εύθραυστων νομικών και χρηματοπιστωτικών τους οργανισμών, δεν πληρούσαν τους περιοριστικούς όρους της συνθήκης για να ενταχθούν άμεσα

στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το αποτέλεσμα ήταν να έρθει σαν αντιστάθμισμα η επέκταση της αμυντικής κοινότητας του Οργανισμού Βορειοανατολικού Συμφώνου προς ανατολάς με την ταυτόχρονη ένταξη μιας ομάδας κρατών της Κεντρικής Ευρώπης.

- 2) Η συνειδητοποίηση των Ευρωπαίων και η αύξηση ενδιαφέροντος των ευρωπαϊκών λαών «για τις μέχρι τότε αφανείς λειτουργίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ανώνυμης γραφειοκρατίας της». Πρώτη φορά χρησιμοποιείται τόσο ο όρος «Ευρώπη» για τις πολιτικές ατζέντες του εσωτερικού των ευρωπαϊκών κρατών.
- 3) Η συνένωση της Δυτικής Ευρώπης. Οι χώρες που έως τότε ανήκαν στην παλαιά Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών όπως η Σουηδία, Αυστρία, Φινλανδία έκαναν αίτηση προσχώρησης επειδή δεν περιορίζονταν πλέον από τη δέσμευση ουδετερότητας τους.

Το Ευρωπαϊκό Νόμισμα

Το σημαντικότερο ίσως με την Συνθήκη του Μάαστριχτ είναι ότι εδραιώνονται οι βάσεις για την καθιέρωση του κοινού νομίσματος. Η συνθήκη έθεσε τις προϋποθέσεις για την συμμετοχή των κρατών στο νέο νόμισμα όπως:

- 1) Οι ισοτιμίες του νομίσματος κάθε χώρας πρέπει να παραμένουν μέσα στη ζώνη που ορίζει ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών για τουλάχιστον δύο χρόνια.
- 2) Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δεν μπορούν να ξεπερνάνε κατά περισσότερες από δύο ποσοστιαίες μονάδες τα επιτόκια των τριών πιο αποδοτικών κρατών μελών.
- 3) Ο πληθωρισμός πρέπει να είναι κάτω από μια τιμή αναφοράς (μέσα σε τρία χρόνια οι τιμές δεν πρέπει να ξεπερνάνε κατά περισσότερο από 1,5% τις αντίστοιχες του πιο αποδοτικού κράτους μέλους).
- 4) Το δημόσιο χρέος πρέπει να είναι μικρότερο από 60% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος ή να βαίνει προς αυτόν τον στόχο (δηλαδή μπορεί να είναι μεγαλύτερο το ποσοστό, αλλά να έχει πτωτική τάση και να τείνει προς αυτό) και τα ελλείματα προϋπολογισμού να είναι μικρότερα από 3% του ΑΕΠ.

Από το συγκεκριμένο κομμάτι της συνθήκης εξαιρέθηκαν η Δανία και το Ηνωμένο Βασίλειο ύστερα από επίκληση τους.

Στη δημιουργία του Ευρώ συνέβαλαν οικονομολόγοι όπως ο Fred Arditti, ο Neil Dowling, ο Wim Drisenberg, ο Robert Mundell, ο Tommaso Padoa-Schioppa και ο Robert Tollison. Το όνομα του νομίσματος «Ευρώ» εμπνεύστηκε ο Βέλγος πρώην δάσκαλος Γαλλικών και Ιστορίας Germain Pirlot ο οποίος έστειλε γράμμα στον Jacques Santer, τότε πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στις 4 Αυγούστου του 1995 με την πρόταση του. Το όνομα «Ευρώ» υιοθετήθηκε επίσημα στις 16 Δεκέμβρη του ίδιου έτους στη Μαδρίτη.

Υπήρξαν ωστόσο, δυσκολίες στην καθιέρωση του νέου νομίσματος, κυρίως εξ' αιτίας των διαφόρων εθνικών νομισματικών πολιτικών και πρακτικών. Το αποτέλεσμα ήταν να καθοριστούν οι ισοτιμίες των νομισμάτων με τριγωνισμούς δια

μέσω του ευρώ. Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθόρισε τις ισοτιμίες Ευρώ – εθνικών νομισμάτων βασισμένο σε σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ή οποία με τη σειρά της ήταν βασισμένη στις ισοτιμίες της 31 Δεκεμβρίου του 1998. Το ίδιο το Ευρώ θα είχε την ισοτιμία 1:1 με την Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα που χρησιμοποιούταν από την Ευρωπαϊκή Ένωση, χωρίς να είναι από μόνη της νόμισμα. Δηλαδή οι ισοτιμίες καθορίστηκαν μόλις λίγες ώρες πριν την εισαγωγή του Ευρώ με εξαίρεση την Ελλάδα για την οποία διήρκησε κάποιους μήνες. Σε μη φυσική μορφή το ευρώ καθιερώθηκε την 1 Ιανουαρίου του 1999 (2001 για την Ελλάδα) ενώ σε φυσική μορφή κυκλοφόρησε 3 χρόνια αργότερα.

Το ευρώ σήμερα χρησιμοποιείται από τη λεγόμενη Ευρωζώνη, η οποία κατοικούνταν από 332 εκατομμύρια ανθρώπους το 2013 και περιλαμβάνει 19 κράτη: Την Αυστρία, Βέλγιο, Κύπρος, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σλοβακία, Σλοβενία και Ισπανία. Επιπλέον, το Ευρώ χρησιμοποιείται στο Μαυροβούνιο, Κόσοβο, Βατικανό, Ανδόρα, Μονακό, Άγιο Μαρίνο και σε υπερπόντιες περιοχές όπως ο Άγιος Βαρθολομαίος, Άγιο Πέτρο και Μικελόν, στα γαλλικά νότια και ανταρκτικά εδάφη και στο Ακρωτήρι και στη Δεκέλεια. Οι παραπάνω περιοχές αντιπροσωπεύουν 3 εκατομμύρια άτομα. Επίσης χρησιμοποιείται με αυξητική τάση σε χώρες όπως η Κούβα, Συρία και Βόρεια Κορέα ενώ η Ζιμπάμπουε εγκατέλειψε το εθνικό της νόμισμα χρησιμοποιώντας το ευρώ και το δολάριο.

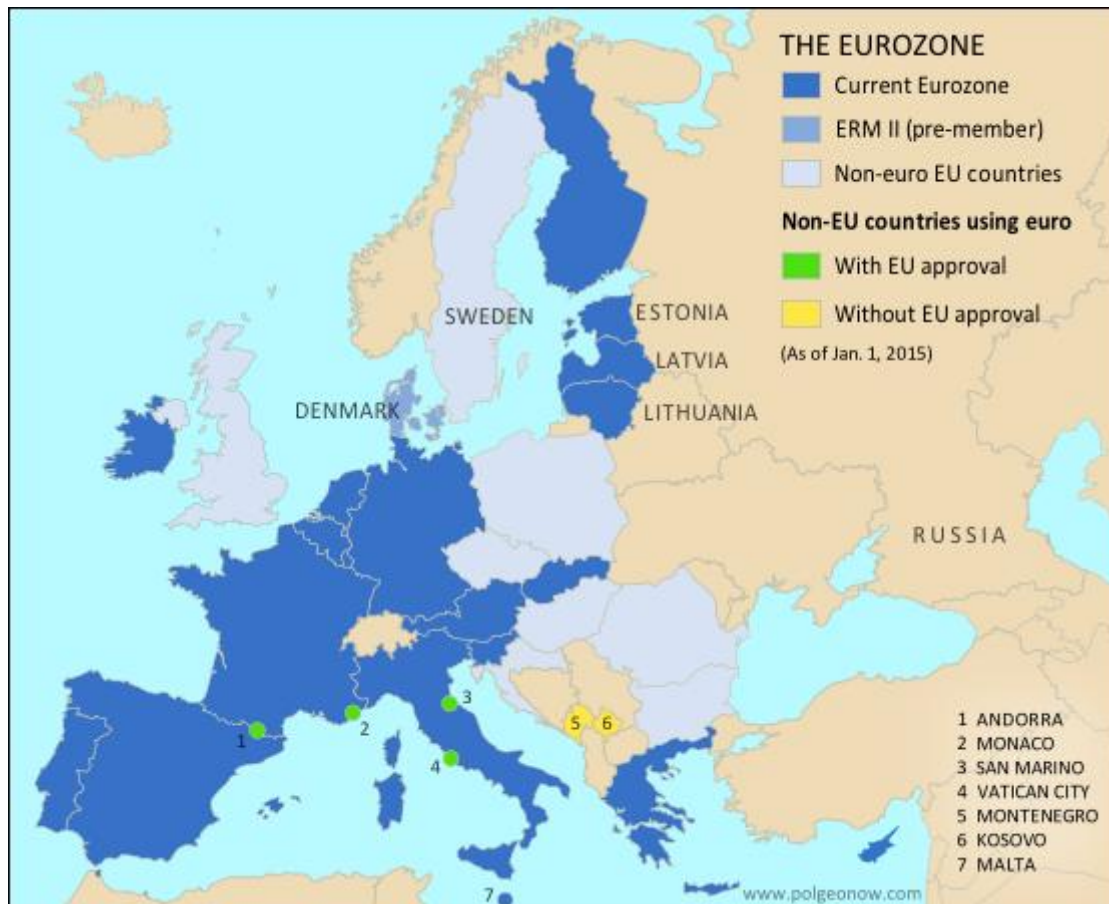
Το Ευρώ είναι ένα προτιμώμενο αποθεματικό νόμισμα. Από την εισαγωγή του το ευρώ είναι το δεύτερο διεθνές αποθεματικό νόμισμα μετά το δολάριο. Το 1999 αντιπροσώπευε το 18% του αποθέματος και το 2008 το ποσοστό έφτασε το 27%. Αυτή τη σημασία το Ευρώ τη κληρονόμησε από το Γερμανικό Μάρκο. Πλέον πολλοί ειδικοί θεωρούν ότι ίσως το ευρώ να ξεπεράσει το δολάριο ως το πρώτο αποθεματικό νόμισμα. Τέλος, υπάρχουν 22 χώρες των οποίων το νόμισμα είναι συνδεδεμένο με το ευρώ, από αυτές οι 13 είναι χώρες της Αφρικής.

Επιπτώσεις του Ευρώ

Η δημιουργία του κοινού νομίσματος είχε κάποιες σημαντικές επιπτώσεις στην Ευρώπη και στον κόσμο οι οποίες είναι:

- 1) Η δημιουργία μιας Optimal Currency Area.
- 2) Αύξηση του τουρισμού στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση ανά 6,5%.
- 3) Αφαίρεση του κόστους συναλλαγής.
- 4) Κατεύθυνση ισοτιμίας στα επίπεδα τιμών.
- 5) Ύπαρξη τράπεζας που καταπολεμά τον πληθωρισμό ανεξάρτητα από τις επιμέρους εθνικές κυβερνήσεις.
- 6) Αύξηση του κόστους των ευρωπαϊκών προϊόντων, μειώνοντας έτσι την ανταγωνιστικότητά τους.
- 7) Επίτευξη μακροοικονομικής σταθερότητας, η οποία όμως κινδυνεύει να γίνει στάσιμη.
- 8) Αύξηση εμπορίου εντός της Ευρωζώνης από 3% έως 14%.

- 9) Αύξηση των επενδύσεων ανά 5% εντός της Ευρωζώνης. Στις χώρες που είχαν αδύναμο νόμισμα πριν υιοθετήσουν το ευρώ το ποσοστό ανέρχεται στο 22%.
- 10) Μείωση του ρίσκου στις ισοτιμίες συναλλάγματος.
- 11) Οικονομική ένταξη των κρατών μελών.

Βιβλιογραφία

- Konemann, Ludwig (2009), Atlas Historica
- Evans, Richard J. (2008), The Third Reich at War
- Glantz, David M. (1998), When Titans Clashed: How the Red Army stopped Hitler. Lawrence, KS University Press of Kansas
- Beevov, Anthony (2012), The second World War
- Sévilla, Jean (2013), Histoire Passionnée de la France, Perrin
- Judt, Tony (2005), Postwar: A History of Europe Since 1945
- Moravcsik, Andrew (1998), The Choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht, Cornell University Press
- “Germain Pirlot ‘uitvinder’ van de euro” De Zeewacht. 16 February 2007
- « Madrid European Council (12/95): Conclusions », European Parliament, Retrieved 5 March 2011
- Population Reference Bureau, “2013 World Population Data Sheet” (PDF), Retrieved 2013-10-01
- “Cuba to adopt Euro in foreign trade”, BBC News, 8 November 1998
- “US row leads Syria to snub dollar”, BBC News, 14 February 2006
- “Zimbabwe: A critical Review of Sterp”, BBC News, 17 Avril 2009
- “Will the Euro Eventually Surpass the Dollar As Leading International Reserve Currency?” (PDF)
- “SSRN-The effect of EMU on Tourism by Salvador Gil-Pareja, Rafael Llorva-Vivero, José Martinez-Serrano”, Papers.ssrn.com
- De Haan, Jakob (2000), The History of the Bundersbank: Lessons for the European Central Bank, London: Routledge
- “The euro’s trade effects” (PDF)
- “The Euro Effect on Trade is not as Large as Commonly Thought” (PDF)
- “SSRN-Estimating the Euro Effects on trade with Propensity Score Matching by Panej Chintrakarn”, Papers.ssrn.com
- Gomes, Tamara; Graham, Chris; Helliwel, John; Takashi, Kano; Murray, John; Schembri, Lawrence (2006), “The Euro and Trade: Is there a Positive Effect?” (PDF)
- “The Impact of the Euro on Investment: Sectoral Evidence” (PDF)
- “The Real Effects of the Euro: Evidence from Corporate Investments” (PDF)

Σύνδεσμοι

- <http://europa.eu>
- <http://www.robert-schuman.eu>
- <http://www.cvce.eu>
- <http://aei.pitt.edu/995/>
- <http://news.bbc.co.uk>

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (ΠΟΤ), ο ορισμός του τουρισμού είναι:

Ο τουρισμός ορίζεται ως οι δραστηριότητες των προσώπων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε τόπους εκτός του συνηθισμένου περιβάλλοντος για όχι περισσότερο από ένα συνεχή χρόνο, για αναψυχή, επαγγελματικούς και άλλους σκοπούς που δεν σχετίζονται με την άσκηση κάποια δραστηριότητας αμειβόμενης στον τόπο επίσκεψης. Η χρήση αυτής της ευρείας έννοιας κάνει δυνατό τον προσδιορισμό του τουρισμού που διεξάγεται μεταξύ των διαφόρων χωρών και αυτού που πραγματοποιείται εντός των ορίων μιας χώρας. Ο 'τουρισμός' αναφέρεται σε όλες τις δραστηριότητες των επισκεπτών και περιλαμβάνει τόσο τους 'τουρίστες' (τους επισκέπτες που διανυκτερεύσουν για μια τουλάχιστον βραδιά (overnight visitors) όσο και τους 'επισκέπτες της ίδιας μέρας' (same-day visitors).

Αυτός ο ορισμός όμως προκάλεσε διαμάχη ανάμεσα σε ειδικούς εξαιτίας μιας έλλειψης σαφήνειας. Άλλος ένας ορισμός είναι (Chadwick, 1994: 65):

... οι ανθρώπινες και επαγγελματικές δραστηριότητες που συνδέονται με μια ή περισσότερες όψεις της προσωρινής μετακίνησης των ατόμων, μακριά από το κοντινό κοινωνικό περιβάλλον και από το καθημερινό εργασιακό περιβάλλον τους για δουλειές, απόλαυση και προσωπικούς λόγους.

Χαρακτηριστικά στοιχεία του τουρισμού

Ο τουρισμός έχει πέντε χαρακτηριστικά στοιχεία τα οποία είναι:

- 1) Ο τουρισμός προέρχεται από τη μετακίνηση των ανθρώπων προς, και τη διαμονή τους σε, διάφορους προορισμούς.
- 2) Υπάρχουν δύο στοιχεία στον τουρισμό, το ταξίδι προς τον προορισμό και η διαμονή συμπεριλαμβανομένων και των δραστηριοτήτων στον προορισμό.
- 3) Το ταξίδι και η διαμονή λαμβάνουν χώρα εκτός του κανονικού τόπου κατοικίας και εργασίας, με συνέπεια ο τουρισμός να δημιουργεί δραστηριότητες που διαφέρουν από αυτές των κατοίκων και εργαζομένων πληθυσμών των τόπων μέσω των οποίων ταξιδεύουν και στους οποίους διαμένουν οι τουρίστες.
- 4) Η μετακίνηση στους προορισμούς έχει προσωρινό και βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα, με την πρόθεση της επιστροφής σε μερικές μέρες, βδομάδες ή μήνες.
- 5) Οι άνθρωποι επισκέπτονται τους προορισμούς με σκοπούς που δεν έχουν σχέση με την εξασφάλιση μιας μόνιμης κατοικίας ή εργασίας που θα αμείβεται από πηγές εντός των επισκεπτόμενων τόπων.

Βιβλιογραφία

- Page, Stephen J. (2003), Εισαγωγή στον Τουρισμό: Το Τουριστικό Μάνατζμεντ στον 21^ο Αιώνα, Εκδόσεις Παπαζήση
- Burkart, Medlik (1981), Τουρισμός: Παρελθόν, παρόν και Μέλλον

Σύνδεσμοι

- www.world-tourism.org

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ

19^{ος} αιώνας

Κατά τα πρώτα χρόνια του Ελληνικού κράτους, ο τουρισμός ήταν από ελάχιστος σε βαθμό και σημασία έως ανύπαρκτος. Συνεπώς, η συνεισφορά του από οικονομικής απόψεως ήταν σχεδόν μηδαμινή. Περιοριζόταν σε τυχαίες και μεμονωμένες επισκέψεις λόρδων, περιηγητών και διανοούμενων, κυρίως φιλέλληνες, που επισκέπτονταν την χώρα για να ερευνήσουν τον αρχαίο πολιτισμό που γεννήθηκε στο ίδιο αυτό μέρος. Ήταν, δηλαδή, μια βιώσιμη πολιτιστική μορφή τουρισμού, βασισμένη στην ανθρώπινη περιέργεια και αναζήτηση γνώσης. Δυστυχώς όμως, το φαινόμενο αυτό ήταν πολύ περιορισμένο ώστε να είναι από οικονομικής απόψεως αξιοπρόσεκτο. Η Ελληνική Οικονομία την εποχή του Όθωνος είχε τέσσερα βασικά γνωρίσματα που τη διαφοροποιούσαν από το κοντινό αλλά και ευρύτερο της περιβάλλον.

- 1) Πρώτον, η τότε Ελληνική Οικονομία βασιζόταν κατά κύριο λόγο στην πρωτογενή αγροτική παραγωγή. Για παράδειγμα, το 1836, η γεωργική παραγωγή αποτελούσε έως και το 64% της οικονομίας της χώρας. Όσο υψηλός όμως και να φαίνεται ο δείκτης αυτός, στην πραγματικότητα είναι σχετικά χαμηλός εάν συγκριθεί με αυτόν των γειτονικών βαλκανικών κρατών ή αυτών της Μέσης Ανατολής. Αυτή συνέβαινε εξ' αιτίας της ενασχολήσεως με την κτηνοτροφία, που αντιπροσώπευε το 12,2% του εργαζομένου πληθυσμού το 1836 καθώς και του εμπορίου που αντιστοιχούσε στο 12% την ίδια χρονιά. Η βιομηχανία ήταν σχεδόν ανύπαρκτη και περιοριζόταν στις παραδοσιακές κατασκευές που χρειαζόταν μια αγροτική κοινωνία.
- 2) Δεύτερο χαρακτηριστικό της πρώιμης Ελληνικής Οικονομίας που τη διαχωρίζει από τις γειτονικές είναι το μεγάλο ποσοστό κρατικής ιδιοκτησίας. Είναι το υψηλότερο σε όλη την Ευρώπη και αυτό οφείλεται στην εθνικοποίηση των τουρκικών γαιών που ακολούθησε την επαύριο του επαναστατικού αγώνος με σκοπό τη διανομή τους σε ακτήμονες αγωνιστές και αγωνίστριες αλλά και γεωργούς, η οποία όμως κατανομή υστέρησε υπερβολικά, με αποτέλεσμα όταν το 1832, οι πέντε στις έξη οικογένειες της εποχής τούτης να ήταν ακτήμονες, το 1836 να έχουν πέσει μόλις στο 66,5% των οικογενειών!
- 3) Το τρίτο χαρακτηριστικό της Ελληνικής οικονομίας αποτελούσε κληρονομιά της Τουρκοκρατίας και αφορούσε τη συνέχιση του τουρκικού μοντέλου παραγωγής μικρής κλίμακος βασισμένη στην οικογένεια. Εξ' αιτίας όμως των προαναφερθέντων καθυστερήσεων στη διανομή των γαιών και τον επακόλουθο πλειοψηφικό ποσοστό ακτημόνων, η συνέχιση αυτού του καθεστώτος προϋπέθετε εκμισθώσεις γαιών και η σπανιότητα χρημάτων την πληρωμή του ενοικίου σε ποσοστό επί της παραγωγής. Παράλληλα, το κράτος επέβαλε τον φόρο της δεκάτης στη παραγωγή. Όσον αφορά την παραγωγή

των ιδιωτικών γαιών, το ποσοστό που λάμβανε το κράτος αντιπροσώπευε το 10%, ενώ για τη παραγωγή δημοσίας γης το ποσοστό ανερχόταν στο 25%, καλύπτοντας έτσι το ενοίκιο της. Επειδή το νεοσύστατο κράτος δεν δύναται να παρέχει στους ενοικιαστές αγρότες, σπόρο, ζώα ή και εξοπλισμό, όσοι δεν τα κατείχαν εξ' αρχής κατέφευγαν από ανάγκη στην ενοικίαση ιδιωτικών γαιών με αντάλλαγμα στον εκμισθωτή το μισό της παραγωγής τους εφόσον είχε ήδη αφαιρεθεί από τη ποσότητα αυτή, ο φόρος της δεκάτης και ο σπόρος. Η συγκεκριμένη πολιτική είχε διπλό αποτέλεσμα, από τη μία απέκλειε το ενδεχόμενο ενοικίασης μη παραγωγικών γραιών και από την άλλη αύξανε τη σχέση εκμισθωμένων γαιών και ευφόρων περιοχών σε πεδιάδες και παράλια. Τέλος, θα έπρεπε να σημειωθεί πως ο μεγάλος αριθμός ακτημόνων αγροτών και η δυσκολία αντιμετώπισης της κατάστασής τους εκ μέρους του κράτους οδηγούσε πολλούς από αυτούς στην αποδήμιση σε άλλες, ακόμα τουρκοκρατούμενες περιοχές όπως Θεσσαλία ή ακόμα και Μικρά Ασία!

- 4) Το τέταρτο και τελευταίο χαρακτηριστικό της νεοσύστατης ανεξάρτητης ελληνικής οικονομίας είναι ο χωρισμός της σε δύο τομείς: α) της επιβίωσης και β) της αγοράς. Αυτός ο διαχωρισμός είναι η απόδειξη της άνισης οικονομικής δραστηριότητας ανάμεσα στο υποανάπτυκτο και απομονωμένο εσωτερικό της χώρας και στα εύφορα παράλια και νησιά, τα οποία επικοινωνούσαν με τον έξω κόσμο. Αυτή όμως είναι μια αρχαία παράδοση, επειδή από την αυγή της ιστορίας της η Αρχαία Ελλάς αλλά και η Ρωμανία βασίζονταν στην εμπορική ναυτιλία.

Η οικονομική κατάσταση του νεοελληνικού κράτους τα χρόνια αυτά αντικατοπτρίζει μια εντελώς παραμελημένη περιοχή, ένα πρώην μέρος μιας βαριά παρακμάζουσας αυτοκρατορίας, η οποία φαινόταν πλέον κατώτερη των περιστάσεων και αδυνατούσε να παρέχει έστω και μια στοιχειώδη ανάπτυξη στις επαρχίες της. Βεβαίως, η παρακμή αυτή δεν οφειλόταν εντελώς στην αποδυναμωμένη διοίκηση του ύστερου Οθωμανικού κράτος, αλλά αντιπροσώπευε την αποδυνάμωση ενός ολόκληρου κόσμου και υπήρξε σταδιακή. Έτσι, η κατρακύλα αυτή δεν εξαφανίστηκε με την αποτίναξη του Οθωμανικού ζυγού και είχε ριζώσει βαθιά στην τοπική οικονομία, με αποτέλεσμα ο εκσυγχρονισμός και η «Δυτικοποίηση» των μεθόδων παραγωγής να αποδειχθούν μια μακρά και πολύ δύσκολη υπόθεση, ώστε, ακόμα και το 1842, να έχει σημειωθεί μηδενική πρόοδος (π.χ. άγνωστες παρέμεναν ακόμα για τους Έλληνες οι μηχανές θερισμού και λικνίσματος). Βεβαίως, μεγάλος παράγοντας σε αυτήν την βλαβερή στασιμότητα υπήρξε και έλλειψη ενδιαφέροντος εκ μέρους της τότε κυβερνήσεως. Πάντως, μέσα σε αυτή τη χαοτική κατάσταση κάποιες περιοχές κατάφεραν να διαπρέψουν και να δημιουργήσουν μέχρι και μονοπώλια στη διεθνή αγορά π.χ. Κόρινθος και Κορινθιακή σταφίδα.

Τα προβλήματα της γεωργίας δεν φαίνονται να επηρέαζαν το εμπόριο, το οποίο, αντιθέτως, βρισκόταν στην αρχή μιας ταχύτατης ανάπτυξης και χωριζόταν σε τρεις υποκατηγορίες: σε εισαγωγικό-εξαγωγικό, σε διαμετακομιστικό και, με τις δύο πρώτες να αντιπροσωπεύουν το εξωτερικό εμπόριο και η τρίτη τον εσωτερικό. Το εμπόριο γνώριζε τότε τέτοια ανάπτυξη που σε μόλις μια επταετία (1833-1840) αυξήθηκε έως και κατά 194% συνολικά, με το διαμετακομιστικό να αυξάνεται κατά

594%! Ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για αυτά τα υπερμεγέθη αποτελέσματα υπήρξε η πρωτοφανής επικοινωνία μεταξύ Δύσεως και Ανατολής, με την Ελλάδα να βρίσκεται στο επίκεντρο των εξελίξεων.

Από τη βιομηχανία, η οποία όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είχε σχεδόν μηδαμινή σημασία, ακμή παρουσίασαν η ναυπηγία και η ανοικοδόμηση. Παράλληλα όμως υπήρξε και μια σημαντική έλλειψη κεφαλαίων επειδή η ανάπτυξη προϋπέθετε παραπάνω ρευστό από τη διαθέσιμη ποσότητα, με αποτέλεσμα τα δάνεια να είναι επικίνδυνα με τόκους που έφθαναν και το 50% με προσωπική εγγύηση. Τέλος, πρέπει να τονισθεί ότι η ανάπτυξη αυτή έφερε και τη γραφειοκρατία που θα συνεχίσει να υπάρχει σε μεγάλο βαθμό και να προκαλεί προβλήματα μέχρι και σήμερα.

Αυτή η κατάσταση συνεχίστηκε μέχρι τη δεκαετία του 1850' όπου ξεκίνησε δειλά-δειλά μια πρώτη προσπάθεια εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης της χώρας. Αυτήν την περίοδο θα πρωτοεμφανισθεί ο σιδηρόδρομος, του οποίου έργου η εκτέλεση αποδείχθηκε μακράν υπόθεση. Αντίθετα όμως με τον σιδηρόδρομο, πραγματοποιήθηκαν με μεγάλη επιτυχία και σε σύντομο χρονικό διάστημα αξιόλογα έργα τηλεπικοινωνίας, καθώς και η τηλεγραφική σύνδεση την οποία ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής θεωρούσε σαν «πρώτην επιχείρησιν μεγάλης βιομηχανίας». Άλλο σοβαρό έργο υπήρξε η σύνδεση με τον ηλεκτρικό τηλεγράφο διαφόρων πόλεων εντός Ελλάδος. Εκτός από τα παραπάνω, η δεκαετία αυτή περιλάμβανε και μια μεγαλειώδη προσπάθεια εγκατάστασης πολλών δημοσίων κτιρίων, στρατώνων, αρχών, αντιπροσωπευτικών σωμάτων, φυλακών, φρουριών, υγειονομικών σταθμών κ. ο. κ. Επιπλέον άρχισε η οικοδόμηση του ίδιου του βουλευτηρίου ενώ ξεκίνησε να δίνεται σημασία στην Γεωργία που γνωρίζει ικανοποιητική ανάπτυξη τα χρόνια 1855 – 1858. Αυτό οφειλόταν στην ιδιαίτερη κυβερνητική ενίσχυση αλλά και στις μεγάλες εκτάσεις γης που αποδόθηκαν στην καλλιέργεια, ύστερα από πρωτοβουλία μεγάλων γαιοκτημόνων. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία επέφερε μέχρι και διπλασιασμό στην παραγωγή την εικοσαετία 1840 – 1860. Το Γεωργικό όμως πρόβλημα συνεχίστηκε έως το 1871, όπου ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος με υπουργό οικονομικών Σωτήριο Σωτηρόπουλο, πέτυχαν στην ψήφιση νόμου για την αποτελεσματική διανομή των γαιών.

Παρά όμως την απόπειρα αυτή εκσυγχρονισμού του κράτους, ελάχιστα ήταν τα βήματα προς την εκβιομηχάνιση της χώρας. Για παράδειγμα, εργοστάσιο δυτικού τύπου υπήρχε μόνο στην Πάτρα, και παρόλα αυτά δεν τηρούσε τις προδιαγραφές και το κέρδος δεν ήταν το επιθυμητό. Με λίγα λόγια η βιομηχανία της εποχής παρέμενε στα επίπεδα της αγγειοπλαστικής, βιοτεχνίας ή παραγωγής γεωργικών προϊόντων. Αξιοσημείωτη όμως υπήρξε η αρχή της εκμετάλλευσης ορυκτού πλούτου και η ανάπτυξη που γνώρισε το εμπόριο χάρη σε κρατική μέριμνα. Ο κύριος εμπορικός εταίρος της Ελλάδος ήταν η Μεγάλη Βρετανία και στις εισαγωγές αλλά και εξαγωγές. Το γεγονός αυτό μαρτυρά την τότε ένταξη της χώρας μας στην βρετανική σφαίρα

επιρροής. Η μέχρι τότε μεγάλη οικονομική δραστηριότητα της χώρας, η εμπορική ναυτιλία που επί είκοσι χρόνια βρισκόταν σε συνεχή ανάπτυξη, άρχιζε πλέον και σταθεροποιούταν, αφήνοντας έτσι και ένα ποσοστό του εισοδήματος και στις άλλες εμπορικές δραστηριότητες. Αυτό είχε ως συνέπεια την παρακμή των νησιών όπως η Εύρος.

Για τον Τουρισμό, λίγα άλλαξαν, παρέμεινε ως αποκλειστική δραστηριότητα των υψηλότερων κοινωνικών στρωμάτων τα οποία όμως δέχονται πλέον σιγά – σιγά μια νέα, αστικού υποστρώματος τάξη, που προέρχεται κυρίως από τραπεζίτες, βιομήχανους και μεγάλους εμπόρους οι οποίοι άρχισαν να αντικαθιστούν σε κάποιο βαθμό τους λόρδους ως τουρίστες – επισκέπτες.

Η δεκαετία του 1870 έως και το τις αρχές του 20^{ου} αιώνα εμφανίζεται μια δύσκολη για την ελληνική οικονομία περίοδος. Με την πτώση του Ναπολέοντος Γ' το 1870 λήγει και η «χρυσή εποχή» του ευρωπαϊκού καπιταλισμού (E. Hobsbaum) ενώ ο φιλελευθερισμός άρχισε να αμφισβητείται από τα διάφορα ευρωπαϊκά κράτη και να θεωρείται απομεινάρι του 18^{ου} αιώνα. Οι οικονομίες της Ευρώπης προτίμησαν μια μορφή προστατευτισμού, με μοναδική ίσως εξαίρεση την Μεγάλη Βρετανία. Από αυτόν τον απομονωτισμό που χρησίμευσε ως η νέα τάξη σε μια Ευρώπη όπου ο εθνικισμός βρισκόταν σε μια εκρηκτική άνοδο, η κρίση των αγορών, οι δασμολογικοί πόλεμοι, η συνδικαλιστική αφύπνιση των εργατικών στρωμάτων στα μεγάλα αστικά κέντρα δυσκόλεψαν την παραγωγή επιχειρηματικού κέρδους. Όλες οι παραπάνω ανακατατάξεις επέφεραν μια μείωση στην παραγωγή. Αυτή η δύσκολη περίοδος έμεινε γνωστή ως η ευρωπαϊκή «μεγάλη ύφεση» και την χαρακτηρίζει μια διαρροή κεφαλαίων από το κέντρο του διεθνούς συστήματος προς άλλες περιφερειακές περιοχές, οι οποίες επωφελήθηκαν από το γεγονός. Η Ελλάδα ήταν μια από τις περιφερειακές αυτές περιοχές. Αυτό έφερε διάφορες θετικές αλλά και αρνητικές επιπτώσεις.

- 1) Διαμορφώθηκε μια εξωτερική αγορά. Στην οποία συνέβαλλε ο δασμολογικός πόλεμος του Χαριλάου Τρικούπη.
- 2) Η Ελλάδα πλημμύρησε με χρήμα κάθε προέλευσης, με κεφαλαιούχους, επενδυτικά σχέδια αλλά και με ένα πρωτοφανές πλήθος κερδοσκόπων.
- 3) Κάμψη στην οικονομική δραστηριότητα των ελληνικών παροικιών του εξωτερικού.
- 4) Αστική ανάπτυξη.

Η κρίση όμως που ακολούθησε επέφερε αρνητικές συνέπειες στην ελληνική οικονομία όπως:

- 1) Κρίση των ελληνικών εξαγωγών (σταφίδα και σταφιδικό ζήτημα) και κρίση συναλλάγματος
- 2) Μείωση των εισαγωγών και δασμολογική προστασία
- 3) Υποτίμηση του νομίσματος.
- 4) Ενεργότερη ανάμιξη του κράτους στην οικονομία.
- 5) Αλλαγές στον προσανατολισμό των δημοσίων και των ιδιωτικών επενδύσεων.

Επίσης επανήλθε το γεωργικό ζήτημα όσον αφορά αυτή τη φορά τα αποκτημένα εδάφη της Θεσσαλίας.

Με λίγα λόγια ο ελληνικός κρατικός προστατευτισμός εν τέλει καθιερώθηκε, όμως, ελληνική οικονομία, με πολλά προβλήματα που προκλήθηκαν συν τα δάνεια υπέκυψε και πτώχευσε το 1893.

20^{ος} αιώνας

Το λογικό συμπέρασμα που απορρέει από τα παραπάνω, είναι ότι τα οικονομικά οφέλη από το τουριστικό φαινόμενο για την Ελλάδα πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξαν σχεδόν ανύπαρκτα και το κράτος δεν χρειάστηκε να υπολογίσει τον τουρισμό ως πηγή εσόδων, ώστε να σχεδιάσει ένα τυχόν σχέδιο ανάπτυξης και μεγέθυνσης του. Θα μπορούσαμε μάλιστα να υποθέσουμε ότι το ελληνικό κράτος αγνοούσε παντελώς τον τουρισμό. Βεβαίως, το αποτέλεσμα μιας εσφαλμένης εκτίμησης και άδικης υποτίμησης για το τουριστικό φαινόμενο. Το ίδιο κλίμα επικρατούσε σε πανευρωπαϊκή ή ακόμα και παγκόσμια κλίμακα.

Όπως είδαμε παραπάνω, την περασμένη εκατονταετία ο τουρισμός δεν ήταν τίποτα άλλο από ένα αποκλειστικό αγαθό των για τους εύπορους και αυτή η κατάσταση διατηρήθηκε έως και την μεσοπολεμική περίοδο. Κατά τη διάρκεια αυτής της μακρόχρονης περιόδου δεν άλλαξε τόσο το τουριστικό προϊόν όσο και η αγορά του. Με τους λόρδους να αντικαθίστανται σιγά αλλά σταθερά από την πρωτοεμφανιζόμενη αστική τάξη. Αυτή η αλλαγή βεβαίως δεν υπήρξε ιδιαίτερη από οικονομικής απόψεως, ήταν κυρίως αντικατοπτρισμός της τότε σταδιακής ανατροπής της κοινωνικής τάξεως των ευγενών από την αστική τάξη, ήταν δηλαδή κοινωνικής σημασίας.

Τα πράγματα επρόκειτο να αλλάξουν όμως ύστερα από τα ταραγμένα χρόνια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και ο τουρισμός από την περιθωριακή του θέση αναδείχθηκε σε κυρίαρχο τομέα της ελληνικής οικονομίας και κύριο ανταγωνιστή της εμπορικής ναυτιλίας που αποτελούσε την πρώτη πηγή εισοδήματος τον 10^ο αιώνα.

Την επαύριο του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, η Ευρώπη ήταν οικονομικά κατεστραμμένη. Τα περισσότερα όμως μνημεία και αξιοθέατα διατηρήθηκαν έως έναν βαθμό. Η εξασθενημένη Ευρώπη πλέον σταδιακά, έχανε την επιρροή της από οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής απόψεως σε σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τις Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες από τις οποίες δύο νέες υπερδυνάμεις η διαιρεμένη Ευρώπη περίμενε μακροχρόνια οικονομική στήριξη. Ο τουρισμός για τις ευρωπαϊκές χώρες μετατράπηκε σε ένα βραχυπρόθεσμο απόθεμα συναλλάγματος. Δηλαδή με τον τουρισμό οι χώρες της Γεραιάς Ηπείρου, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδος, θα γέμιζαν το ενεργητικό τους όσο θα λάμβαναν μια μακροχρόνια και βιώσιμη οικονομική βοήθεια για την ανάκαμψη.

Βεβαίως, έχοντας εξετάσει τα ανωτέρω περί τουρισμού ως οικονομικός παράγοντας, εύλογα κανείς θα απορούσε πως ήταν δυνατόν με μια τόσο μικρή αγορά και ασήμαντο κέρδος να ήταν ικανή η Ευρώπη να πληρώσει τα ισοζύγια της. Η απάντηση είναι η εξής: αργά και σταθερά, τον 20^ο αιώνα και κυρίως κατά την μεσοπολεμική περίοδο, είχαν ήδη δρομολογηθεί κάποιες κοινωνικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις οι οποίες ανέβασαν σημαντικά το βιοτικό επίπεδο των λαών. Με την βελτίωση του επιπέδου ζωής και τους σταδιακού ικανοποιητικού «πλουτισμού» των μεσαίων

κοινωνικών στρωμάτων, εμφανίστηκε και η δυνατότητα διακοπών και ξεκούρασης, με αποτέλεσμα τα πολυπληθή κοινωνικά στρώματα να γίνονταν πιθανές αγορές στα πλαίσια της τουριστικής δραστηριότητας. Από το 1950 και έως το 1980 συναντάμε το τουριστικό boom το οποίο οφείλεται σε οκτώ κυρίως λόγους:

- 1) Η ανάπτυξη και διευκόλυνση της μεταφοράς, δηλαδή η ανάπτυξη των συγκοινωνιών και μεταφορικών μέσων όπως αυτοκίνητα, πλοία και σιδηροδρομικά. Μεγάλη επανάσταση στην μεταφορά ήταν και η ανάπτυξη στην αερομεταφορά.
- 2) Η αύξηση των ημερών των πληρωμένων διακοπών και το υποχρεωτικό της χορηγήσεως τους.
- 3) Η αύξηση των εισοδημάτων και η μείωση του τουριστικού προϊόντος, με μεγαλύτερη μείωση στην μαζική και οργανωμένη του μορφή.
- 4) Ο τουρισμός πλέον αναγνωρίζεται ως τουριστικό αγαθό και όχι ως αποκλειστικότητα των ολίγων. Το κράτος αναλαμβάνει πλέον την υποχρέωση να παρέχει το δικαίωμα αυτό σε όλους.
- 5) Η σημαντική άνοδος του επιπέδου εκπαίδευσης των λαϊκών στρωμάτων, τα οποία πλέον ενδιαφέρονται περισσότερο για τον κόσμο που τα περιβάλλει.
- 6) Αύξηση του προσδόκιμου ζωής και η ενεργή είσοδο των συνταξιούχων και άλλων κοινωνικών ομάδων (άτομα με ειδικές ανάγκες) στον τουρισμό. Η πολιτεία με ειδική μέριμνα θα συνέβαλλε στην πραγματοποίηση αυτής της εισόδου και στην συνέχισή της.
- 7) Ο νέος τρόπος ζωής αυξάνει τις κοινωνικές, οικογενειακές, ατομικές ανάγκες αλλά και τις ψυχοσωματικές επιβαρύνσεις και συμπλέγματα που οδηγούν τους ανθρώπους στην αναζήτηση του τουρισμού.
- 8) Η γενικότερη εμπορευματοποίηση και άναρχη εκμετάλλευση του αναπτυσσόμενου αυτού τουριστικού φαινομένου από επιχειρηματίες οι οποίοι στην αναζήτηση μεγιστοποίησης του κέρδους, χρησιμοποιούν τους νόμους της αγοράς και του Μάρκετινγκ, διογκώνοντας έτσι απότομα και επικίνδυνα τον τουρισμό.

Αυτό το πανευρωπαϊκό φαινόμενο της αύξησης του τουρισμού δεν πέρασε απαρατήρητο στην Ελλάδα. Και η χώρα μας, όπως και τα υπόλοιπα κράτη, προσπάθησε να το εκμεταλλευτεί στο έπακρο, έστω και αργοπορημένα. Η ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα διακρίνεται σε τρεις φάσεις:

A) Πρώμο στάδιο ανάπτυξης (1950 – 1965)

Αυτό το στάδιο απορρέει ως μια φυσική συνέχεια των προηγούμενων χρόνων στην Ελλάδα χωρίς απότομες ανακατατάξεις και είναι ο συνδυασμός κρίκος ανάμεσα στην εποχή μηδαμινής σημασίας του τουρισμού και της εποχής της κυριαρχίας του στους κόλπους της ελληνικής παραγωγής πλούτου με την μορφή του μαζικού πακεταρισμένου τουρισμού. Κατά την διάρκεια εκείνης της περιόδου, οι τουρίστες έκαναν κυρίως αυτόνομο περιηγητικό τουρισμό, συχνά έχοντας ως «ορμητήριο» την Αθήνα. Εξ' αιτίας του μη επαρκώς ανεπτυγμένου εσωτερικού θαλάσσιου και χερσαίου μεταφορικού δικτύου αλλά και των περιορισμένων δυνατοτήτων πρόσβασης στη χώρα αποτελούσαν αντικίνητρο για ταξίδια. Προς το τέλος της

δεκαετίας του 50' παρατηρείται ανάπτυξη από πλευράς υποδομών, όμως εκτός από τα μεγάλα αστικά κέντρα και νησιά με υψηλή ζήτηση όπως η Κέρκυρα και η Ρόδος, δεν υπήρχαν ξενοδοχεία ικανά να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες μιας πολύ απαιτητικής πελατείας. Παρόλα αυτά ο τουρισμός αυξανόταν σταθερά και λαμβάνονται αξιοσημείωτες πρωτοβουλίες εκ μέρους του ιδιωτικού κυρίως τομέα, αντίθετα όμως όσον αφορά το κράτος, εκτός από τη δημιουργία διοικητικής υποδομής δεν φαίνεται να έδινε στον τουρισμό την προσοχή που του άρμοζε. Αντίθετα με τα ανεπτυγμένα κράτη που γρήγορα αντιλήφθηκαν τις πλούσιες δυνατότητες του τουριστικού φαινομένου και ανέλαβαν τον ρόλο του κύριου επενδυτή ως προσεκτική μέριμνα για την ταχύτερη διόγκωση του, το ελληνικό κράτος φαίνεται να έβλεπε την τουριστική δραστηριότητα όπως ήταν παλαιότερα, δηλαδή μια οικονομική δραστηριότητα με περιθωριακό κέρδος στην καλύτερη των περιπτώσεων. Την ίδια στιγμή όμως ο τουρισμός είχε πλέον αναδειχθεί σε δευτερεύουσα παραγωγή πλούτου για την δυναμική ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας και επρόκειτο να αυξήσει περαιτέρω τη συμβολή του.

Η μορφή του περιηγητικού τουρισμού που συνηθιζόταν τότε στην Ελλάδα δεν διέφερε πολύ από αυτή των προηγούμενων χρόνων, με τη διαφορά ότι αντί για λόρδους και μεγαλοαστούς συμμετείχαν πλέον και άτομα που ανήκαν στη μεσαία τάξη. Δηλαδή το τουριστικό προϊόν την εποχή αυτή διατηρεί τα ίδια ποιοτικά χαρακτηριστικά σε σχέση με το παρελθόν. Ταυτόχρονα πρωτοεμφανίζεται και η μορφή του τουρισμού που θα κυριαρχήσει αργότερα και θα γίνει γνωστή ως μαζικός οργανωμένος πακεταρισμένος τουρισμός, η μορφή τουρισμού δηλαδή που θα αναδειχθεί σε «εθνική βιομηχανία». Αυτή η μορφή διακρίνεται για πρώτη φορά στα νησιά, κυρίως στη Μύκονο, Ρόδο και Κέρκυρα όπου εμφανίζεται και το πρώτο «Club Méditerranée» μαζί με τους πρώτους tour operators και αλυσίδες ξενοδοχείων.

Το γεγονός ότι όπως προαναφέρθηκε, ο τουρισμός αποτελούσε δευτερεύον παράγοντα και η ίση συμβίωση αρχαιολογικού περιπατητικού τουρισμού με το πρώιμο στάδιο του τουρισμού διακοπών χαρακτηρίζουν αυτήν την εποχή ως φυσική συνέχεια των προηγούμενων χρόνων και συνδετικό κρίκο μεταξύ δύο διαφορετικών εποχών για τον τουρισμό στην Ελλάδα. Ο τουρισμός στην Ελλάδα γνώρισε μια σημαντική ανάπτυξη αλλά τι περίφημο «boom» δεν είχε έρθει ακόμα. Αυτό όμως ίσχυε ως ένα βαθμό σε και άλλες ανταγωνιστικές χώρες όπως η Ισπανία. Αυτή η μεγέθυνση του τουριστικού φαινομένου στην χώρα μας άρχισε επίσης να δείχνει τις διαφορές ανάμεσα στους δυτικοευρωπαίους και τους Έλληνες ως προς τον πλούτο και το επίπεδο διαβίωσης. Τέλος, άλλο χαρακτηριστικό της εποχής εκείνης είναι πως η τουριστική αγορά αποτελούταν σχεδόν αποκλειστικά από αλλοδαπούς και σε πάρα πολλές περιοχές ο τουρίστας παρέμενε αξιοθέατο.

B) Δεύτερο στάδιο ανάπτυξης (1965 – 1985):

Αυτό το στάδιο χαρακτηρίζει ξεκάθαρα η ορμητική άνοδος του τουρισμού ως φαινομένου στη χώρα μας. Ως αποτέλεσμα στην αυξημένη ζήτηση κυρίως από την Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, στην Ελλάδα πλέον αναπτυσσόταν ταχύτατα μια υποδομή η οποία μπορούσε να εξυπηρετήσει τα πολλαπλά κύματα τουριστών που έρχονταν να επισκεφθούν την χώρα.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της εποχής αυτής είναι και η λήξη της προκαθορισμένης ισορροπίας ανάμεσα στον πολιτιστικό τουρισμό και τον τουρισμό διακοπών καλοκαιριού, με τον πρώτο να περνά πλέον σε δεύτερη μοίρα, εφόσον ως συνήθεια του τουρίστα καθιερώθηκε η «γρήγορη ξενάγηση στα αρχαία μνημεία πριν τις παραλίες». Η υποδομή βασίστηκε σε τρεις τομείς όσο για την εξυπηρέτηση του αυξημένου μέσου όρου διαμονής των τουριστών αλλά και για την όλο και μεγαλύτερη διόγκωση της τουριστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα. Οι τρεις αυτοί τομείς είναι τα καταλύματα, η διακίνηση των τουριστών και η πρακτόρευση.

Αυτήν την εικοσαετία παρατηρείται και η εκβιομηχάνιση του φαινομένου σε όλη τη χώρα με την μαζική εμφάνιση επιχειρήσεων τουρισμού και πρακτορείων προσφοράς πακέτων όπως οργανωμένες εκδρομές κ.τ.λ. Το κράτος ανέλαβε, έστω και αργοπορημένα, τον ρόλο του κύριου επενδυτή και μεριμνούσε για επιπλέον ανάπτυξη του τουρισμού. Αυτή η αλλαγή χειρισμού του τουριστικού φαινομένου εκ μέρους των κρατικών αρχών μαρτυρά την προαγωγή του τουρισμού από δευτερεύουσα πηγή παραγωγής πλούτου σε πρωτεύουσα. Το ελληνικό κράτος εντάχτηκε στην γενικότερη ευρωπαϊκή γραμμή όπου ο τουρισμός χρησιμοποιούταν ως παραγωγή συναλλάγματος για την πληρωμή ισοζυγίου, που στην περίπτωση της Ελλάδος, ήταν ελλειμματικό. Παρά τις κυβερνητικές προσπάθειες για την απότομη επέκταση της νέας αυτής πηγής πλούτου, εμφανίστηκαν πάρα πολλά προβλήματα και η προσέγγιση του θέματος ήταν συχνά λανθασμένη, όπως για παράδειγμα ο χωροταξικός σχεδιασμός, οι περιβαλλοντικές μελέτες, ο αναπτυξιακός σχεδιασμός σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, μελέτες κοινωνικών επιπτώσεων, μελέτες κόστους – ωφελίας, οικονομική οργάνωση και διαχείριση, μελέτες απασχόλησης και ανθρώπινου δυναμικού. Το αποτέλεσμα αυτών των εσφαλμένων πολιτικών δημιούργησαν ένα μη βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης το οποίο δεν ξέφυγε από την κρητική της εποχής. Είναι φανερό ότι ο τουρισμός για την Ελλάδα και σε κάποιο βαθμό και για τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη δεν ήταν τίποτα άλλο παρά ένα κέρδος καθαρά βραχυχρόνιας φύσεως. Αυτή η κερδοσκοπική μη βιώσιμη πολιτική έφτασε στο απόγειο της κατά την επταετία του καθεστώτος των συνταγματαρχών (1967 – 1974), η οποία χαρακτηρίζεται από ανορθολογικές επενδύσεις. Το αποτέλεσμα της σχετικά φιλόδοξης πολιτικής αυτής ήταν μια αδυναμία αποπληρωμής των διαφόρων δανείων αλλά και η υποβάθμιση του ίδιου του τουριστικού προϊόντος (προορισμός και υπηρεσίες). Άλλο ένα αποτέλεσμα της γενικότερης κρατικής πολιτικής στην Ελλάδα αλλά και Ευρώπη ήταν η απώλεια της ταυτότητας του τουρίστα, ο οποίος μεταμορφώθηκε καθαρά σε «πελάτη».

Ο τουρισμός δηλαδή μετατράπηκε απλώς σε ένα οικονομικό φαινόμενο. Ο μαζικός οργανωμένος πακεταρισμένος τουρισμός άρχισε σιγά – σιγά να επικρατεί και σε άλλες περιοχές της Ελλάδος εκτός από τις ήδη καθιερωμένες (Ρόδος, Κέρκυρα και Κυκλάδες), που ειρωνικά, οι τουρίστες άρχισαν να επισκέπτονται για να αποφεύγουν το μοντέλο αυτό (Βόρειες Σποράδες, Χαλκιδική, Δωδεκάνησα και λοιπά Ιόνια Νησιά). Ο μειωμένος πολιτιστικός τουρισμός και λοιπές εναλλακτικές μορφές ταυτίστηκαν κατά κάποιο τρόπο με τον χειμωνιάτικο τουρισμό, σε μια απόπειρα αποφυγής του ενοχλητικού «μπούγιου» που συναντιόταν τα καλοκαίρια στην χώρα. Στην πιο ακραία περίπτωση, η χώρα εγκαταλείποταν εντελώς από τους φίλους του εναλλακτικού τουρισμού. Επίσης, σε αυτήν την περίοδο αυξήθηκε ο εσωτερικός τουρισμός, αποτέλεσμα της μετριοπαθούς βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των

Ελλήνων. Εξ' αιτίας όμως του συχνά μη επαρκούς εισοδήματος των ημεδαπών τουριστών, συνήθως νοίκιαζαν κάμπινγκ είτε παράνομα είτε με χαμηλές προδιαγραφές ή σε παραθεριστικά κέντρα.

Γ) Τρίτο στάδιο ανάπτυξης (1985 έως σήμερα):

Αυτό το στάδιο είναι μια πιο ακραία έκδοση του προηγούμενου όσον αφορά τον μαζικό πακεταρισμένο τουρισμό. Συναντάμε την πλήρη κυριαρχία του οργανωμένου μαζικού πακεταρισμένου τουρισμού, με τον αριθμό των επισκεπτών να φτάνει έως και τον συνολικό πληθυσμό της χώρας (10 με 11 εκατομμύρια). Δηλαδή κατά την διάρκεια της περιόδου αιχμής (Ιούλιος – Αύγουστος) οι τουρίστες στους προορισμούς αποτελούσαν τη συντριπτική πλειοψηφία, με τους ντόπιους να αναλογούσαν μόλις στο 10%! Αυτήν την εποχή αναδείχθηκαν οι βλαβερές συνέπειες της άναρχης διόγκωσης τις προηγούμενες δύο δεκαετίες στον τομέα του τουρισμού. Επιπλέον συνεχίστηκε και το φαινόμενο ταυτόχρονης ακμής των νησιών με την παρακμή των αστικών κέντρων. Οι τουρίστες δηλαδή, μείωναν τον ήδη περιορισμένο χρόνο που αφιέρωναν στις μεγάλες πόλεις, που έγιναν πλέον πύλες εισόδου στη χώρα, για να τον αντικαταστήσουν με παραπάνω χρόνο στα νησιά. Η ημερήσια εκδρομή στα αξιοθέατα μετατράπηκε σε «μια επίσκεψη στην ακρόπολη».

Ο τουρισμός στην Ελλάδα είχε σχεδόν γίνει συνώνυμο με την φόρμουλα των τεσσάρων s (sun, sand, sea, sex) και κάθε μορφής ποιοτικότερου τουρισμού είχε σχεδόν εξαλειφθεί από τη χώρα. Η πλήρη βιομηχανοποίηση του τουρισμού στην Ελλάδα περιλάμβανε κυρίως ταξίδι σε έναν ή περισσότερους προορισμούς, με αποτέλεσμα οι επιμέρους προορισμοί να ανεξαρτητοποιούνται όλο και περισσότερο και να ενισχύεται η αποκέντρωση των εξουσιών, όπως συνεχίζεται και σήμερα. Ταυτόχρονα, οι περιοχές τυποποιούνταν και μεταμορφώνονταν σύμφωνα με τις απαιτήσεις των πελατών και η Ελλάδα έγινε άλλος ένας τουριστικός προορισμός όπως τον φαντάζονται οι τουρίστες. Η επικοινωνία των τουριστών με τον ντόπιο πληθυσμό μειώθηκε δραματικά όπου πολλές φορές αγγίζει και μηδενικά επίπεδα, ο τουρίστας από «πελάτης» έγινε «προϊόν».

Παρόλη την ραγδαία ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα, δεν εκλείπουν παράπονα εκ μέρους ενός κομματιού της τουριστικής αγοράς για τις ακόμα ανεπαρκείς υποδομές και τη σχετική φτώχεια στην ποιότητα παροχής υπηρεσιών. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι παρά την απότομη μεγέθυνση, πάρα πολλά προβλήματα όπως η έλλειψη γνώσεων του τοπικού πληθυσμού για το τουριστικό προϊόν, η διάσταση κουλτούρας τουριστών και ιθαγενών, τα υψηλά ποσοστά παρανομίας, ο υπέρεπαγγελματισμός και η υπερβολικά αυξανόμενη εμπορευματοποίηση των περιοχών. Οι βλαβερές επιπτώσεις που προκαλεί ο μαζικός οργανωμένος πακεταρισμένος τουρισμός είναι πλέον φανερές. Τα προβλήματα αυτά είναι σε μεγάλο βαθμό τοπικού επιπέδου και για αυτόν τον λόγο οι κρατικές παρεμβάσεις δεν φέρνουν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Εξ' αιτίας της σχεδόν αποκλειστικής μορφής οικονομίας που αποτελεί ο τουρισμός σε κάποιες περιοχές, οι τυχόν παρεμβάσεις εκ μέρους του κράτους για την μείωση της τουριστικής διόγκωσης οδηγούνται σε ανοικτή σύγκρουση με πολλά συμφέροντα σε τοπικούς φορείς. Επιπλέον η Ελλάδα ως «τουριστικό προϊόν» υποβαθμίζεται σε έναν όλο και

ανταγωνιστικότερο κόσμο. Αρχίζουν να αναπτύσσονται και οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού σε αναλογία ίσως με την παρακμή του μαζικού και οργανωμένου τουρισμού. Τέλος, με την ελαφριά μείωση στην είσοδο αλλοδαπών τουριστών σημειωνόταν αύξηση του ημεδαπού τουρισμού, που ερχόταν σε συνδυασμό με μια ακμάζουσα ελληνική μεσαία τάξη, η οποία πλέον κινδυνεύει εξ' αιτίας της κρίσης που βιώνει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια.

Βιβλιογραφία

- Πετρόπουλος, Ιωάννης – Κουμαριανού, Αικατερίνη. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Νεώτερος Ελληνισμός από 1833 ως 1881. Εκδοτική Αθηνών
- Δημητρακόπουλος, Οδυσσεύς. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Νεώτερος Ελληνισμός από 1833 ως 1881. Εκδοτική Αθηνών
- Κωφός, Ευάγγελος. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Νεώτερος Ελληνισμός από 1833 ως 1881. Εκδοτική Αθηνών
- Βεργόπουλος, Κωνσταντίνος. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Νεώτερος Ελληνισμός από 1833 ως 1881. Εκδοτική Αθηνών
- Σφακιανάκης, Μανώλης Κων. (2000), Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού. εκδόσεις «ελλην»
- Τσάρτας, Πάρις Α. (2010), Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη: Χαρακτηριστικά, Διερευνήσεις, Προτάσεις. Εκδόσεις Κρητική

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ

Η έννοια του τουριστικού προϊόντος

Το τουριστικό προϊόν είναι ένα ενιαίο σύνθετο προϊόν, που συντίθεται από μείγμα υλικών αγαθών (όπως φαγητά και ποτά), άυλων υπηρεσιών (όπως διαμονή σε ξενοδοχείο, ψυχαγωγία των τουριστών, μεταφορά τους κ.τ.λ....), αλλά και φυσικών στοιχείων (όπως ο ήλιος, η θάλασσα, κλιματολογικές συνθήκες, θέλγητρα κ.τ.λ....) που καταναλώνονται από τους τουρίστες. Με αυτόν τον όρο χαρακτηρίζεται το αποτέλεσμα της παραγωγικής διαδικασίας και είναι το ζητούμενο αγαθό ή υπηρεσία προς κατανάλωση από τους τουρίστες.

Η δομή του τουριστικού προϊόντος συντίθεται από στοιχεία όπως:

- 1) Μη αναπαραγόμενοι πόροι: Δηλαδή από φυσικά ή τεχνικά στοιχεία, τα οποία όμως δεν μπορούν να αναπαραχθούν. Φυσικά παραδείγματα είναι τα βουνά, οι ακτές, οι λίμνες, τα ποτάμια, οι εθνικοί δρυμοί και ούτω καθεξής. Τεχνικά παραδείγματα είναι τα μνημεία και τα μουσεία.
- 2) Αναπαραγόμενοι πόροι: Δηλαδή από τα ανανεώσιμα στοιχεία ή δραστηριότητες, που είναι δημιουργία του ανθρώπινου πολιτισμού. Αναπαραγόμενοι πόροι είναι οι πολιτιστικές εκδηλώσεις και εκθέσεις, δραστηριότητες όπως η άθληση ή η περιήγηση και οι επαγγελματικές εκδηλώσεις όπως συνέδρια, εμπορικές εκθέσεις και τα λοιπά.
- 3) Συμπληρωματικές υπηρεσίες: Σε αυτήν την κατηγορία περιλαμβάνονται οι υπηρεσίες υποδοχής, οι υπηρεσίες διατροφής, οι υπηρεσίες αναψυχής και διασκέδασης, οι υπηρεσίες μεταφορικών μέσων, οι υπηρεσίες υποδομής, οι εμπορικές και οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες.
- 4) Μη υλικά συστατικά στοιχεία: Δηλαδή τις αισθητικές αξίες όπως οι εικόνες που διαμορφώνουν οι τουρίστες από τους τόπους προορισμού, τις πολιτιστικές αξίες όπως η λαογραφία και πολιτιστική παράδοση. Τέλος σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται οι προσδοκίες και η ικανοποίηση των τουριστών.

Το τουριστικό προϊόν έχει δύο κύρια χαρακτηριστικά που το διαχωρίζουν από τα άλλα είδη προϊόντων τα οποία είναι:

- 1) Το αδιαχώριστο της παραγωγής και της κατανάλωσης του τουριστικού προϊόντος.
- 2) Για τα βιομηχανικά προϊόντα ισχύει ότι το εμπόρευμα μεταφέρεται στον καταναλωτή για την κατανάλωση του, ενώ για τα τουριστικά προϊόντα ο καταναλωτής είναι υποχρεωμένος να μετακινηθεί ο ίδιος στον τόπο παραγωγής.

Το τουριστικό προϊόν της Ελλάδος

Ο τουριστικός προορισμός «Ελλάδα» έχει το χαρακτηριστικό τύπο ενός μεσογειακού προορισμού, δηλαδή είναι συνήθως η επιλογή για καλοκαιρινές διακοπές και κύρια του στοιχεία είναι ο ήλιος, η θάλασσα και το μεσογειακό βεβαίως κλίμα. Η Ελλάδα δηλαδή ως χώρα της Μεσογείου, χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο

ιδιαιτέρων στοιχείων τα οποία μοιράζεται με το ανταγωνιστικό της περιβάλλον ως ένα βαθμό. Αυτά τα στοιχεία, η Ελλάδα τα κατέχει με τον δικό της τρόπο και αυτή είναι η ιδιαιτερότητα της Ελλάδος μέσα σε μια ομάδα παρομοίων σχεδόν χωρών. Τα βασικά στοιχεία της Ελλάδος είναι:

- 1) Κλίμα: Όλες οι ονομαζόμενες «μεσογειακές χώρες» έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό το λεγόμενο «μεσογειακό κλίμα». Δηλαδή ένα κλίμα που σε γενικές γραμμές έχει θερμά και ξερά καλοκαίρια σε συνδυασμό με ήπιους χειμώνες με μειωμένες βροχοπτώσεις. Το κλίμα αυτό είναι ιδανικό για καλοκαιρινές διακοπές και είναι συνήθως θερμότερο στα νησιά, που και για αυτόν τον λόγο προτιμώνται. Σε σύγκριση με άλλες χώρες όπως η Κύπρος, το Λίβανο, η Συρία, το Ισραήλ και τις χώρες της βόρειας Αφρικής η Ελλάδα έχει γενικότερα ψυχρότερο κλίμα. Η βαθιά ενδοχώρα της Ιβηρικής (π.χ. Μαδρίτη είναι επίσης ξηρότερη και θερμότερη χωρίς όμως να έχει θάλασσα (αυτός είναι και ο λόγος για την ξηρότητα της). Το ελληνικό κλίμα παρομοιάζει με εκείνη της παραλιακής δυτικής Τουρκίας και σε γενικές βάσεις της νοτίου Ιταλίας ενώ είναι θερμότερο από εκείνο της βόρειας Ιταλίας και μεσογειακής Γαλλίας.
- 2) Φυσικό περιβάλλον: Μεγάλη επιρροή στο κλίμα έχει η γεωγραφία της χώρας, η οποία είναι ιδιαίτερη και μοναδική στη Μεσόγειο. Με δεκαπέντε χιλιάδες χιλιόμετρα αμμουδιάς, παραλίας και καθαρό νερό, η Ελλάς είναι η μοναδική χώρα όπου σε κανένα μέρος δεν απέχει η θάλασσα πάνω από εκατό χιλιόμετρα. Η Ελλάδα επίσης χαρακτηρίζεται από την απότομη συνάντηση θάλασσας – βουνού. Αυτό καθιστά τη χώρα μας ιδανικός στόχος για εναλλακτικού τύπου τουρισμό όπως ο οικοτουρισμός, ο φυσιολατρικός τουρισμός, περιπατητικός τουρισμός, ορεινός τουρισμός και τα λοιπά... Υπάρχει πλούτος ως προς τη χλωρίδα με πλήθος υγροβιοτόπων, λιμνών και δασών στις διάφορες τουριστικές περιοχές.
- 3) Πολιτισμός και παράδοση: Από πολιτισμικής απόψεως, η Μεσόγειος είναι η σημαντικότερη θάλασσα στον κόσμο. Γύρω της αναπτύχθηκαν οι περισσότεροι αρχαίοι πολιτισμοί υψηλού επιπέδου όπως η Αίγυπτος, Φοινίκη, Χετταίοι, Ασσυρία, Ελλάς, Ισραήλ, Καρχηδόνα και Ρώμη ενώ άμεση επαφή με την μεσογειακή περιοχή είχαν οι Μεσοποτάμιοι και Πέρσες. Η Ελλάδα, όπως και ο υπόλοιπος μεσογειακός ανταγωνισμός, έχει μια αρχαία παράδοση, πολιτισμό, μουσεία και μνημεία προς επίσκεψη. Χαρακτηριστικό στοιχείο της Ελλάδος είναι και η ιδιαίτερη παράδοση του κάθε νησιού, ομάδας νήσων ή περιοχής γενικότερα. Οι τουρίστες επιπλέον έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν την ελληνική γαστρονομία όπου η ανατολή συναντά τη δύση και να ανακαλύψουν την περιβόητη μεσογειακή κουζίνα. Η Ελλάδα μαζί με την Ιταλία, Γαλλία και Μεγάλη Βρετανία είναι από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την μεγαλύτερη ποσότητα πολιτιστικών πόρων. Στην Ελλάδα βρίσκονται παραδοσιακοί οικισμοί, βιοτεχνικά κτίρια, αγροικίες, κάστρα, γεφύρια, νερόμυλοι, ορεινοί αγροτικοί οικισμοί, νησιωτικές καστροπόλεις. Με λίγα λόγια η Ελλάδα κατέχει ένα πλούσιο ανθρωπογενές περιβάλλον.
- 4) Εικόνα της χώρας: Παραδοσιακά η χώρα μας είχε μια φιλοφρονητική και ελκυστική εικόνα για τους ξένους τουρίστες ως μια φιλική, ευρωπαϊκή χώρα με υπηρεσίες υψηλής ποιότητας. Η Ελλάς, μαζί με την Ισπανία, την Ιταλία,

την Γαλλία και την Πορτογαλία θεωρούνταν μέχρι πρότινος οι σταθερότερες από πολιτικής και οικονομικής απόψεως χώρες της Μεσογείου. Στην Ελλάδα δεν υπάρχει η κοινωνική πόλωση που συναντάται στην γειτονική Τουρκία, ούτε βρίσκεται σε εμφυλιοπολεμικό κλίμα ή σε διαρκή πόλεμο όπως συμβαίνει με τις χώρες της Μέσης Ανατολής και βορείας Αφρικής. Επιπλέον δεν αντιμετωπίζει την εθνική διαμάχη που αντιμετωπίζουν το Λίβανο, Ισραήλ ή χώρες των Βαλκανίων. Ένα μεγάλο βήμα αξιοπιστίας για την σταθερότητα της χώρας υπήρξε η ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ύστερα η ένταξη στο Ευρώ, καθιστώντας έτσι την Ελλάδα ως πρότυπη, ανεπτυγμένη ευρωπαϊκή χώρα με δυτικές προδιαγραφές. Τον τελευταίο όμως καιρό, με την επιδείνωση της κατάστασης στην χώρα στα πλαίσια της οικονομικής κρίσης, άρχισε να πληγώνεται στο εξωτερικό η εικόνα της χώρας, με αποτέλεσμα να κινδυνεύσει η τουριστική δραστηριότητα στη χώρα και να μη θεωρείται πλέον «προορισμός πρώτης γραμμής».

- 5) Υποδομή της χώρας: Η ελληνική υποδομή σήμερα χαρακτηρίζεται ως πλούσια και ικανοποιητική για την ποιότητα προορισμού που αποτελεί η Ελλάς ως χώρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η υποδομή της χώρας μας αποτελείται από πλούτο σε είδη, ποιότητα αλλά και ποσότητα καταλυμάτων, καθιστώντας έτσι την Ελλάδα σε προορισμό για ευρύ φάσμα εισοδημάτων. Η προσφορά αυτή ανταποκρίνεται σε ζήτηση ποικίλων δραστηριοτήτων με κάποια σχετική αυτονομία στη διαμονή. Με τα συστήματα all inclusive, αποτέλεσμα του έντονου ανταγωνισμού, καθιέρωση ένα καθεστώξ ξενοδοχειακής υποδομής εις βάρος των λοιπών συντελεστών παραγωγής όπως εστιατόρια, μπάρ, καφέ και τα λοιπά. Τέλος, άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι το καθεστώς αυτό εξυπηρετεί κατά κύριο λόγο τις ανάγκες του μαζικού οργανωμένου πακεταρισμένου τουρισμού.

Η Ελλάδα ως πόλος έλξης για τους αλλοδαπούς τουρίστες

Όταν οι τουρίστες από το εξωτερικό επισκέπτονται την χώρα μας, έχουν κάποια κίνητρα. Αυτά τα κίνητρα είναι:

- 1) Η Ελλάδα είναι μια χώρα «ακτή»: Η χώρας μας δηλαδή είναι ένας τουριστικός προορισμός όπου μπορεί να αναπτυχθεί ο μαζικός οργανωμένος πακεταρισμένος τουρισμός που βασίζεται συχνά στα 4 «s» (δηλαδή sun, sand, sex. Sea).
- 2) Η Ελλάδα είναι ένας μεσογειακός προορισμός: Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, Ελλάδα όντας μεσογειακός προορισμός μοιράζεται πολλά κοινά στοιχεία με άλλες χώρες του ιδίου χώρου και το τουριστικό προϊόν της συχνά μοιάζει με αυτό των λοιπών μεσογειακών χωρών. Υπάρχουν πάρα πολλοί τουρίστες που επισκέπτονται την Ελλάδα επειδή θέλουν να πάνε «κάπου στην Ευρώπη», δηλαδή μια άλλη χρονιά μπορεί να επισκεφθούν μια άλλη μεσογειακή χώρα.
- 3) Οι νησιωτικοί προορισμοί της: Πολύ συχνά ένας νησιωτικός προορισμός δίνει την εντύπωση στον τουρίστα ότι είναι ανώνυμος και βρίσκεται σε έναν «απομονωμένο κόσμο» ενώ κάθε νησί από μόνο του είναι συχνά ένας διαφορετικός κόσμος.

- 4) Ο πολιτισμός της: Η Ελλάδα έχει έναν αρχαίο πολιτισμό με σημαντική συμβολή στον δυτικό αλλά και παγκόσμιο πολιτισμό. Πολλοί τουρίστες ενδιαφέρονται για την χώρα που γέννησε αυτόν τον προορισμό και για να επισκεφθούν τα μνημεία και μουσεία της.

- 5) Το φυσικό της περιβάλλον: Η ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος της Ελλάδας και η ποικιλία του καθιστούν την χώρα μας ως ένα ποθητό προορισμό για τουρισμό και εξερεύνηση.
- 6) Είναι παραδοσιακός προορισμός περιηγητικού τουρισμού: Ο αυτόνομος περιηγητικός τουρισμός υπήρξε η πρώτη μορφή τουρισμού στην τουριστική ιστορία του νεοελληνικού κράτους αλλά και στην Αρχαία Ελλάδα. Παρά την επικράτηση του Μαζικού Οργανωμένου Πακεταρισμένου Τουρισμού των καλοκαιρινών διακοπών, υπάρχουν πολλοί τουρίστες που ακόμη προτιμούν την παραδοσιακότερη και πιο βιώσιμη μορφή τουρισμού.
- 7) Η Ελλάδα είναι μια χώρα ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού: Η Ελλάδα ως προορισμός επιτρέπει την ανάπτυξη διαφόρων ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, οι οποίοι είναι πιο βιώσιμοι και πιο ποιοτικοί από τον μαζικό τουρισμό.
- 8) Η Ελλάδα είναι ένας μοναδικός προορισμός εντός της μεσογείου: Το τουριστικό προϊόν της Ελλάδος μπορεί να είναι ένα μεσογειακό προϊόν, αλλά όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, Η Ελλάδα όπως και οι άλλες χώρες της Μεσογείου έχουν τις ιδιαιτερότητες τους. Η ιδιαιτερότητα της Ελλάδος αποτελεί ένα κίνητρο για μια επίσκεψη.

Ο Ανταγωνισμός

Για να κατανοήσουμε καλύτερα την φύση του τουριστικού προϊόντος που προσφέρει η Ελλάδα θα πρέπει πρώτα να μελετηθεί το ευρύτερο περιβάλλον το οποίο ανήκει. Το περιβάλλον αυτό είναι από τη μία η Ευρώπη, η μεγαλύτερη τουριστική περιοχή στον κόσμο και ταυτοχρόνως μια περιοχή με τεράστια αποστολή τουριστών αλλά και ένας σκληρός ανταγωνιστικός χώρος. Από τις δέκα πρώτες χώρες ως προς την άφιξη τουριστών το 2014, οι επτά είναι ευρωπαϊκές (αν συμπεριληφθούν Τουρκία και η Ρωσία, οι οποίες κατατάσσονται ως ευρωπαϊκές από τον UNWTO). Πρώτη είναι η Γαλλία και Τρίτη η Ισπανία. Η Ελλάδα βρίσκεται στην 19^η θέση. Στο «Travel and Tourism Competitiveness Report» από το «World Economic Forum», η οποία μέτρηση καταγράφει την ανταγωνιστικότητα των χωρών, από τις τριάντα πρώτες, οι δεκαεπτά, δηλαδή πάνω από τις μισές είναι ευρωπαϊκές (η Ελλάδα είναι 31^η). Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε μια απόλυτη ευρωπαϊκής κυριαρχία στον τομέα του τουρισμού, με μεμονωμένες χώρες όπως η Ισπανία και η Γαλλία να

ξεπερνούν τους «γίγαντες» όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας.

Η Ελλάδα, όπως προαναφέρθηκε, ανήκει ταυτοχρόνως και στον μεσογειακό κόσμο, ο οποίος είναι «a cheval» σε τρεις ηπείρους, την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική. Ο μεσογειακός κόσμος, όπως και η Ευρώπη, είναι μια πολύ ανταγωνιστική περιοχή εφόσον οι ευρωπαϊκές τουριστικές «υπερδυνάμεις» όπως η Γαλλία, Ισπανία και Ιταλία ανήκουν σε αυτόν. Η μεσογειακή Ευρώπη εξάλλου από μόνη της αντιπροσωπεύει το ένα τρίτο της διεθνούς τουριστικής κίνησης. Στο μεσογειακό περιλαμβάνονται και άλλες δυνάμεις όπως η Τουρκία, η Αίγυπτος, το Ισραήλ και η Τυνησία. Ο ανταγωνισμός στην Μεσόγειο για την Ελλάδα είναι πολύ έντονος, επειδή το τουριστικό προϊόν μοιάζει σε μεγάλο βαθμό με το ελληνικό. Ταυτόχρονα, η αποστολή τουριστών είναι πολύ μικρή σε σχέση με την Ευρώπη, για τον λόγο ότι τα εισοδήματα είναι πολύ χαμηλότερα. Εκτός από τη Γαλλία που έχει τα υψηλότερα εισοδήματα στην περιοχή, η κρίση μείωσε το βιοτικό επίπεδο της Ιταλίας και της Ισπανίας κυρίως και τώρα φτάνει ίσως και στη Γαλλία. Τέλος, οι ανακατατάξεις στην Εγγύς Ανατολή και Βόρεια Αφρική εμποδίζουν την ύπαρξη μιας καθιερωμένης κοινωνικής τάξης για ταξίδια σε άλλες χώρες.

Η Ελλάδα, μια χώρα τουριστικά με μια μέτρια -θα λέγαμε- ανταγωνιστικότητα έχει να αντιμετωπίσει τρία είδη ανταγωνιστικών ομάδων:

- 1) Οι «Παραδοσιακοί»: Αυτή είναι η ομάδα που περιλαμβάνει τους περισσότερους από τους προαναφερθέντες ανταγωνιστές της Ευρώπης και Μεσογείου, όπως η Γαλλία, η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Αίγυπτος, η Μάλτα και οι Πρώην Γιουγκοσλαβικές χώρες και είναι η δυναμικότερη ομάδα. Σε αυτή τη κατηγορία ανήκει και η Ελλάδα. Παρόλα αυτά, με εξαίρεση ίσως την Ισπανία και την Αίγυπτο που αποτελούν εναλλακτικοί προορισμοί για τη χώρα μας, η Ελλάδα δεν πλήττεται ιδιαίτερα από τις χώρες αυτής της ομάδας. Αυτό συμβαίνει, ίσως επειδή αυτές οι ισχυρές απέκτησαν τη δική τους σταθερή πελατεία, αποτέλεσμα μάλλον της σταθερής τους θέσεως στη διεθνή αγορά. Ταυτοχρόνως, θετικά σημάδια αποτελεί και για την Ελλάδα η ύπαρξη μιας σταθερής πελατείας.
- 2) Οι «Νεότεροι»: Αυτή η ομάδα είναι η σημαντικότερη όλων για τον ελληνικό τουρισμό. Αποτελείται από νεοεισερχόμενες χώρες στον διεθνή ανταγωνισμό και προσφέρουν προϊόν κάπως παρόμοιο με το ελληνικό, αλλά με το επιχείρημα ότι είναι κάτι «καινούργιο» που δεν έχει δοκιμασθεί. Τέτοιες χώρες έχουν απήχηση σε ζήτηση που θεωρεί τους προορισμούς της πρώτης ομάδας (επομένως και η Ελλάδα) ως παλιούς και κορεσμένους και επιδιώκει να δοκιμάσει κάτι άλλο, χωρίς όμως να αλλάζει η μορφή τουρισμού ως έναν βαθμό. Σε αυτήν την ομάδα ανήκουν η Τουρκία, το Ισραήλ, η Κροατία, το Μαρόκο, η Σλοβενία, η Τυνησία και η Κύπρος, δηλαδή μεσογειακοί προορισμοί. Αυτές οι χώρες εδραιώθηκαν τουριστικά μετά το 1970 και μερικές μετά τη δεκαετία του 80'. Η άνοδος αυτής της ομάδας δεν σταματά εδώ και εισέρχεται δυναμικά στον αγώνα με τους «παραδοσιακούς», απειλώντας έτσι τους πιο αδύναμους κρίκους όπως η Ελλάδα. Η απειλή αυτή αναγκάζει την χώρα μα αναβαθμίσει την ανταγωνιστικότητά της, ώστε να

συγκρατήσει την πελατεία της και τους tour operators που αποτελούν παραδοσιακοί συνεργάτες της.

- 3) Οι «δυναμικά αναπτυσσόμενοι»: Αυτός είναι ο εξ αποστάσεως ανταγωνισμός, δηλαδή οι χώρες και περιοχές που βρίσκονται στην Νοτιοανατολική Ασία και τα νησιά του Ειρηνικού τα οποία εμφανίζουν μια δυναμικά ανοδική τουριστική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια. Για παράδειγμα, την σαρακονταετία 1960 – 2000 ήταν η ομάδα με τη μεγαλύτερη τουριστική αύξηση στον κόσμο. Η φύση του τουριστικού προϊόντος των «δυναμικά αναπτυσσόμενων» μοιάζει λίγο με το ελληνικό αλλά περιλαμβάνει και το άρωμα «εξωτερικού», που προσελκύει πολλούς εν δυνάμει τουρίστες. Υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά που ξεχωρίζουν αυτήν την ομάδα από την «παραδοσιακή».

  - Οι τιμές των «δυναμικά αναπτυσσόμενων» είναι ανταγωνιστικότερες σε σχέση ειδικά με τους μεσογειακούς προορισμούς.
  - Η απόσταση αποτελεί μειονεκτικός παράγοντας σε σχέση με τους «παραδοσιακούς» προορισμούς, αυτό όμως υπόκειται να αλλάξει με τον χρόνο και την εξέλιξη των συγκοινωνιών.
  - Απευθύνεται σε εξειδικευμένες ομάδες τουριστών με υψηλά εισοδήματα ή προτιμήσεις.

Η σημασία του τουρισμού για την ελληνική οικονομία

Ο τουρισμός, όντας η πλέον «βαριά βιομηχανία» της Ελλάδος, έχει μια μεγάλη σημασία για την οικονομία της όπως:

- 1) Το τουριστικό συνάλλαγμα: Η σημασία του τουριστικού συναλλάγματος είναι πολύ μεγάλης σημασίας σε μια χώρα που έχει διαρκώς ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο. Η Ελλάδα αντιμετωπίζει το πρόβλημα, κυρίως εξαιτίας εσφαλμένου προσανατολισμού της βιομηχανικής της ανάπτυξης τα τελευταία χρόνια, να έχει εισάγει πολύ περισσότερο από ότι εξάγει. Το συνάλλαγμα που φέρνει ο τουρισμός στην χώρα βοηθά στην κάλυψη αυτού του εμπορικού ελλείματος. Για παράδειγμα, το 2010 η κάλυψη ελλείματος του εμπορικού ισοζυγίου έφτασε ως και το 46,8%.
- 2) Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις σε άλλους τομείς της οικονομίας: Η ύπαρξη του τουρισμού επιφέρει μια γενικότερη έμμεση ανάπτυξη στην ευρύτερη περιοχή του τουριστικού προορισμού. Ανάπτυξη των υποδομών, υπηρεσιών και παραγωγής που επιτρέπει την ανάπτυξη άλλων οικονομικών κλάδων που με μια πρώτη ματιά δεν φαίνονται να συνδέονται ιδιαίτερα με το τουριστικό φαινόμενο. Κλάδοι που φαίνεται να εποφελούνται από τις πολλαπλασιαστικές επιδράσεις της τουριστικής δραστηριότητας είναι η Οικοδομή, η Γεωργία και οι Μεταφορές. Σύμφωνα τότε με ανάλυση του ΚΕΠΕ, το 1983, ο τουρισμός επέφερε «μια άμεση ζήτηση εισροών από όλους τους κλάδους της ελληνικής οικονομίας ποσοστού μέχρι 30% (συντελεστής 0,3094191) της ακαθάριστης αξίας της εγχώριας παραγόμενης τουριστικής κατανάλωσης». Επιπλέον ανάπτυξη σε άλλους κλάδους της ελληνικής οικονομίας θα μπορούσαν να επιφέρουν ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως για παράδειγμα ο αγροτουρισμός για την Γεωργία.

- 3) Περιφερειακή ανάπτυξη: Ο τουρισμός έχει σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη των προορισμών που συχνά απέχουν από την πρωτεύουσα. Αυτή η ανάπτυξη εκ μέρους του τουρισμού «δυναμώνει» τους τουριστικούς προορισμούς και βοηθά στην αποκέντρωση των κρατών. Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, που αναπτύσσονται στην Ελλάδα αλλά και στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης, όχι μόνο στηρίζουν επιπλέον αυτήν την αποκέντρωση, αλλά επιφέρουν ανάπτυξη σε νέους προορισμούς που δεν μπόρεσαν να επωφεληθούν από τον μαζικό πακεταρισμένο τουρισμό καλοκαιρινών διακοπών.
- 4) Επίδραση στην απασχόληση: Η τουριστική δραστηριότητα επέφερε και συνεχίζει να επιφέρει μια ανάπτυξη σε διάφορους προορισμούς, δημιουργώντας έτσι διάφορες θέσεις εργασίας, αυξάνοντας έτσι την απασχόληση. Επιπλέον, ο τουρισμός φαίνεται να έχει βοηθήσει σημαντικά και στην αύξηση της γυναικείας απασχόλησης όπως για παράδειγμα οι Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί.

Τρόποι ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού για το μέλλον

Παρότι ο ελληνικός τουρισμός παρουσιάζει μια ανάπτυξη και είναι ήδη καθιερωμένος ως σημαντικός κλάδος της ελληνικής οικονομίας, πρέπει να προσέχουμε ώστε να μην παρακμάσει ή προκαλέσει αρνητικές συνέπειες στο περιβάλλον, καταστρέφοντας έτσι και τον ίδιο. Είναι μέγιστης σημασίας για την ελληνική οικονομία ο τουρισμός να αναπτυχθεί περαιτέρω, ανεξάρτητα από την οικονομική κατάσταση της χώρας. Εδώ υπάρχουν κάποιες προτάσεις για το μέλλον του ελληνικού τουρισμού:

- 1) Το τουριστικό προϊόν μπορεί να αναπτυχθεί μέσω των επενδύσεων και προώθησης στις μεγαλύτερες ξενοδοχειακές μονάδες.
- 2) Μείωση της παραοικονομίας, ενός αρνητικού φαινομένου που βλάπτει τα έσοδα από τον τουρισμό αλλά δίνει και κακή εντύπωση στους αλλοδαπούς τουρίστες για τον τόπο μας.
- 3) Επιπλέον αξιοποίηση της πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου. Μεγάλο μέρος των τουριστών που επισκέπτονται την χώρα μας το κάνουν για την φόρμουλα των 4 «s». Υπάρχει περιθώριο για την αύξηση του ενδιαφέροντος των τουριστών για την πολιτισμική κληρονομιά της χώρας μας, που αποτελεί και πολιτισμική κληρονομιά της Ανθρωπότητας.
- 4) Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός των υποδομών μας.

- 5) Περεταίρω ανάπτυξη των βιώσιμων ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- 6) Απόκτηση νέων τεχνολογιών.
- 7) Περεταίρω εκπαίδευση προσωπικού υποδοχής τουρισμού καθώς και ανάπτυξη των τουριστικών σχολών.

Βιβλιογραφία

- Τσάρτας, Πάρις Α., Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη: Χαρακτηριστικά, Διερευνήσεις, προτάσεις. Εκδόσεις Κριτική.
- Σφακιανάκης, Μανώλης Κων., Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Εκδόσεις Έλλην
- Ζοπουνίδης, Κωνσταντίνος. Γαρεφαλλάκη, Αλέξανδρος. Λεμονάκης, Χρήστος Μ., Άποψη: Η συνεισφορά του τουρισμού στην ελληνική οικονομία, Η Καθημερινή.

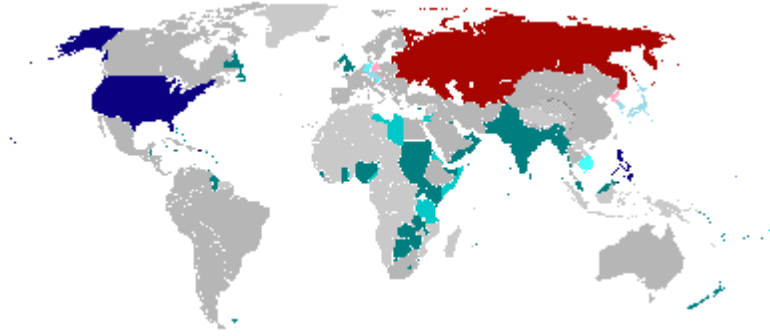
Η ΥΠΕΡΔΥΝΑΜΗ

Τι είναι υπερδύναμη

Υπερδύναμη (Superpower) είναι ένα κυρίαρχο κράτος, το οποίο διαθέτει την ικανότητα να προβάλλει τη δύναμη και επιρροή του σε παγκόσμια κλίμακα. Σε προτεραιότητα σημασίας η υπερδύναμη κατατάσσεται πάνω από τη μεγάλη δύναμη και την περιφερειακή δύναμη. Ο όρος υπερδύναμη εμφανίστηκε λίγο μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου για να περιγράψει τις Ηνωμένες Πολιτείες της

Αμερικής, τις Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες και τη Βρετανική Αυτοκρατορία, η οποία βρισκόταν πλέον σε μια σταθερή και φανερή παρακμή. Η δύναμη και

επιρροή που συγκέντρωναν οι τρεις παραπάνω δυνάμεις έφερε την ανάγκη να εφευρεθεί ένας νέος όρος, μια κατάταξη σε έναν νέο χώρο, που θα τις διαχώριζε από τις παραδοσιακές «μεγάλες δυνάμεις».

Μια πλήρης υπερδύναμη χαρακτηρίζεται από την ισχυρή της παρουσία σε τέσσερις κυρίως τομείς: οικονομία, στρατός, πολιτική και πολιτισμός. Τα δύο κύρια χαρακτηριστικά που περιγράφουν μια υπερδύναμη είναι το hard power και το soft power. Hard power είναι το σύνολο των στρατιωτικών και οικονομικών πόρων που διαθέτει μια υπερδύναμη, η «σκληρή» της δύναμη. Soft power είναι ένας όρος που εμπνεύστηκε ο Joseph Nye (Harvard University). Περιλαμβάνει όλες τις μεθόδους επιρροής που δεν απαιτούν βία ή δωροδοκία, είναι δηλαδή μια μορφή επιρροής χωρίς πιέσεις, συχνά ηθελημένη και αποδεκτή από το στοχευμένο πληθυσμό. Το soft power περιλαμβάνει τον πολιτισμό, κουλτούρα, αξίες, ήθη, έθιμα, πολιτικές αξίες και λοιπή κληρονομιά. Μια δύναμη θα πρέπει να κατέχει έναν ισχυρό συνδυασμό hard power και soft power για να θεωρηθεί υπερδύναμη. Σημερινό παράδειγμα υπερδυνάμεως αποτελούν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, σε αντίθεση π.χ. με το Ηνωμένο Βασίλειο, που είναι μεγάλη δύναμη και τη Δημοκρατία της Τουρκίας, που είναι περιφερειακή δύναμη.

Παρότι ο όρος υπερδύναμη είναι σχετικά πρόσφατος, δηλαδή εύρημα του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνας περίπου, έχουν υπάρξει απόπειρες από ακαδημαϊκούς να τον σχετίσουν με αρχαιότερες δυνάμεις και αυτοκρατορίες. Από αυτές περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων η αυτοκρατορία του Μέγα Αλέξανδρου, η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, αυτοκρατορίες της Κίνας, η Μογγολική Αυτοκρατορία, η Οθωμανική Αυτοκρατορία, η Πρώτη Γαλλική Αυτοκρατορία του Ναπολέοντος Α' κ.τ.λ.... Βεβαίως το εάν κάποια από τις παραπάνω δυνάμεις αποτελούν υπερδύναμη είναι θέμα συζήτησης και διαφωνιών ανάμεσα σε ειδικούς. Μια προϋπόθεση για την κατηγοριοποίηση ενός κράτους σε υπερδύναμη είναι η εμπέλεια της δυνάμεως του να φθάνει πλανητικές διαστάσεις. Βεβαίως, τότε δεν ήταν γνωστός όλος ο πλανήτης σε αυτές τις δυνάμεις, αυτή όμως η απόκλιση μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι η επιρροή αυτών των

υποψηφίων αρχαίων «υπερδυνάμεων» βρισκόταν σε ολόκληρο τον τότε γνωστό τους κόσμο. Υπάρχουν όμως και άλλα εμπόδια που δυσκολεύουν την αποδοχή τους ως υπερδυνάμεις. Δηλαδή, η γεωγραφική απομόνωση της αρχαίας Κίνας εμποδίζει την προβολή της σε άλλες περιοχές (εκτός των νοτίων γειτόνων της), ενώ η Γαλλική Αυτοκρατορία του Ναπολέοντα Α' παρότι νίκησε τη συνασπισμένα Ευρώπη επανειλημμένα και είχε τον τότε ισχυρότερο στρατό (ξηράς τουλάχιστον), η πανωλεθρία στην Καραϊβική και η πώληση της Λουιζιάνας στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ως επακόλουθο, σήμαναν το τέλος της Γαλλικής επέμβασης σε πλανητικό/αποικιακό επίπεδο και περιορισμό στο ευρωπαϊκό θέατρο πολέμου. Οι πιο αποδεκτές «υποψηφιότητες» είναι της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, της Μογγολικής Αυτοκρατορίας και ίσως της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με την Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία να χαρακτηρίζεται συχνά ως η «πρώτη υπερδύναμη της ιστορίας».

Άλλο ένα χαρακτηριστικό των υπερδυνάμεων συνήθως είναι μια μορφή ειρήνης που παρέχεται στον ίδιο το πληθυσμό της, αλλά και σε μια ευρύτερη περιοχή. Οι ιστορικοί αναφέρονται σε αυτή με το λατινικό «Pax» (δηλαδή «ειρήνη» στα λατινικά), με τον αυθεντικό όρο να είναι «Pax Romana». Άλλες προτεινόμενες παραλλαγές είναι «Pax Mongolica», «Pax Hispanica», και «Pax Ottomanica».

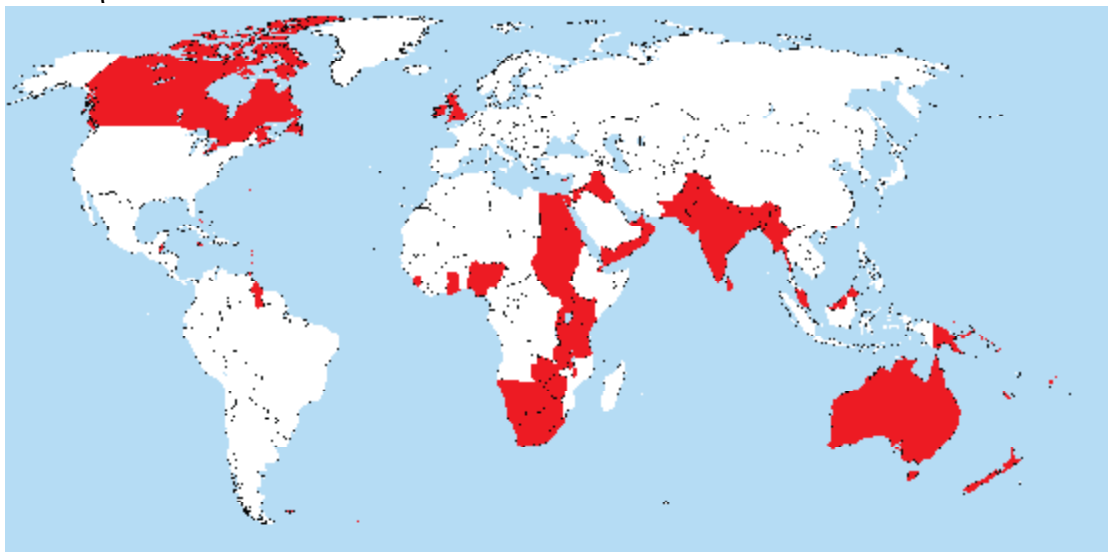
Ο όρος «Pax Ottomanica» θεωρείται σπάνιος και χρησιμοποιείται κυρίως από την μερίδα ιστορικών που θεωρούν θετική τη συμβολή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην Ιστορία. Παρότι οι Οθωμανοί δεν προκάλεσαν τις υλικές καταστροφές και τις σφαγές που προκάλεσαν οι Μογγόλοι (π.χ. κατάληψη της Βαγδάτης και Μογγόλο-Περσικοί πόλεμοι. Όταν οι Μογγόλοι κατέλαβαν τη Βαγδάτη, τότε κέντρο του Ισλαμικού και παγκόσμιου πολιτισμού, προκάλεσαν τέτοια πολιτισμική καταστροφή, που ο Μογγόλος Χαγάννος Χουλέγκου (Hulegu Khan) έγραψε ένα ποίημα, όπου περιέγραφε πως εξ' αιτίας των κατεστραμμένων βιβλίων και χειρόγραφων, ο ποταμός Ευφράτης είχε αποκτήσει χρώμα σαν το μελάνι), υπάρχει μια μεγάλη συζήτηση σχετικά με το ιστορικό τους ρόλο. Αυτό συμβαίνει επειδή οι Οθωμανοί υπήρξαν φόβητρο και συνεχή απειλή για τον Δυτικό Κόσμο, και αντιμετώπιζονταν ως το αντίπαλο δέος της Ευρώπης και του πολιτισμού της, αλλά απειλή και για την ίδια την ευρωπαϊκή Χριστιανοσύνη, Ανατολική και Δυτική. Επιπλέον, η Οθωμανική Αυτοκρατορία υπήρξε στόχος κριτικής από δυτικούς λόγιους, όπως για παράδειγμα ο Βολταίρος, χωρίς όμως να λησμονούμε τους φιλέλληνες εθελοντές στον πόλεμο κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η απλώς «Τουρκίας» όπως ήταν τότε επίσης γνωστή στη Δύση. Τέλος, η Οθωμανική Αυτοκρατορία, στα χρόνια της παρακμής της, έγινε γνωστή ως το «Άρρωστο τέκνο της Ευρώπης» προσδίδοντας έτσι σε αυτή ένα κλίμα γενικότερης παρακμής, διαφθοράς και ελλιπέστατης διοίκησης και ανάπτυξης. Το αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία να αποκτά τον ρόλο του «κακού» και «εχθρού» που πολεμούσε η «Ιερά Συμμαχία», όπως ονομάζονταν οι συνασπισμένες Χριστιανικές δυνάμεις που αντιστέκονταν στον Οθωμανικό επεκτατισμό (δηλαδή Βενετία, Αυστρία, Πολωνία, Ισπανία και Ρωσία). Για αυτόν ακριβώς το λόγο, ο όρος «Pax Ottomanica» σπανίζει και χρησιμοποιείται μόνον από αυτή τη μικρή μερίδα ειδικών που θεωρούν θετική τη συμβολή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην Ιστορία και αναφέρεται σε μια μορφή ειρήνης που βίωναν οι λαοί της Οθωμανικής επικράτειας στην περιοχή των Βαλκανίων, Βορείας Αφρικής, Εγγύς και Μέσης Ανατολής.

Υπάρχουν επίσης και οι όροι «Pax Britannica» και «Pax Americana». Ο όρος «Pax Britannica» αναφέρεται στο Status Quo που είχε εμφανισθεί κατά τη Βικτωριανή Περίοδο, όπου το μίρασμα του κόσμου από της ευρωπαϊκές αποικιακές δυνάμεις έφερε ένα είδος «ισορροπίας» στη διεθνή σκηνή και χαρακτηρίζεται από αυξημένη ανάμειξη των Βρετανών κυρίως –αλλά και των Γάλλων- σε εσωτερικές υποθέσεις τρίτων («Αγγλογάλλοι»). Κατά την περίοδο της «Pax Britannica» συγκροτήθηκε για πρώτη φορά ο προκάτοχος του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, γνωστός με το όνομα «Κοινωνία των Εθνών», όπου πρωταρχικό ρόλο κατείχαν βεβαίως η Βρετανική Αυτοκρατορία, Γαλλική Δημοκρατία και Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η «Pax Britannica» διήρκησε για εξήντα περίπου χρόνια από το 1815 και άρχισε να εξασθενεί μετά την ενοποίηση της Γερμανίας και Ιταλίας και με την απότομη άνοδο της πρώτης, όπου έπαυσε να υπάρχει με τους δύο παγκόσμιους πολέμους. Τέλος, έχουμε την «Pax Americana». Ο όρος αυτός συνδυάζεται, φυσικά, με την Αμερικάνικη κυριαρχία –κυρίως μετά τον Ψυχρό Πόλεμο- και περιγράφει την πολιτική και στρατιωτική σταθερότητα του Δυτικού Κόσμου υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Δηλαδή χαρακτηρίζει την έλλειψη μεγάλων πολέμων μεταξύ των ανεπτυγμένων κρατών.

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΥΠΕΡΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Βρετανική Αυτοκρατορία

Η Βρετανική Αυτοκρατορία ή η Αυτοκρατορία όπου ο ήλιος δεν δύει ποτέ, όπως συχνά ονομαζόταν, υπήρξε ένα σύνολο από βασιλεία, αποικίες στέμματος και ντομίνιονς με κέντρο το Λονδίνο και τη Μεγάλη Βρετανία. Με το ¼ του πλανήτη υπό τον έλεγχο της, η Βρετανική Αυτοκρατορία είναι η μεγαλύτερη σε μέγεθος αυτοκρατορία στην ανθρώπινη ιστορία, ξεπερνώντας και τη Μογγολική! Η Μεγάλη Βρετανία κατείχε μια αυτοκρατορία αποικιακού τύπου, με τη δύναμη της να βασίζεται κυρίως στη ναυτική της υπεροχή και στην οικονομική/βιομηχανική της ικανότητα.

Η Μεγάλη Βρετανία εγκαθιδρύθηκε το 1707 με το Σύμφωνο Ένωσης (Act of Union), που ένωνε την Αγγλία και Σκωτία ύστερα από πολιτικές ανακατατάξεις στο νησί (επανάσταση, κοινοβουλευτική δικτατορία του Κρόμουελ κ.τ.λ.). Με τη δημιουργία του, το νεοσύστατο βασίλειο κληρονόμησε τις έως τότε περιορισμένες αγγλικές αποικίες που βρίσκονταν κατά κύριο λόγο στην ανατολική ακτή της Βόρειο-Αμερικάνικης ηπείρου αλλά και στη Σιέρα Λεόνε, Ακτή Χρυσού και τέλος την Καλκούτα στη Βορειοανατολική Ινδία. Η νεαρά Μεγάλη Βρετανία βρισκόταν σε συνεχές ανταγωνισμό με τους Ολλανδούς και Γάλλους, για αποικιακούς/εμπορικούς κυρίως λόγους. Η Μεγάλη Βρετανία γίνεται ρυθμιστής των παγκοσμίων πραγμάτων και πρώτη ευρωπαϊκή δύναμη όταν κατατροπώνει τους Γάλλους κατά τον Επταετή Πόλεμο (1756-1763) και λαμβάνει τον έλεγχο του συντριπτικού μέρους των αποικιών τους. Αυτή η κυριαρχία όμως διακόπηκε το 1783, όταν ηττήθηκε από τους Αμερικάνους επαναστάτες και Γάλλους, μέχρι την πτώση του Ναπολέοντος το 1815, όπου η θέση της ως ρυθμιστή την είχε αντικαταστήσει η Γαλλία.

Το 19^ο αιώνα η Μεγάλη Βρετανία χαρακτηρίζεται από έναν έντονο αποικιακό επεκτατισμό και αναδεικνύεται ως παγκόσμια υπερδύναμη. Το 1871, με τη δημιουργία της Γερμανικής Αυτοκρατορίας, της οποίας η γρήγορα άνοδος αλλά και επιθετική της πολιτική απειλεί τη βρετανική κυριαρχία, η οποία αναγκάζεται, ύστερα από μακροχρόνια δύσκολες σχέσεις, να συμμαχήσει πρώτα με τη Γαλλική Δημοκρατία και μετά με τη Ρωσική Αυτοκρατορία. Η κορύφωση του έντονου ανταγωνισμού με τη Γερμανία έρχεται το 1914 όταν ξεσπά ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, κατά τη διάρκεια του οποίου η Μεγάλη Βρετανία –με τη βοήθεια των συμμάχων της- υπερτερεί της Γερμανίας και των δικών της συμμάχων. Οι αποικίες της Γερμανίας μοιράζονται μεταξύ των Βρετανών, Γάλλων, Βέλγων και Ιαπώνων. Η παρακμή της Μεγάλης Βρετανίας ήρθε κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου και κυρίως κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όπου η μακράς διάρκειας αντίσταση κατά των Γερμανών έβλαψε την οικονομία, στρατό και επιρροή της. Την επαύριο του πολέμου, η Βρετανική Αυτοκρατορία βρισκόταν σε κρίσιμη κατάσταση. Η οικονομία της είχε δεχθεί ένα σοβαρό πλήγμα και το γόητρο της εξασθενούσε. Η ίδια η Βρετανική νήσος είχε υποστεί σοβαρές καταστροφές από τους αλλεπάλληλους βομβαρδισμούς εκ μέρους των Γερμανών. Η Βρετανία δεν ανέκτησε ποτέ την προπολεμική της δύναμη, και βρέθηκε σιγά σιγά να παραγκωνίζεται από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τις Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες, ώσπου το 1955 η αυτοκρατορία να μεταβιβάσει επίσημα τις υποχρεώσεις τις στις Ηνωμένες Πολιτείες και το τέλος της κυριαρχίας να ακολουθεί σταδιακά αλλά σταθερά το ίδιο το τέλος της αυτοκρατορίας. Η παραχώρηση του Χόνγκ Κόνγκ –με την προϋπόθεση να συνεχιστεί το δυτικό μοντέλο- εκ μέρους της Μεγάλης Βρετανίας στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας σηματοδοτεί το τέλος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας.

Σχέσεις της Μεγάλης Βρετανίας με την Ελλάδα

Η Μεγάλη Βρετανία συμμετείχε έστω και περιορισμένα στον ελληνικό αγώνα της απελευθέρωσης (Μάχη του Ναβαρίνου) και υπήρξε μια από τις τρεις προστάτιδες δυνάμεις του νεοσύστατου κράτους, μαζί με τη Γαλλία και τη Ρωσία. Ωστόσο οι

σχέσεις της με την Ελλάδα δεν ήταν πάντοτε ευχάριστες και μεταβάλλονταν ανά περίοδο. Το χρονοδιάγραμμα των σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών θα μπορούσε να χωρισθεί σε δύο περιόδους, δηλαδή η πρώτη περίοδος από την σύσταση του νεοελληνικού κράτους έως την εποχή του Τρικούπη, κατά την οποία οι σχέσεις των δύο κρατών υπήρξαν από ουδέτερες έως δύσκολες και χαρακτηρίζεται από τη Μεγάλη Βρετανία να ακολουθεί το δόγμα της εδαφικής ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και η δεύτερη περίοδος ξεκινά από την κυβέρνηση Τρικούπη έως τις μέρες μας και χαρακτηρίζεται από καλύτερες και συμμαχικές σχέσεις.

Το 1830, η Μεγάλη Βρετανία αναγνωρίζει επίσημα το ελληνικό κράτος δια μέσου του πρωτοκόλλου του Λονδίνου και επικροτεί διείσδυση της μοναρχίας στα ελληνικά πράγματα. Η Βρετανική Αυτοκρατορία υπήρξε επίσης κύριος δανειστής της Ελλάδος και παραδοσιακός φίλος των φιλελεύθερων της χώρας. Τα πρώτα χρόνια του Ελληνικού Κράτους, οι πιο φιλελεύθεροι είχαν συνασπιστεί γύρω από το «Αγγλικόν Κόμμα», υπό τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Οι αντιθέσεις των Βρετανών με την εξωτερική πολιτική της Ελλάδος ξεκίνησαν ήδη από την εποχή του Όθωνος, επειδή η τότε βρετανική εξωτερική πολιτική, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στήριζε το δόγμα της εδαφικής ακεραιότητας του Οθωμανικού κράτους (όπως έδειξε αργότερα και η συμμετοχή της στον Κριμαϊκό Πόλεμο ενάντια στη Ρωσική Αυτοκρατορία και την Ελλάδα που την στήριζε), ενώ η πολιτική του Όθωνα υπήρξε επεκτατική. Επίσης, η ανάπτυξη της Μεγάλης Ιδέας στην Ελλάδα δυσκόλευε τις σχέσεις με τη Μεγάλη Βρετανία, με τη δεύτερη να εξετάζει αργότερα, χωρίς όμως να πράττει αναλόγως, το ενδεχόμενο «Επτανησιακής Ηγεμονίας», δηλαδή δημιουργίας κράτους με βάση τα Ιόνια Νησιά, που θα περιλάμβανε την τότε Οθωμανική Ήπειρο και Θεσσαλία και θα είχε ως βασιλιά τον διάδοχο της Βασίλισσας, Αλφρέδο. Με το σχέδιο αυτό θα έληγε η υποδούλωση των Ελλήνων της Θεσσαλίας και Ηπείρου με μια ταυτόχρονη αποκοπή τυχόν επέκτασης του ελληνικού κράτους. Εν τέλη, το 1864 η Βρετανία παραχώρησε το Επτάνησα στην Ελλάδα μετά την άφιξη του νέου βασιλιά Γεώργιου Α', ενσωματώνοντας επί της ευκαιρίας το ελληνικό βασίλειο στη σφαίρα επιρροής της, αναβαθμίζοντας τις σχέσεις των δύο χωρών.

Βεβαίως αυτό δεν εμπόδιζε την Βρετανική Αυτοκρατορία να ασχολείται με τις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδος και να πράττει ταπεινωτικές ενέργειες κατά της Ελλάδος όταν δεν είχε αρκετούς δικούς της υποστηρικτές και εκπρόσωπους (π.χ. κυβέρνηση Κανάρη το 1848), ή ενέργειες όπως ο αποκλεισμός του Πειραιά (υπόθεση «Πατσιφικό»).

Υπήρξε σχετική ηρεμία στις ελληνο-βρετανικές σχέσεις για κάποιο ορισμένη διάστημα. Η Βρετανία μάλιστα συμφώνησε -χωρίς να πάρει πρωτοβουλία- με τις υπόλοιπες δυνάμεις κατά τη διάσκεψη στο Παρίσι το 1869 που αφορούσε την κρητική επανάσταση, υπό τη καθοδήγηση του Ναπολέοντα Γ' και με τη συμφωνία της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Εννέα χρόνια αργότερα, τα βρετανικά συμφέροντα συμπίπταν εν ολίγοις με αυτά του ελληνικού κράτους, αποτέλεσμα η Μεγάλη Βρετανία να υποστηρίξει την ύπαρξη ελληνικής αντιπροσωπείας στο ευρωπαϊκό συνέδριο του Βερολίνου του 1878. Επιπλέον, για πρώτη φορά στην ιστορία, η Μεγάλη Βρετανία έθεσε τη πρωτοβουλία η Ελλάς να δικαιούται να εκπροσωπήσει τον υπόδουλο ελληνισμό που βρισκόταν ακόμα υπό οθωμανικό ζυγό, αποκαλώντας

μάλιστα «ελληνικές επαρχίες της Τουρκίας» τα ευρωπαϊκά εδάφη Κρήτης, Θεσσαλίας, Ηπείρου, Μακεδονίας και Θράκης (εξαιρεμένης μάλλον της Κωνσταντινουπόλεως, που ήταν πρωτεύουσα του οθωμανικού κράτους), νομιμοποιώντας έτσι μια μετριοπαθής προσέγγιση της Μεγάλης Ιδέας. Κύρια όμως επιδίωξη της βρετανικής διπλωματίας υπήρξε η ενσωμάτωση της Κύπρου στην επικράτεια τους ώστε να αποκτήσουν μια βάση στην Εγγύς Ανατολή, για αυτόν τον λόγο δεν αναφέρθηκε στις «ελληνικές επαρχίες της Τουρκίας». Η ιδέα της ελληνικής προσαρτήσεως της Κρήτης, Θεσσαλίας, Ηπείρου και Θράκης δεν ήταν τίποτα μάλλον άλλο παρά μια απειλή της Μεγάλης Βρετανίας εναντίον του Οθωμανού σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ, ώστε εκείνος εξαναγκαστεί να ικανοποιήσει τα βρετανικά αιτήματα σχετικά με το θέμα παραχωρήσεως της Κύπρου. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι μόλις υποχώρησε ο σουλτάνος και εξέδωσε το φιρμάνι, η βρετανική στάση έκανε περιστροφή 180 μοιρών και έγινε κύριος αντίπαλος των ελληνικών αιτημάτων, ακολουθώντας πλέον την παραδοσιακή γραμμή της εδαφικής ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με αποτέλεσμα η ελληνική αντιπροσωπεία, υπό τον Θεόδωρο Δηλιγιάννη να βρίσκεται πλέον απομονωμένη έως ότου την στηρίξει η γαλλική κυβέρνηση του Γαμβέττα με τον υπουργό εξωτερικών Waddington.

Το σημείο της αλλαγής των μέχρι τότε δύσκολων ελληνό-βρετανικών σχέσεων φτάνει με την κυβέρνηση του Χαριλάου Τρικούπη.

Φιλελεύθερος πολιτικός με φιλοδοξία εκσυγχρονισμού της χώρας, ο Τρικούπης συμμετείχε ενεργά στην προσπάθεια καθιέρωσης της ελληνικής δύναμης ως μέρος της Δύσεως, ο Χαρίλαος Τρικούπης πραγματοποίησε μια σειρά πολιτικών αλλά και

ιμπεριαλιστικών στρατιωτικών ενεργειών που οδήγησαν την Ελλάδα σε μια ταύτιση συμφερόντων και γενικότερης πολιτικής συμπόρευσης με την Μεγάλη Βρετανία, κατατάσσοντας έτσι την χώρα δειλά-δειλά στον ευρύτερο δυτικό κόσμο και ολοκληρώνοντας το έργο ένταξης της Ελλάδος στην βρετανική σφαίρα επιρροής. Οι αφορμές για την στροφή αυτή προς τη Δύση ήταν δύο γεγονότα, το πρώτο ήταν η βρετανική επέμβαση στην Αίγυπτο, την οποία μετέτρεψε σε προτεκτοράτο της, και το δεύτερο ήταν το επεισόδιο Καραλί-Δερβέν, που αφορούσε την προσάρτηση της Θεσσαλίας η οποία είχε επιτευχθεί κατά την διάρκεια του συνέδριου του Βερολίνου (παρά την τότε αρνητική έως και εχθρική στάση των Βρετανών). Την Βρετανική επέμβαση στην Αίγυπτο προκάλεσαν τα αντί-Ευρωπαϊκά μέτρα του Αράμπη πασά και η τότε κυβέρνηση Τρικούπη έστειλε τα δύο μεγαλύτερα πλοία με σκοπό να συμμετάσχουν στη βρετανική επιχείρηση έως τις 30 Αυγούστου του 1879 όταν υποχώρησε ύστερα από παρεκκλίσεις των Βρετανών. Ο χαρακτήρας της ελληνικής παρέμβασης υπήρξε περισσότερο συμβολικός παρά οικονομικός, αυτό επειδή ο απώτερος σκοπός της παρέμβασης αυτής δεν υπήρξε η «προστασία» των ελληνικών παροικιών της Αιγύπτου για τις οποίες το βρετανικό άγημα ήταν αρκετό (οι Έλληνες αποτελούσαν την πολυπληθέστερη μειονότητα της περιοχής), αλλά η προβολή του

γοήτρου της Ελλάδος. Η συμπόρευση αυτή με την Βρετανική Αυτοκρατορία πράγματι απέδωσε καρπούς, με αποτέλεσμα:

- 1) Οι ελληνικές κοινότητες εξασφάλισαν τη διευρυμένη συμμετοχή τους στα μεικτά δικαστήρια ενώ η Ελλάς αντιπροσωπευόταν στην επιτροπή αποζημιώσεων.
- 2) Η απόκτηση εμπορικών προνομίων όπως η υπογραφή της Ελληνό-Αιγυπτιακής συμβάσεως, πρώτης εμπορικής σύμβασης που η αγγλοκρατούμενη Αίγυπτος υπέγραφε με ξένο κράτος. Το αποτέλεσμα ήταν ο πενταπλασιασμός των ελληνικών εξαγωγών.
- 3) Πλήρης βρετανική στήριξη κατά τη διάρκεια του επεισοδίου Καραλί-Δερβέν, που αφορούσε την κατάληψη του από τις ελληνικές δυνάμεις.

Παρότι υπήρξαν σοβαροί οικονομικοί λόγοι για την επίτευξη των παραπάνω, ο κύριος λόγος για την ιστορική αυτή μεταστροφή της Ελλάδος από την παραδοσιακά φιλική Ρωσία προς την Δύση και κυρίως τη Βρετανία και Γαλλία υπήρξε ο Πανσλαβισμός. Ο Πανσλαβισμός (βλ. Κεφ. Το Πείραμα της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης) είναι η ιδεολογία που αποβλέπει στην προβολή της σλαβικής ταυτότητας. Είναι δηλαδή το πανεθνικιστικό κίνημα που προωθεί την κοινή συνείδηση των Σλάβων με βάση την κοινή τους κληρονομιά. Ο Πανσλαβισμός άρχισε να εμφανίζεται ταυτόχρονα με τη εθνική αφύπνιση των υπόδουλων Σλάβων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κυρίως όμως των Βούλγαρων και υιοθετήθηκε γρήγορα αλλά και προωθήθηκε από την Ρωσία. Η ιδεολογία αυτή επέτρεψε στην Ρωσία να συσπειρώσει τους Σλάβους των Βαλκανίων επεκτείνοντας έτσι την επιρροή της στην Αδριατική Θάλασσα αλλά και στο Αιγαίο Πέλαγος, ενώ ταυτόχρονα ο Πανσλαβισμός λειτουργούσε ως εμπόδιο στην εξάπλωση της αυστριακής επιρροής στις σλαβόφωνες περιοχές. Σαφώς και οι ελληνικές διαφορές με τους Βούλγαρους ως προς το Μακεδονικό καθιστούσε πλέον την ελληνική εξωτερική πολιτική ασυμβίβαστη και εχθρική ως προς την πανσλαβική ιδεολογία καθώς ο κίνδυνος εκσλαβισμού της Μακεδονίας και Θράκης ήταν πλέον ορατός.

Όλα ξεκίνησαν όταν ο ιδεολογικά φανατικός σλαβόφωνος Βένελιν της Λεμβέργης εξέδωσε στη ρωσική γλώσσα, μια ιστορία λεγόμενη «Παλιοί και Σύγχρονοι Βούλγαροι», η οποία τράβηξε την προσοχή της Ρωσικής Ακαδημίας. Το 1850, ο Βένελιν κλήθηκε από την Ακαδημία, η οποία τον πρότρεψε να περιοδέψει στα τουρκοκρατούμενα σλαβόφωνα εδάφη της Ευρώπης με σκοπό να διαδώσει τις ιδέες του. Βεβαίως, ο διαδεχόμενος από τον Βένελιν και των μαθητών του Πανσλαβισμός δεν άργησε να λάβει ακραίες μορφές/παραλλαγές και να διαστρεβλωθεί τόσο, με αποτέλεσμα να ισχυρισθεί σε εργασία μαθητή του (Ρακόφσκι 1818-1868) ότι οι Δίας, Δημοσθένης, Μέγας Αλέξανδρος και ο σουλιώτης Μάρκος Μπότσαρης ήταν όλοι τους Βούλγαροι! Αυτές οι ακραίες ιδέες διαλαλήθηκαν και από

άλλους όπως ο εθνικιστής Βέρκοβιτς, ο οποίος ισχυρίστηκε μάλιστα την ύπαρξη «σλαβομακεδονικών λαϊκών τραγουδιών» επί Μέγα Αλέξανδρου. Ήταν λοιπόν φανερό, ότι ο Ελληνισμός στην Μακεδονία και Θράκη «ενοχλούσε» τους Πανσλαβιστές και ότι ο πόλεμος που θα δεχόταν θα ήταν εθνολογικής φύσεως πέρα από πολιτικός. Επίσης, οι Βούλγαροι διεκδικητές των περιοχών εκείνων θα απολάμβαναν την ίσια ρωσική υποστήριξη που παραδοσιακά λαμβάνανε οι Έλληνες ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η ακραία αυτή μερίδα των τότε πανσλαβικών ιδεών επιβίωσαν έως τις μέρες μας και διοχετεύτηκαν στο πιο φανατικό μέρος των εθνικιστών στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, με κάποιες όμως βασικές τροποποιήσεις, όπως η εξαφάνιση του πανσλαβικού χαρακτήρα και την μη ταύτιση Σλαβομακεδόνων με τους Βούλγαρους και τη Βουλγαρία.

Η Ρωσία βεβαίως προσπάθησε να διατηρήσει την επιρροή της και στην Ελλάδα ανεπιτυχώς, όμως στα σχέδια της η περαιτέρω ελληνική επέκταση προς τον βορά έπαυε. Η Ρωσία είχε ήδη πάρει θέση στο Μακεδονικό ζήτημα, που φάνηκε από τη συνθήκη του Σαν Στεφάνο που είχε επιβάλλει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1878 και επομένως η Ελλάδα έπρεπε πλέον να αναζητήσει στήριξη σε μια άλλη ισχυρή δύναμη που ήταν παραδοσιακός αντίπαλος της Ρωσίας, και ποιος ήταν ο καλύτερος υποψήφιος από τη Μεγάλη Βρετανία;

Αυτή η ιστορική αλλαγή κατευθύνσεως εκ μέρους της Ελλάδος προς τη Δύση θα παραμείνει σε γενικές γραμμές σταθερή έως και σήμερα, παρότι η συμμαχία Ρωσίας και Βουλγαρίας εξατμίστηκε λίγα χρόνια αργότερα. Όταν το σχέδιο της «Μεγάλης Βουλγαρίας» απέτυχε μετά τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο, η Βουλγαρία στράφηκε προς τη Γερμανία ενώ η Ρωσία συνέχισε το πανσλαβικό πείραμα αυτή τη φορά όμως με την Σερβία και την ιδέα του ενωμένου «Βασιλείου Σέρβων και Κροατών» ή αλλιώς Γιουγκοσλαβία, που μετέπειτα ζημίωσε την Σοβιετική Ένωση κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Η Γερμανία υποστήριζε την Βουλγαρία στο Μακεδονικό ζήτημα με σκοπό να επεκτείνει την επιρροή της στο νεοσύστατο κράτος, κάτι που πέτυχε αργότερα όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ενώ η αυστριακή επιρροή ήταν εξ αρχής φανερή στη Σερβία (που εξαφάνισε σταδιακά ο Πανσλαβισμός). Οι κεντρικές και ανατολικές δυνάμεις τελικά ξεκαθάρισαν, προσωρινά έστω, τις ζώνες επιρροής τους στα Βαλκάνια, απομονώνοντας έτσι την Ελλάδα. Τα δύο κράτη που απέμεναν για να προσπαθήσει η Ελλάς να ενστερνιστεί ήταν είτε η Γαλλία, η οποία βρισκόταν στην ανοικοδόμηση του αποικιακού της κράτους και μείωνε σημαντικά το ενδιαφέρον της για το Ανατολικό Ζήτημα και η Μεγάλη Βρετανία, η υπερδύναμη της οποίας τα συμφέροντα της σε μακροπρόθεσμο βαθμό δεν ήταν εξ' ορισμού αντίθετα με τα ελληνικά και ως ναυτική δύναμη, είχε ενδιαφέρον στην Ελλάδα αλλά και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Χωρίς όμως να παραβλέπουμε τα προαναφερθέντα κοινά συμφέροντα αλλά και τη βρετανική «προστασία» που απολάμβαναν οι ελληνικές παροικίες, ενώ στα βρετανικά εδάφη της Αιγύπτου έφθαναν αρκετοί Έλληνες που εγκατέλειπαν τη Ρωσία και τη Ρουμανία.

Έτσι, για τους δύο αυτούς κυρίως λόγους, ο Χαρίλαος Τρικούπης επέλεξε ως «φυσικό» πλέον σύμμαχο και «προστάτη» της Ελλάδος την Μεγάλη Βρετανία καθώς και τη Γαλλία σε μικρότερο βαθμό, η οποία παρότι υπήρξε παραδοσιακά το αντίπαλο δέος της Βρετανίας, ερχόταν ολοένα και πιο κοντά της εξ' αιτίας της αμοιβαίας

ανησυχίας τους για την άνοδο της Γερμανικής Αυτοκρατορίας. Η απόφαση αυτή της συμπόρευσης με τον δυτικό κόσμο υπήρξε οριστικός έως και σήμερα, με τον λεγόμενο «σλαβικό κίνδυνο» να περιθωριοποιεί τα παραδοσιακά φιλορώσικα αλλά και τα νεοεμφανιζόμενα φιλογερμανικά αισθήματα. Βεβαίως αυτό δεν σημαίνει πως δεν υπήρξε διάσταση συμφερόντων ανάμεσα στις δύο χώρες, όπως αναδεικνύει η απρόσμενη ανοχή αλλά και στήριξη της Βρετανίας στην βουλγαρική κατάληψη της Ανατολικής Ρωμυλίας, αλλά και ο αποκλεισμός του Πειραιά από τις μεγάλες δυνάμεις, πλην της Γαλλίας. Η αλλαγή θέσεως του Salisbury υπέρ της Βουλγαρίας οφειλόταν στο γεγονός ότι η εκείνη αποχωρίστηκε για μικρό διάστημα από τη Ρωσία και είχε στραφεί για λίγο προς τη Μεγάλη Βρετανία. Άλλο γεγονός ήταν και οι οικονομικοί περιορισμοί που επέβαλλε η Μεγάλη Βρετανία στους Έλληνες της Αιγύπτου. Η Ελλάδα δηλαδή βρέθηκε στη σφαίρα επιρροής της Μεγάλης Βρετανίας, χωρίς όμως να αποκτήσει την πλήρη οικονομική και πολιτική στήριξη.

Οι σχέσεις Ελλάδος – Μεγάλης Βρετανίας υπήρξαν ικανοποιητικότερες επί της διακυβέρνησης του Ελευθέριου Βενιζέλου. Παρά κάποιες διαφωνίες ως προς το ενδεχόμενο των Βαλκανικών πολέμων, κυρίως για όσον αφορά τα σύνορα με την Αλβανία, ο φιλελεύθερος πολιτικός υπήρξε συνήθως φιλικός ως προς την Μεγάλη Βρετανία και η κίνηση προς την υπερδύναμη κορυφώθηκε κατά την περίοδο του εθνικού διχασμού. Η Βρετανική Αυτοκρατορία σαφώς και υποστήριζε την κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης ενώ έβλεπε ως εχθρό το βασιλικό καθεστώς στην Αθήνα. Τελικά, με την επικράτηση της βενιζελικής κυβέρνησης στη Θεσσαλονίκη και την επίσημη είσοδο της Ελλάδος στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ελλάδα απέκτησε σύμμαχο την υπερδύναμη και απέκτησε έτσι, ύστερα από διαπραγματεύσεις, τη συνθήκη των Σεβρών και τη περιορισμένη στήριξη βρετανικών ταγμάτων στη Μικρά Ασία, με αντάλλαγμα τη συμμετοχή της Ελλάδος στην ανεπιτυχή Κριμαϊκή Εκστρατεία, η οποία είχε ως στόχο την κατάλυση της επανάστασης στη Ρωσία το 1919. Αυτή η στήριξη θα χαθεί το 1920, με την επιστροφή του βασιλιά Κωνσταντίνου Α', την οποία η Βρετανία θεώρησε πράξη εχθρική εκ μέρους εκ μέρους της ελληνικής κυβερνήσεως.

Η Ελλάδα συνέχισε να βρίσκεται στη σφαίρα επιρροής της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, ακόμη και κατά την περίοδο της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά, παρότι αρχικά το καθεστώς του είχε φιλογερμανικά αισθήματα. Τελικά, η χώρα μας ξαναβρέθηκε στο πλευρό στο πλευρό της Μεγάλης Βρετανίας κατά τη διάρκεια του Β' παγκοσμίου Πολέμου. Την επαύριο του πολέμου, η Μεγάλη Βρετανία ανέλαβε τη στήριξη του Εθνικού Στρατού κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, αυτή θα είναι ίσως η τελευταία της πράξη ως παγκόσμια υπερδύναμη και ρυθμιστής των παγκοσμίων πραγμάτων, καθώς το 1947 ανέλαβαν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η αποδυναμωμένη από τον πόλεμο Μεγάλη Βρετανία αδυνατούσε πλέον να ανταπεξέλθει και επιρροή της παραγκωνιζόταν από αυτή των ΗΠΑ. Οι σχέσεις Ελλάδος και Μεγάλης Βρετανίας θα συνεχισθούν και θα είναι δύσκολες επειδή θα αφορούν κυρίως το Κυπριακό και το ζήτημα των μαρμάρων του Παρθενώνα.

Κληρονομιά της Βρετανικής Αυτοκρατορίας

Η Βρετανική Αυτοκρατορία έχει ασκήσει μια επιρροή στον κόσμο που είναι φανερή και σήμερα, ενώ ένα μεγάλο μέρος της κληρονομιάς της συνεχίζεται από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Ίσως το φανερότερο κομμάτι της κληρονομιάς αυτής είναι η καθιέρωση της Αγγλικής γλώσσας ως παγκόσμια γλώσσα ή αλλιώς *lingua franca*. Η καθιέρωση και προώθηση της αγγλικής γλώσσας συνεχίστηκε από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η διάλυση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας δημιούργησε το Commonwealth of Nations, μια κοινοπολιτεία που περιλαμβάνει ανεξάρτητα κράτη, συνήθως πρώην εδάφη της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Με ηγήτη την βασίλισσα της Αγγλίας και έδρα το Λονδίνο, το Commonwealth of Nations παρουσιάζεται ως μια ευρεία κοινότητα χωρών που συνεργάζονται σε διπλωματικό και πολιτιστικό επίπεδο. Συχνά η ενσωμάτωση ενός κράτους στο Commonwealth of Nations οδηγεί σε αύξηση του γοήτρου της ενώ διεξάγονται και αθλητικές διοργανώσεις όπως το Commonwealth games. Παρόλα αυτά το Commonwealth of Nations δεν αποτελεί ισχυρή πολιτική οντότητα, ούτε και συνέχιση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, τα ίδια τα έθνη που περιλαμβάνονται στην κοινοπολιτεία έχουν συχνά διαφορετικά συμφέροντα και συμμάχους.

Άλλη μια κληρονομιά της Μεγάλης Βρετανίας είναι η δημιουργία της «Αγγλόσφαιρας». Η Αγγλόσφαιρα (Anglosphere) είναι και αυτή μια ένωση που περιλαμβάνει το Ηνωμένο Βασίλειο, τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, τον Καναδά, την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία και συνήθως τη Δημοκρατία της Ιρλανδίας. Η Αγγλόσφαιρα, εκτός από κοινή γλώσσα και πολιτισμό, περιλαμβάνει και στρατιωτικές ασκήσεις. Ο όρος «Αγγλόσφαιρα» δεν φαίνεται να είναι τόσο επίσημος και καθιερωμένος όσο είναι το Commonwealth of Nations, *de facto* όμως η Αγγλόσφαιρα είναι συμπαγέστερη και σημαντικότερη, διότι τα μέλη της έχουν σε μεγάλο βαθμό κοινά συμφέροντα (εκτός από την Δημοκρατία της Ιρλανδίας, η οποία όμως δεν περιλαμβάνεται πάντοτε στην οντότητα) και είναι στενοί σύμμαχοι, με κοινές ρίζες και γλώσσα.

Επιπλέον κληρονομιά της Μεγάλης Βρετανίας είναι η χρησιμοποίηση βρετανικών και παραδοσιακών συστημάτων οδήγησης και μέτρησης σε κάποιες χώρες. Βάσει της επιρροής της η Μεγάλη Βρετανία κατόρθωσε να αποσπάσει κάποια σημαντικά προνόμια από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Τέλος, μια από τις σημαντικότερες κληρονομίες της Μεγάλης Βρετανίας είναι η ανάπτυξη και διάδοση του οικονομικού φιλελευθερισμού και της ελεύθερης αγοράς ανά τον κόσμο. Αυτή η κληρονομιά συνεχίζεται σήμερα σε άλλες χώρες που έχουν την κληρονομιά τους στην Μεγάλη Βρετανία, δηλαδή Καναδά, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία και Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής μεταξύ άλλων.

Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες

Οι Ενωμένες
Σοβιετικές
Σοσιαλιστικές
Δημοκρατίες, επίσης
γνωστές υπό το όνομα
Σοβιετική Ένωση,
ήταν το σύνολο
Λενινιστικών
Σοσιαλιστικών
κυβερνήσεων
μοιράζονταν μια κοινή

κεντρική εξουσία και προέρχονταν από την Ρωσική Αυτοκρατορία, την οποία ανέτρεψαν ύστερα από την Οκτωβριανή Επανάσταση. Η αποδυνάμωση της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και οι αλλεπάλληλες αποτυχίες της στο μέτωπο, καθώς και τα αντιδραστικά μέτρα του τσάρου Νικόλαου Β' έφεραν τον Οκτώβριο του 1917, την επανάσταση των Μπολσεβίκων υπό τον Βλαδίμηρο Ίλιτς Λένιν. Η επανάσταση ανέτρεψε το καθεστώς του τσάρου και υπέγραψε συνθήκη ειρήνης με την Γερμανική Αυτοκρατορία, ώστε να επικεντρωθεί στον πόλεμο ενάντια στους «Λευκούς» (δηλαδή βασιλικούς – τσαρικούς). Η εμφύλια σύρραξη τελείωσε το 1922 και επομένως, οι Δημοκρατίες Ρωσία, Ουκρανίας και Λευκορωσίας ίδρυσαν την Ένωση Σοβιετικών Δημοκρατιών, που αναγνώρισαν επίσημα οι Ευρωπαίοι δύο χρόνια αργότερα. Στα πρώτα χρόνια της η Σοβιετική Ένωση ασχολούταν με μια δύσκολη επανοργάνωση, ύστερα από την καταστροφή που προκάλεσαν οι δύο πόλεμοι στα εδάφη της. Το 1939, οι Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες εισήλθαν στον κόσμο των διεθνών εξελίξεων και κατέλαβαν την Ανατολική Πολωνία (1939), την Βαλτική και την Καρελία το 1940. Το 1941 εισέβαλλαν οι Γερμανοί που, μετά από έναν πολύνεκρο και τεράστιας σημασίας πόλεμο (καταστράφηκε το 70% του Γερμανικού στρατού και είχε τα 3/4 της συμβολής στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) που έμεινε γνωστό ως «Ο Μεγάλος Πατριωτικός Πόλεμος», οι Σοβιετικοί αντέκρουσαν τους Γερμανούς και εισέβαλλαν διαδοχικά στην γερμανοκρατούμενη Ανατολική Ευρώπη και ύστερα στην Γερμανία όπου και συναντήθηκαν τα σοβιετικά στρατεύματα με τα συμμαχικά. Turning point αυτού του πολέμου υπήρξε η μάχη του Στάλινγκραντ τον Φεβρουάριο του 1943.

Την επαύριο του πολέμου το 1945, οι Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες, μαζί με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αναδείχθηκαν ως οι δύο ανερχόμενες υπερδυνάμεις, οι οποίες άρχισαν να σκιάζουν την παρακμάζουσα Βρετανική Αυτοκρατορία και άρχισαν να χωρίζουν της Ευρώπη αλλά και τον κόσμο σε δύο ζώνες επιρροής, πλην κάποιων εξαιρέσεων. Οι Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες ίδρυσαν με χώρες τις Ανατολικής Ευρώπης το Σύμφωνο της Βαρσοβίας που χρησίμευε σαν αμυντικό σύστημα και περιλάμβανε την Ανατολικής Γερμανία, την Πολωνία, την Τσεχοσλοβακία, την Ουγγαρία, την Ρουμανία, την Βουλγαρία και την Αλβανία πριν στραφεί προς την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας το 1968. Για περιορισμένο χρονικό διάστημα βρισκόταν και η Τιτοϊκή Γιουγκοσλαβία έως την διαφωνία του 1948 που προέκυψε εξ' αιτίας της απόπειρας δημιουργίας Βαλκανική Ομοσπονδίας συμπεριλαμβανομένων της Αλβανίας και Βουλγαρίας.

Με το ξεκίνημα της μεταπολεμικής περιόδου ξεκίνησε και ο «Ψυχρός Πόλεμος» όπου η Σοβιετική Ένωση ανταγωνιζόταν τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής σε πολιτικό, οικονομικό, στρατιωτικό, πολιτιστικό, αθλητικό και διαστημικό επίπεδο. Αξιολόγοι σύμμαχοι των Ενωμένων Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών μεταξύ άλλων υπήρξαν η λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας από το 1949 έως το 1960 όπου ιδεολογικές και πολιτικές διαφορές χώρισαν τον Κρουτσόφ με τον Μαό, την Λαϊκή Δημοκρατία της Κορέας την οποία στήριξε κατά την διάρκεια του πολέμου της Κορέας, την Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Βιετνάμ (το οποίο απέτυχαν να ανατρέψουν η Γαλλία και οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής) και η Κούβα (όπου έλαβε μέρος και κρίση των πυραύλων με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής). Ο Ψυχρός Πόλεμος γνώρισε διάφορες περιόδους εντάσεως με κάποια διαλείμματα. Οικονομικά, πολιτικά και εθνικά προβλήματα έφεραν μια γενικότερη παρακμή καθώς και ο χαμένος πόλεμος στο Αφγανιστάν το 1979, ανάγκασαν πολιτικούς στο να ξεκινήσουν αλλαγές (πετεροστρόικα του Γκορμπατσόφ). Τέλος, το 1991 μετά από εσωτερικές διαμάχες και τις λεγόμενες «ειρηνικές επαναστάσεις» (εκτός από τη Ρουμανία) στις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας έφεραν το τέλος των Ενωμένων Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.

Σχέσεις των ΕΣΣΔ με την Ελλάδα

Οι σχέσεις των Ενωμένων Σοβιετικών Σοσιαλιστικών με την Ελλάδα μπορούν να χαρακτηριστούν γενικά ως δύσκολες. Ο λόγος για την δυσκολία αυτή ήταν ότι η Ελλάδα βρισκόταν στη σφαίρα επιρροής της Μεγάλης Βρετανίας (και αργότερα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής) ήδη από το 1880, δηλαδή πριν γίνει η επανάσταση και δεν προσχώρησε -αντίθετα με τους Βαλκάνιους γείτονες της- στον Κομμουνιστικό κόσμο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Επιπλέον, Η Ελλάδα υπήρξε μέλος του Οργανισμού Βορειοανατολικού Συμφώνου, δηλαδή του κύριου αντιπάλου του Συμφώνου της Βαρσοβίας.

Οι πρώτες επαφές ξεκίνησαν με την ανεπιτυχή εκστρατεία στην Ουκρανία, στην οποία έλαβε μέρος και η Ελλάδα. Σκοπός της εκστρατείας αυτής ήταν η ανατροπή των Μπολσεβίκων. Επομένως οι ελληνό – σοβιετικές σχέσεις παρέμειναν περιορισμένες ενώ υπήρξε μεγάλη επιφυλακτικότητα από τα δύο μέρη. Οι σχέσεις ανάμεσα στα δύο κράτη γνώρισαν μια νέα περίοδο την επαύριο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η Ελλάδα, σύμφωνα με την «συμφωνία των ποσοστών» ανάμεσα στον Τσώρτσιλ και τον Στάλιν εντασσόταν στην βρετανική ζώνη επιρροής. Με την Μεγάλη Βρετανία να ελέγχει το 90% και οι Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες το 10%. Επίσης συμφωνήθηκε και η εκκένωση του βουλγαρικού στρατού από την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη διμερώς. Σχετικά με τις ελληνικές εθνικές διεκδικήσεις όμως η Σοβιετική Ένωση εναντιώθηκε σε αυτές που αφορούσαν τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα και την Βόρεια Ήπειρο ενώ υποστήριξε τις βουλγαρικές διεκδικήσεις για έξοδο στο Αιγαίο με το επιχείρημα ότι η Ελλάδα κακοποιούσε τις σλαβικές μειονότητες στις περιοχές Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Τα συμφέροντα Ελλάδος και Σοβιετικής Ένωσης παρέμεναν ασυμβίβαστα εξ' αιτίας των εδαφικών ζητημάτων μεταξύ Ελλάδος και βορείων γειτόνων της.

Το 1949 ξεκίνησαν οι μακράς διαρκείας διαδικασίες για την ένταξη της Ελλάδος στον Οργανισμό Βορειοανατολικού Συμφώνου και η Ελλάδα συμμετείχε στον Πόλεμο της Κορέας στο πλευρό των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, αντιμετωπίζοντας έτσι την Σοβιετική Ένωση και αργότερα τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας.

Οι σχέσεις Ελλάδος και Σοβιετικής Ένωσης παρέμειναν ψυχρές επί του καθεστώτος των συνταγματαρχών, που χαρακτηρίζεται από τον αντί-κομμουνισμό του. Βελτίωση σημειώθηκε μετά το 1974 και την 1^η Οκτωβρίου του 1979 πραγματοποιήθηκε η ιστορική πρώτη ελληνική επίσκεψη του Κωνσταντίνου Καραμανλή στη Μόσχα, κατά της οποίας πραγματοποιήθηκαν γόνιμες συζητήσεις μεταξύ των δύο κρατών όσον αφορά το εμπόριο και την ειρήνη. Η ανοδική αυτή πορεία των σχέσεων έφερε στην Ελλάδα την σοβιετική στήριξη ως προς το Κυπριακό και η Ελλάδα επιδοκίμασε την σοβιετική ιδέα συμφωνίας μη επίθεσης με τον οργανισμό Βορειοανατολικού Συμφώνου, την οποία όμως απέρριψαν οι Νατοϊκές δυνάμεις. Μετά το 1985, όπου βελτιώθηκαν σημαντικά οι σχέσεις ΕΣΣΔ – Δύσης, οι βελτίωση των σχέσεων μεταξύ Ελλάδος και Σοβιετικής Ένωσης πέρασαν σε δεύτερη μοίρα. Τέθηκε όμως το θέμα επαναπατρισμού των πολιτικών προσφύγων της Σοβιετικής Ένωσης, το οποίο εν μέρη απέτυχε εξ' αιτίας της γραφειοκρατίας. Τέλος το 1991 διαλύθηκε η Σοβιετική Ένωση και μαζί της οι ελληνό – σοβιετικές σχέσεις.

Κληρονομιά των Ενωμένων Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

Οι Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες έχουν αφήσει μια κληρονομιά η οποία είναι:

- 1) Η συμβολή της κατά την διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου, διαμορφώνοντας έτσι το μεταπολεμικό τοπίο σε Ευρώπη αλλά και κόσμο.
- 2) Η Δημιουργία των σύγχρονων δημοκρατιών Ρωσίας, Ουκρανίας, Λευκορωσίας, Αρμενίας, Γεωργίας, Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν, Ουζμπεκιστάν κ. ο. κ.
- 3) Την πρόοδο στην διαστημική τεχνολογία αλλά και στην τεχνολογία οπλισμού και υπολογιστών και επιστημών όπου ανταγωνιζόταν τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Ο διαστημικός δορυφόρος Σπούτνικ ενόχλησε τότε τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τον Δυτικό Κόσμο γενικότερα σχετικά με τις τεχνολογικές ικανότητες των Ενωμένων Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.
- 4) Την διαμόρφωση πολιτεύματος και στήριξη χωρών όπως η Κούβα, Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, Βιετνάμ κ. ο. κ.
- 5) Η δημιουργία της Κοινοπολιτείας των Ανεξαρτήτων Εθνών, που συστάθηκε με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης.

Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, ευρέως γνωστές με το ανεπίσημο όνομα «Αμερική», είναι μια ομοσπονδία πενήντα πολιτειών που βρίσκονται γεωγραφικά στην βόρεια αμερικάνικη ήπειρο. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, παρά τη σχετική τους παρακμή -σύμφωνα με ακαδημαϊκούς- παραμένει σήμερα η μοναδική υπερδύναμη και ο πρόεδρος της χαρακτηρίζεται ως «ο πλανητάρχης». Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής είναι ο κύριος συντονιστής του Οργανισμού Βορειοανατολικού Συμφώνου (NATO), του Οργανισμού Συμφώνου Νοτιοανατολικής Ασίας (SEATO) και έχουν τον ισχυρότερο στρατό στον κόσμο με προϋπολογισμό αξίας 577.100.000.000 δολαρίων, δηλαδή έχει τεράστια διαφορά σε σχέση με τους άλλους. Επιπλέον οι ΗΠΑ έχουν πολλές στρατιωτικές βάσεις ανά τον κόσμο. Από οικονομικής απόψεως οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής είναι η χώρα με το μεγαλύτερο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν παγκοσμίως και το νόμισμα τους, το Δολάριο είναι το νόμισμα που χρησιμοποιείται περισσότερο παγκοσμίως, ενώ χρησιμοποιείται και για τις διαπραγματεύσεις πρώτων υλών και ενέργειας.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής έχουν τις ρίζες τους στις αγγλικές και ύστερα βρετανικές αποικίες, με την πρώτη είναι το 1587 στη νήσο Ροανόκε ενώ το Jamestown και η Βιργινία ιδρύονται το 1607. Εξ' αιτίας των μη ίσων δικαιωμάτων

μεταξύ των Ευρωπαίων και αποίκων και των βρετανικών μονοπωλίων στο τσάι, το 1773 φίλοι του κόμματος Boston Tea Party, μεταμφιεσμένοι σε Ιθαγενείς, έριξαν στη θάλασσα κουτιά τσαγιού από την Βρετανική Εταιρία Ανατολικών Ινδιών. Το 1775 ξεκίνησε ο Αμερικάνικος Πόλεμος για την Ανεξαρτησία και με γαλλική βοήθεια πέτυχαν την σημαντική νίκη στο Yorktown. Το 1783 η Μεγάλη Βρετανία αναγνώρισε την ανεξαρτησία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής με τη Συνθήκη του Παρισιού. Το 1787 υιοθετήθηκε το Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και πρώτος πρόεδρος υπήρξε ο Γεώργιος Ουάσινγκτον. Το 1803

οι Ηνωμένες Πολιτείες αγόρασαν την Λουιζιάνα από τον Ναπολέοντα Α' για το ποσό των δεκαπέντε εκατομμυρίων δολαρίων και στηρίζοντας εν μέρη την Γαλλία, κήρυξαν τον πόλεμο στους Βρετανούς κατά την διάρκεια του οποίου οι Βρετανοί εισχώρησαν στην πρωτεύουσα Ουάσινγκτον και πυρπόλησαν τον Λευκό Οίκο. Το 1818 οι ΗΠΑ αγόρασαν την Φλόριντα από την Ισπανία.

Μεγάλο σημείο για την αμερικάνικη εξωτερική πολιτική υπήρξε η πολιτική του προέδρου Μονρόε, γνωστή ως το «Δόγμα Μονρόε», στις 2 Δεκέμβρη του 1823. Σύμφωνα με το δόγμα αυτό οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής παρέμεναν ανεξάρτητες από κάθε είδους ευρωπαϊκής επιρροής με αντάλλαγμα την ουδετερότητα των Ηνωμένων Πολιτειών στις ευρωπαϊκές συρράξεις. Ταυτόχρονα, το δόγμα πρέσβευε την ηγεμονία των ΗΠΑ στην αμερικάνικη ήπειρο. Το Δόγμα Μονρόε παραβιάστηκε όταν ο Ναπολέων Γ' πραγματοποίησε την επέμβαση στο Μεξικό κατά την διάρκεια του Αμερικάνικου Εμφυλίου Πολέμου. Το δόγμα επίσης παραβιάστηκε το 1914 με την είσοδο των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής στον Πρώτο παγκόσμιο Πόλεμο.

Το 1836 ξεκίνησε ο εδαφικός ανταγωνισμός με το Μεξικό. Οι Αμερικάνοι υποστήριζαν την Τεξανική Επανάσταση και ένταξαν την Πολιτεία του Τέξας τον ίδιο χρόνο ενώ δώδεκα χρόνια αργότερα, το 1848, το Μεξικό παραχώρησε 1,35 εκατομμύρια τετραγωνικά μέτρα γης στις Ηνωμένες Πολιτείες μετά από τον Αμερικάνικο-Μεξικάνικο πόλεμο που διήρκεσε δύο χρόνια. Η εδαφική επέκταση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής εις βάρος του Μεξικού και των Ιθαγενών προς την δύση πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του Manifest Destiny. Manifest Destiny ονομάζεται η ιδέα ότι «πεπρωμένο» των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής ήταν να φτάσουν εδαφικά έως τον Ειρηνικό Ωκεανό.

Από το 1861 έως το 1865 είναι ίσως η δυσκολότερη τετραετία για την ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και χαρακτηρίζεται από τα ταραγμένα χρόνια του Αμερικάνικου Εμφυλίου Πολέμου ανάμεσα στην Ένωση (βοράς) και τις Συνομοσπονδίες Πολιτειών της Αμερικής (νότος), οι οποίες ήθελαν να αποχωρήσουν από την Ένωση, κυρίως για οικονομικούς και κοινωνικούς λόγους όπως το καθεστώς της δουλείας, το οποίο ήθελαν να διατηρήσουν. Στις 9 Απριλίου παραδόθηκε η Συνομοσπονδία και απετράπη η διάσπαση.

Το διάστημα μεταξύ του εμφυλίου και του Α΄ παγκοσμίου Πολέμου, εκτός από την προαναφερόμενη επέκταση έως τον Ειρηνικό Ωκεανό περιλαμβάνονται και η κατάληψη της Κούβας, του Πουέρτο Ρίκο και των Φιλιππίνων (που ως τότε ανήκαν στην Ισπανία) το 1898 αλλά και στρατιωτικές παρεμβάσεις στην Λατινική Αμερική. Κατά την διάρκεια αυτού του διαστήματος έλαβε μέρος σημαντική άνοδος και ανάπτυξη στην αμερικάνικη βιομηχανία και οικονομία, ώστε το 1914 οι Ηνωμένες Πολιτείες να ήταν ήδη μία από τις μεγαλύτερες δυνάμεις στον κόσμο και να κατέχουν την δεύτερη σε μέγεθος βιομηχανία, μετά από αυτήν της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Το 1917 οι ΗΠΑ εισήλθαν στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο στον πλευρό της Entente, ενισχύοντας έτσι σημαντικά το Δυτικό Μέτωπο.

Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, η περεταίρω ισχυροποίηση των Ηνωμένων Πολιτειών εδραιώθηκε με αποτέλεσμα κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου να θεωρούνταν πλέον ανερχόμενη υπερδύναμη. Το 1941, ύστερα από το συμβάν στο Pearl Harbor, όπου ιαπωνικά μαχητικά επιτέθηκαν κατά του Αμερικάνικου Ναυτικού, οι ΗΠΑ μπήκαν στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων. Στο τέλος του ίδιου πολέμου οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και οι Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες αναδείχθηκαν ως οι δύο νέες υπερδυνάμεις, με την Μεγάλη Βρετανία να παρουσιάζει αποδυνάμωση. Ήδη από την Σύνοδο της Γιάλτας και την επαύριο του πολέμου ο κόσμος χωρίστηκε σε δύο ζώνες επιρροής. Την δυτική ζώνη που διαχειρίστηκαν αρχικά οι ΗΠΑ με τη Μεγάλη Βρετανία, η οποία όμως το 1955 άφησε τις ΗΠΑ ως μόνιμο διαχειριστή.

Ο ανταγωνισμός μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής με τις Ηνωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες οδήγησε στον «Ψυχρό Πόλεμο» (που περιλάμβανε και «θερμότερους» πολέμους όπως στην Κορέα και στο Βιετνάμ) καθώς και την εγκατάσταση ψυχρών καθεστώτων στις δύο υπερδυνάμεις. Σε αυτόν τον «Ψυχρό Πόλεμο», νικήτριες αναδείχθηκαν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής το 1991, όταν διασπάστηκαν οι Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες. Από

την διάσπαση αυτή έως και σήμερα, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αποτελούν τη μοναδική υπερδύναμη επάνω στον πλανήτη.

Σχέσεις Ελλάδος και Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής

Στην αρχή οι σχέσεις ανάμεσα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και την Ελλάδα παρέμειναν περιορισμένες χωρίς να περιέχουν τίποτα το αξιοσημείωτο με την μεγάλη αλλαγή να γίνεται την επαύριο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν η Ελλάδα προσχώρησε στην ζώνη επιρροής των Ηνωμένων Πολιτειών.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αναγνώρισαν το ελληνικό κράτος μόλις το 1840. Εξ' αιτίας της προσήλωσης τους στο Δόγμα Μονρόε, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής απέφυγαν τα ευρωπαϊκά ζητήματα, επομένως δεν ασχολήθηκαν με τις εθνικές διεκδικήσεις στην Γεραιά Ήπειρο. Πρώτη αξιοσημείωτη αμερικάνικη εμπλοκή στα εθνικά ζητήματα της Ελλάδος λαμβάνει μέρος στο τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, όπου οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής εναντιώθηκαν κατηγορηματικά στην προσάρτηση περιοχών εις βάρος της Τουρκίας στη Μικρά Ασία. Έως την είσοδο της Ελλάδας στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και επί εποχής Μεταξά όπου η Ελλάδα βρισκόταν ανάμεσα στην Βρετανία και στον Άξονα, δεν υπήρξε τίποτα το αξιοσημείωτο στις σχέσεις των δύο χωρών.

Στο τέλος όμως τους Β' Παγκοσμίου πολέμου, η ανάδειξη των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής ως υπερδύναμη τους οδήγησε στα ελληνικά ζητήματα, παρά την αρχική τους άρνηση, διότι θεωρούσαν την Ελλάδα ως βρετανικό «θέμα». Αρχικά οι Ηνωμένες Πολιτείες διαφωνούσαν με το βρετανικό σχέδιο για διαχωρισμό της Ευρώπης σε ζώνες επιρροής. Οι ΗΠΑ, εκτός από την προσάρτηση των Δωδεκανήσων, δεν υποστήριζαν την Ελλάδα στις διεκδικήσεις της σχετικά με τη Βόρεια Ήπειρο και εδαφικές προσαρτήσεις στην Βουλγαρία, ενώ ταυτόχρονα εναντιώθηκαν στις βουλγαρικές διεκδικήσεις εις βάρος της Ελλάδος. Οι Ηνωμένες Πολιτείες όμως ασχολήθηκαν ενεργότερα με το θέμα όταν τέθηκε το 1946 ζήτημα εκ μέρους των σοβιετικών ισχυρισμών ότι επρόκειτο να εγκαταστήσουν βάσεις σε τουρκικό έδαφος για υπεράσπιση των στενών. Στις 5 Σεπτεμβρίου του 1946, έφτασε στον Πειραιά το αμερικάνικο πολεμικό αεροπλανοφόρο «Franklin D. Roosevelt» που έπλεε στην Ανατολική Μεσόγειο για υπόδειξη δύναμης. Από τη στιγμή αυτή οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ανέλαβαν τον ηγετικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις με τις Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες και ενισχύθηκαν ταυτόχρονα σημαντικά οι ελληνό – αμερικάνικες σχέσεις.

Η σημασία της αμερικάνικης παρουσίας στην Ελλάδα αυξήθηκε σημαντικά το 1947. Αυτό συνέβη διότι η Βρετανική Αυτοκρατορία αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα και ανέθεσε έτσι στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής το Ελληνικό Ζήτημα. Η πολιτική των ΗΠΑ στην Ευρώπη γενικότερα και στην Ελλάδα ειδικότερα κινήθηκε στα πλαίσια του Δόγματος Τρούμαν, που απέβλεπε στην αναχαίτηση της σοβιετικής επιρροής με μέσα οικονομικής και στρατιωτικής στήριξης σε τρίτες χώρες (συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδος). Στην αμερικάνικη στήριξη προς την ελληνική κυβέρνηση περιλαμβανόταν και μια αποστολή, η οποία ανέλαβε την αναδιοργάνωση του κράτους και είχε αυξημένες αρμοδιότητες. Αυτή η αποστολή

πρακτικά δρούσε ως κηδεμόνας της ελληνικής κυβερνήσεως. Η Ελλάς συμμετείχε στον Πόλεμο της Κορέας και το Εκστρατευτικό Σώμα Ελλάδας υπήρξε ο πέμπτος σε σημασία από τις δυνάμεις του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

Λίγο μετά από τον εμφύλιο πόλεμο η Ελλάδα έδειξε ενδιαφέρον για την ένταξη σε αμυντικά συστήματα της Δύσεως όπως τον Οργανισμό Βορειοανατολικού Συμφώνου όπου πέτυχε το 1957, ενώ είχε ήδη επιτρέψει σε αμερικάνικα αεροπλάνα να χρησιμοποιούν ελληνικά αεροδρόμια και το 1953, μετά από επίκληση των Αμερικάνων, η ελληνική κυβέρνηση παραχώρησε στρατιωτικές βάσεις. Παρόλα αυτά η ελληνική κυβέρνηση έλαβε αντιαποικιακές πρωτοβουλίες που την εναντίωσαν περιορισμένα με τους συμμάχους όπως έγινε στην Αίγυπτο και στην Αλγερία. Επιπλέον η Ελλάς υποστήριξε και την Συρία. Συνήθως η Ελλάδα υποστήριζε τον Αραβικό Κόσμο μέσα στο ίδιο το ΝΑΤΟ. Οι διαπραγματεύσεις της Ελλάδος με τους Νατοϊκούς συνάντησαν δυσκολίες όσον αφορά το Κυπριακό το 1958. Οι ελληνό – αμερικάνικες σχέσεις παρέμεναν όμως στενές επειδή η Ελλάδα παρέμενε κάπως εξαρτημένη από την δυτική επιρροή.

Το ίδιο συνεχίστηκε κατά τη διάρκεια του Καθεστώτος των Συνταγματαρχών. Το καθεστώς της 21^η Απριλίου, παρά κάποιες εξαιρέσεις, ήταν στο πλευρό των Νατοϊκών δυνάμεων εξ' αρχής, ακόμα και όταν χτίζονταν σχέσεις με κομμουνιστικές χώρες, κάτι στο οποίο συμφωνούσε όμως και η τότε δυτική πολιτική.

Την επαύριο του Καθεστώτος των Συνταγματαρχών και της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, οι σχέσεις της Ελλάδος με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής δυσκόλεψαν, με την ελληνική πλευρά να αποσύρεται από το στρατιωτικό σκέλος του Οργανισμού Βορειοανατολικού Συμφώνου ως ένδειξη διαμαρτυρίας. Η δυσκολία αυτή βασιζόταν στην υπερατλαντική επιδίωξη να έχει ταυτόχρονα στενές σχέσεις και με την Ελλάδα αλλά και με την Τουρκία. Η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών είχε όμως εκπονήσει ένα εμπάργκο εις βάρος της Τουρκίας όμως αυτό εγκαταλείφθηκε όταν οι Αμερικάνοι κατανόησαν ότι η πολιτική αυτή θα αποξένωνε την Τουρκία από την σφαίρα επιρροής τους. Η επιλογή αυτή της άρσης του εμπάργκο εκ μέρους των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής δυσκόλεψε περαιτέρω την διπλωματική κατάσταση με την Ελλάδα. Αργότερα οι ΗΠΑ υπέγραψαν άλλες συμφωνίες με την Τουρκία. Πάντως οι επιλογές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και η αποτίμηση των σχέσεων της με τον Οργανισμό Βορειοανατολικού Συμφώνου και προ πάντως με τις ΗΠΑ μαρτυρά την αισθητή μείωση της εξάρτησης της χώρας μας από αυτές.

Η δεκαετία του 80' χαρακτηρίζεται από διαφοροποιήσεις της Ελλάδας σε με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής όσον αφορά τρεις τομείς:

- 1) Την στάση της Ελλάδας στην εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (π.χ. Λιβύη).
- 2) Την κριτική του οικονομικού συστήματος των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής εκ μέρους ελληνικών πολιτικών και κατηγορίες ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες υποστηρίζουν το διεθνές τραπεζικό σύστημα κ. ο. κ....
- 3) Η παραδοσιακή και συνεχιζόμενη ελληνική άποψη ότι οι ελληνό – αμερικάνικες σχέσεις περνούν πρώτα από την Άγκυρα.

Παρά όμως αυτές τις διαφοροποιήσεις, η ελληνική πλευρά δεν προχώρησε σε ενέργειες που θα μπορούσαν να ερμηνευθούν ως εχθρικές από τις ΗΠΑ. Η μεγαλύτερη διαφοροποίηση αφορούσε το ζήτημα ανανέωσης των βάσεων στην Ελλάδα επειδή η συμφωνία για αυτές έληγε. Αρχικά η ελληνική κυβέρνηση ισχυριζόταν πως οι συμφωνίες δεν θα ανανεώνονταν, αργότερα όμως τις ανανέωσε με την απόσπαση οφέλους στην πράξη, δηλαδή επιδίωκε κονδύλια για στρατιωτικούς σκοπούς και η υιοθέτηση των ελληνικών θέσεων σχετικά με τον επιχειρησιακό έλεγχο στο Αιγαίο. Τελικά η ανανέωση Defense and Economic Cooperation Agreement (DECA) υπογράφηκε στις 10 Σεπτεμβρίου του 1983 με μειωμένη μετακίνηση των Αμερικανών στις βάσεις αυτές. Βεβαίως, η υπογραφή της ανανέωσης δεν βελτίωσε τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών εξ' αιτίας των αμερικανικών καχυποπιών σχετικά με τις απόψεις της ελληνικής κυβέρνησης, τις οποίες θεωρούσαν αντί-αμερικάνικες όπως η άρνηση της Ελλάδος να δεχτεί προσφορές όπως π.χ. κατασκευή πλοίων για το πολεμικό ναυτικό ή αγορά αεροπλάνων για την Ολυμπιακή, άρνηση ανανέωσης της συμφωνίας «Φωνή της Αμερικής» κ.τ.λ.... Μάλιστα οι Ηνωμένες Πολιτείες πρότρεψαν στους Αμερικάνους πολίτες να μην επισκέπτονται την Ελλάδα με τον κίνδυνο τρομοκρατικής επίθεσης αλλά έγιναν και παραβιάσεις κατά των ελληνικών FIR.

Την επόμενη δεκαετία τη χαρακτηρίζουν οι προσπάθειες για ομαλοποίηση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών με πρωταγωνιστική τη διμερή συμφωνία οκταετούς διάρκειας για την χρησιμοποίηση των βάσεων ενώ τον Ιούνιο του 1990 ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Μητσοτάκης επισκέφτηκε τις Ηνωμένες Πολιτείες για έντεκα ημέρες. Η Ελλάδα διευκόλυνε τον ανεφοδιασμό του Αμερικάνικου Ναυτικού και τις 18 Ιουλίου ο Τζόρτζ Μπούς επισκέφτηκε την Ελλάδα.

Οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών γενικώς βελτιώθηκαν με εξαίρεση το Μακεδονικό και το θέμα της Σερβίας.

Βιβλιογραφία

- Koneman, Ludwig; Stefanik, Martin; Gurnak, Daniel; Hattstein, Markus; Handla, Matej. Atlas Historica: Der grosse Atlas der Weltgeschichte mit uber 1200 Karten
- Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος. 'Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Νεώτερος Ελληνισμός από 1881 ως 1913', Εκδοτική Αθηνών
- Βεργόπουλος, Κωνσταντίνος. 'Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Νεώτερος Ελληνισμός από 1881 ως 1913', Εκδοτική Αθηνών
- Πικρός, Ιωάννης. 'Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Νεώτερος Ελληνισμός από 1881 ως 1913', Εκδοτική Αθηνών
- Κόντης, Βασίλειος. 'Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 ως το Τέλος του Αιώνα', Εκδοτική Αθηνών
- Στεφανίδης, Ιωάννης Δ. 'Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 ως το Τέλος του Αιώνα', Εκδοτική Αθηνών
- Διαμαντόπουλος, Θανάσης. 'Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 ως το Τέλος του Αιώνα', Εκδοτική Αθηνών
- Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος. 'Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 ως το Τέλος του Αιώνα', Εκδοτική Αθηνών
- Ροζάκης, Χρήστος. 'Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 ως το Τέλος του Αιώνα', Εκδοτική Αθηνών
- Οικονόμου, Νικόλαος. 'Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Σύγχρονος Ελληνισμός από 1913 ως 1941', Εκδοτική Αθηνών
- Δεσποτόπουλος, Αλέξανδρος. 'Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Σύγχρονος Ελληνισμός από 1913 ως 1941', Εκδοτική Αθηνών
- Κουλουμπής, Θεόδωρος Α. 'Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 ως το Τέλος του Αιώνα', Εκδοτική Αθηνών

Σύνδεσμοι

- www.globalfirepower.com
- www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/

ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ ΥΠΕΡΔΥΝΑΜΕΙΣ

Ο 20^{ος} αιώνας ήταν ο αιώνας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, με τη συμμετοχή τους σε δύο παγκοσμίους πολέμους και η «μονομαχία» τους με τις Ενωμένες Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες να καταλήγει στον πολιτικό αφανισμό των δευτέρων. Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, με την φανερή αποδυνάμωση των ευρωπαϊκών δυνάμεων, αναδεικνύονται ως η μοναδική πλέον υπερδύναμη στον κόσμο και μοναδικοί ρυθμιστές των πραγμάτων. Κατά το διάστημα αυτό μετάβασης από διπολικό σε μονοπολικό κόσμο οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής κατόρθωσαν να επεκτείνουν ακόμα περισσότερο την επιρροή τους σε διάφορες περιοχές του πλανήτη, ενώ η απουσία δυνάμεως στην Ανατολική Ευρώπη επέτρεψε στην υπερδύναμη να επεκτείνει τον Οργανισμό Βορειοανατολικού Συμφώνου και να πραγματοποιήσει στρατιωτικές επιχειρήσεις σε περιοχές που λίγα χρόνια νωρίτερα ίσως να ήταν και αδιανόητες (Πρώην Γιουγκοσλαβία).

Οι Ηνωμένες Πολιτείες όμως, κατά την περίοδο της απόλυτης κυριαρχίας τους, έκαναν κάποιες επιλογές που θεωρούνται αμφισβητούμενες από μεγάλο ποσοστό ανθρώπων (π.χ. πόλεμος του Ιράκ) και σε περιοχές που ήταν φιλικές προς αυτές (π.χ. Δυτική Ευρώπη και μέσα στις ΗΠΑ), δρώντας επιπλέον εις βάρος της φήμης τους όντας οι «υπερασπιστές της ελευθερίας και δημοκρατίας», της οποίας η αμφισβήτηση είχε ξεκινήσει από την εποχή του πολέμου του Βιετνάμ. Στην μετάβαση όμως από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής βρίσκονται αντιμέτωπες με νέες προκλήσεις, όπως την δημιουργία του Ευρώ και την ενδυνάμωση της Ευρώπης αλλά και η δυνατή επιστροφή της Ρωσίας στα παγκόσμια πράγματα (όπως φανέρωσε ο ατυχής για τις ΗΠΑ πόλεμος στην Γεωργία το 2008.) Το σημαντικότερο όμως είναι η εμφάνιση των «υποψήφιων υπερδυνάμεων», χωρών δηλαδή ή πολιτικών οντοτήτων που σύμφωνα με πολλούς ακαδημαϊκούς, θα μπορούσαν μακροχρόνια να μετατραπούν σε υπερδυνάμεις, ικανές να φτάσουν ή ακόμα και να ξεπεράσουν τις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι «μνηστήρες» για την θέση υπερδυνάμεως είναι συνήθως η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ρωσική Ομοσπονδία, η Δημοκρατία της Ινδίας και η Ομόσπονδη Δημοκρατία της Βραζιλίας. Βεβαίως, αυτές είναι προβλέψεις και εκτιμήσεις και κάποιοι από τους υποψήφιους είναι πιο πιθανό να γίνουν υπερδυνάμεις από άλλους.

Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας

Ίσως ο μεγαλύτερος υποψήφιος για την άνοδο σε υπερδύναμη είναι η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, η οποία τα τελευταία χρόνια χαιρεί μιας ραγδαίας οικονομικής ανάπτυξης, ειδικά μετά την ελευθέρωση της οικονομίας της. Η «Άνοδος της Κίνας» έχει απασχολήσει αρκετά τους ακαδημαϊκούς αλλά και τα διεθνή μέσα μαζικής ενημέρωσης τα τελευταία χρόνια, ενώ κάποιοι την θεωρούν ήδη οικονομική υπερδύναμη, με τον όρο «Δεύτερη Υπερδύναμη» (Second Superpower). Επίσης

υπάρχει και το Group of Two το οποίο αναφέρεται στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας και χρησιμεύει στην συνεργασία των δύο δυνάμεων με απώτερο στόχο αποφυγής ενός νέου ψυχρού πολέμου και κλίματος πόλωσης. Η οικονομική ανάπτυξη της Λαϊκής Δημοκρατίας οφείλεται κυρίως στις εξαγωγές της και στο γεγονός ότι προτιμάται ως μεταποιητικό κέντρο για τις εταιρίες και το διεθνές κεφάλαιο. Επιπλέον η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας επενδύει στο εξωτερικό όπως στην Ινδία, Αφρική, Λατινική Αμερική αλλά είναι και δανειστής σε χώρες του δυτικού κόσμου (συμπεριλαμβανομένων και των Ηνωμένων Πολιτειών).

Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, ξεκινώντας ως πολιτικός παρίας κατόρθωσε να εκμεταλλευτεί το καθιερωμένο από τις Ηνωμένες Πολιτείες status quo έτσι ώστε να γίνει σύντομα έτοιμη να το καταλάβει. Σύμφωνα με επιπλέον προβλέψεις, στην αρχή της δεκαετίας του 2020, η Λαϊκή Δημοκρατία ίσως ξεπεράσει τις Ηνωμένες Πολιτείες στον οικονομικό τομέα με το Yuan να ξεπερνά το δολάριο ως το πρώτο σε χρησιμοποίηση νόμισμα. Ταυτοχρόνως, η Λαϊκή Δημοκρατία έχει διατηρήσει οικονομικές σχέσεις με κράτη που θεωρούνται παραδοσιακά Rogue States («άτιμα κράτη») από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

Σε άλλους τομείς, η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας φαίνεται να ανταπεξέρχεται και να αναπτύσσεται. Στον στρατιωτικό τομέα η λαϊκή Δημοκρατία θεωρείται ως η Τρίτη δύναμη μετά τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Ρωσική Ομοσπονδία με συνολικές στρατιωτικές δαπάνες να αντιστοιχούν σε 145.000.000.000 δολάρια. Το 2011 ο Lawrence Saez από τη Σχολή Ανατολικών και Αφρικανικών Μελετών του Λονδίνου πρόβλεψε ότι τη δεκαετία του 2030 η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας θα αντικαταστήσει τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ως πρώτη στρατιωτική δύναμη στον κόσμο. Η ίδρυση του Shanghai Cooperation Organization (SCO) με εταίρο τη Ρωσική Ομοσπονδία φαίνεται να λειτουργεί ως το «NATO της Ανατολής». Η ύπαρξη του SCO σε συνδυασμό με τα πρόσφατα γεγονότα που αφορούν τη διαμάχη των νησιών Senkaku με την Ιαπωνία φαίνεται πως η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας προσπαθεί να επιβληθεί ως το «αφεντικό» στην Ανατολική Ασία εκτοπίζοντας τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής με το επιχείρημα ότι «δεν τους αφορά η διαμάχη».

Τέλος, ο τομέας όπου φαίνεται να υστερεί ακόμα η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας είναι αυτός του soft power, στον οποίο όμως με την προβολή του αρχαίου της πολιτισμού (γαστρονομία, Feng shui, πολεμικές τέχνες, φιλοσοφία της κ. ο. κ.) σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του κινηματογράφου της δεν θα έχει πρόβλημα να φτάσει και ίσως και να ξεπεράσει αυτόν των Ηνωμένων Πολιτειών.

Εμπόδια της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας

Παρά τα παραπάνω λεγόμενα πρέπει να συνειδητοποιήσουμε πως η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, παρά το υποσχόμενο της προφίλ φαίνεται να έχει πάρα πολλές προκλήσεις να αντιμετωπίσει. Επιπλέον, ανεξάρτητα από τις δυνατότητες τις, η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας δεν είναι ακόμα υπερδύναμη αλλά αναπτυσσόμενη χώρα. Κάποιες από τις προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει η Λαϊκή Δημοκρατία είναι:

- 1) Το αναπτυξιακό μοντέλο της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας δεν είναι βιώσιμο. Βασίζεται κυρίως στην ρύπανση καθώς και στην έλλειψη εργατικού δικαίου και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ρύπανση της Λαϊκής Δημοκρατίας αντιστοιχεί στο διπλάσιο αυτής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η μη συμφωνία των διεθνών κανονισμών για το περιβάλλον έφερε βραχυχρόνια οφέλη, μακροχρόνια όμως οι συνέπειες εμφανίζονται με αποτέλεσμα να βλάπτεται η οικονομία. 16 από τις 20 πιο μολυσμένες πόλεις βρίσκονται στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας.
- 2) Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας αναπτύσσει σχέσεις και δεσμούς με χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Αφρικής, στην ουσία είναι όμως απομονωμένη. Η παραδοσιακή έχθρα με την Ιαπωνία συν το διπλωματικό επεισόδιο για τα νησιά Senkaku, οι κακές σχέσεις με τη Δημοκρατία της Κορέας, η άρνηση αναγνώρισεως της Δημοκρατίας της Κίνας στο Ταϊπέι, ο ανταγωνισμός της με τις Φιλιππίνες και με το Βιετνάμ, το εδαφικό ζήτημα Κασμίρ με την Ινδία κ. τ. λ. αποδυναμώνει τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας στο γεωπολιτικό πλάνο και ενδυνάμωση της θα μπορούσε να προκαλέσει έναν συνασπισμό των γειτόνων της υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, ένα πολύ πιθανό ενδεχόμενο εάν σκεφτούμε την πρόσφατη βελτίωση στις σχέσεις Ηνωμένων Πολιτειών με... Το Βιετνάμ! Ο μόνος ισχυρός φίλος της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας στην περιοχή μοιάζει να είναι η Ρωσική Ομοσπονδία, όμως μια ενδεχόμενη ισχυροποίηση της Λαϊκής Δημοκρατίας θα μπορούσε να οδηγήσει τις δύο χώρες σε έντονο ανταγωνισμό αλλά και σύγκρουση, ίσως για πρώτες ύλες.
- 3) Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας ως ανερχόμενο ασιατικό κράτος, κινδυνεύει κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης της από την παγία μεσαίου εισοδήματος (Middle Income Trap).
- 4) Αστάθμητοι παράγοντες όπως η πρόσφατη πτώση στο κινέζικο χρηματιστήριο δεν περιλαμβάνονται σε τυχόν προβλέψεις και σχεδιασμούς/εκτιμήσεις.
- 5) Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας παραμένει ένα απολυταρχικό καθεστώς και όπως δείχνει το παρελθόν, είναι ευαίσθητο σε εξεγέρσεις και επαναστάσεις. Σε περίπτωση που μια τυχόν μετάβαση σε Δημοκρατία ακολουθήσει τον βίαιο δρόμο θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την ανάπτυξη.
- 6) Η διαφθορά στους κρατικούς φορείς είναι μεγάλη.
- 7) Ούτε ένας επιστήμονας από την ηπειρωτική Κίνα δεν είχε κερδίσει βραβείο Nobel πριν το 2015.
- 8) Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας είναι σήμερα η πολυπληθέστερη χώρα στον κόσμο. Παρόλα αυτά ο πληθυσμός αυτός γερνά και η ανισόρροπη αναλογία

ανδρών και γυναικών (6:5) ίσως να μετάσχει στην αύξηση της εγκληματικότητας.

- 9) Η έλλειψη σε ενέργεια και πρώτες ύλες.
- 10) Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας δεν είναι κέντρο έλξης για επιστήμονες, αθλητές κ.τ.λ. αλλά έχει την διασπορά της που μπορεί να ισορροπήσει το πρόβλημα αυτό.
- 11) Παρότι η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας είναι η μεγαλύτερη τοποθεσία μεταποίησης στον κόσμο, 83% όλων των υψηλής τεχνολογίας προϊόντων δημιουργήθηκαν για λογαριασμό ξένων εταιριών.

Ευρωπαϊκή Ένωση

Ο δεύτερος «μνηστήρας» είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση. Τίθεται όμως ένα πρόβλημα με τον όρο «υπερδύναμη» όταν αναφερόμαστε στην Ευρωπαϊκή Ένωση εξ' αιτίας του γεγονότος ότι δεν είναι ένα κράτος με κεντρική εξουσία αλλά η ένωση διαφόρων κρατών. Παρόλα αυτά, πολλοί ακαδημαϊκοί, ειδικοί και πολιτικοί αναφέρονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση είτε ως υποψήφια υπερδύναμη αλλά μερικές φορές και ως σύγχρονη υπερδύναμη. Τα δυνατά στοιχεία της είναι ο πληθυσμός της, η οικονομία της (που είναι η μεγαλύτερη στον κόσμο), ο χαμηλός δείκτης πληθωρισμού, η υψηλή ποιότητα ζωής που προσφέρουν τα κράτη της (σύστημα περίθαλψης, κοινωνικές υπηρεσίες και εργασιακά δικαιώματα) αλλά και η δυνατότητα της να αντικαταστήσει τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ως κύριος δημοκρατικός φορέας του πλανήτη, ιδίως μετά από την αποτυχημένη και αμφισβητούμενη πολιτική της τα τελευταία χρόνια (πόλεμος του Ιράκ).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση με μια υποθετική είσοδο της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Τουρκικής Δημοκρατίας φτάνει τα 800 εκατομμύρια πληθυσμό, δηλαδή μετατρέπεται σε μια μεγάλη εστία πληθυσμού όπως η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας και η Δημοκρατία της Ινδίας, με διαφορά όμως την σαφή υπεροχή της Ευρώπης έναντι των δύο στον οικονομικό και τεχνολογικό τομέα. Αυτό όμως που ξεχωρίζει την Ευρωπαϊκή Ένωση από τους υπόλοιπους είναι η ίδια η καινοτόμα φύση της, δηλαδή η επιτυχία συνασπισμού διαφόρων κρατών σε μια στενή πολιτική ένωση. Αυτή η διαφορά, για πολλούς ακαδημαϊκούς και πολιτικούς όπως ο John McCormick ή ο Tony Blair, έχουν πλέον ανασχηματίσει τον ίδιο τον όρο «υπερδύναμη» δίνοντας έμφαση στο στοιχείο της οικονομίας, δηλαδή ο τομέας στον οποίο υπερτερεί η Ευρωπαϊκή Ένωση έναντι των άλλων. Με βάση αυτήν την ιδιαιτερότητα, το «Ευρωπαϊκό Όνειρο» έχει ξεπεράσει το αντίστοιχο «Αμερικάνικο Όνειρο» με τις υπόλοιπες περιοχές του πλανήτη, όπως η Νότια Αμερική, η Αφρική ή ακόμα και η Άπω Ανατολή να παραδειγματίζονται από αυτό (UNASUR, African Union κ.τ.λ....). Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι οι γλώσσες με την μεγαλύτερη επιρροή (με εξαίρεση τα Κινέζικα και τα Ρωσικά), συναντώνται στον χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ανεξάρτητα από την προσπάθεια ανασχηματισμού του ίδιου του όρου «υπερδύναμη», η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αποτελεί μια υπερδύναμη. Η μεγάλη της αδυναμία είναι η έλλειψη μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής ή και η ύπαρξη ενός ηνωμένου ευρωπαϊκού στρατού, που σήμερα δεν υπάρχει εκτός από μικρής σημασίας μηχανισμοί και θεσμοί. Οι μεμονωμένες χώρες της Ευρώπης για το μέγεθος και

πληθυσμό και πληθυσμό τους έχουν από τις καλύτερες στρατιωτικές δυνάμεις, με το Ηνωμένο Βασίλειο να είναι πέμπτο, η Γαλλική Δημοκρατία έκτη, η Γερμανική Ομοσπονδία όγδοη. Ένας υποθετικά ηνωμένος ευρωπαϊκός στρατός θα μπορούσε να είναι ένας από τους καλύτερους στον κόσμο και να ήταν ίσως και συγκρίσιμος με αυτόν των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Παρά όμως την θεωρητική δύναμη που θα είχε ένας τέτοιος στρατός, η μη ύπαρξη του σε συνδυασμό με τη μη κοινή δράση των ευρωπαϊκών κρατών η «ευρωπαϊκή υπερδύναμη» παραμένει απλώς μια ιδέα.

Η πανίσχυρη ευρωπαϊκή οικονομία βρίσκεται σε κρίση και παρά το γεγονός ότι το Ευρώ μάλλον ξεπέρασε τα κύρια προβλήματα της κρίσης, η σταθερότητα δεν έχει επανέλθει εντελώς και παντού (π.χ. Ελλάδα). Άλλος ένας παράγοντας είναι οι εθνικές συνειδήσεις και η ξεχωριστή (αν και σχετιζόμενη) ιστορία και κληρονομιά των ευρωπαϊκών εθνών και εθνοτήτων εμποδίζει τη γρήγορη μετάβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ομοσπονδιακό επίπεδο. Βεβαίως, ο Φεντεραλισμός δεν φαίνεται να είναι ο μόνος δρόμος για την προβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως παγκόσμια υπερδύναμη. Αυτό που λείπει σήμερα από την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια βαθύτερη συνεννόηση, ανεξάρτητα αν το μοντέλο της είναι ομοσπονδιακό ή συνομοσπονδιακό. Τέλος, Ανεξάρτητα από το πως το βλέπει ο καθένας, τουλάχιστον με την παραδοσιακή έννοια του όρου, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αποτελεί υπερδύναμη.

Ρωσική Ομοσπονδία

Τα τελευταία χρόνια, κυρίως από τον πόλεμο στην Γεωργία το 2008 και ύστερα, άρχισε να γίνεται μεγάλη συζήτηση για την «επιστροφή» της Ρωσίας στο τιμόνι της διεθνούς σκηνής και προ πάντως στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες. Σε συνδυασμό με αυτή τη συζήτηση υπάρχουν και πολιτικές δηλώσεις όπως του Hugo Chavez «Russia is a superpower» (2009), Benjamin Netanyahu κ. ο. κ. βεβαίως θα πρέπει να τονισθεί εδώ η πολιτική σκοπιμότητα τέτοιων δηλώσεων. Η Ρωσική Ομοσπονδία πλέον βρίσκεται σε σχεδόν κάθε γεωπολιτική είδηση είτε είναι η Γεωργία, Ουκρανία η Συρία.

Η Ρωσική Ομοσπονδία έχει ένα μεγάλο όπλο στη κατοχή της, και αυτό δεν είναι παρά η τεράστια της έκταση και η πιθανή μελλοντική σημασία αυτής της εκτάσεως. Το 2/3 του ρωσικού εδάφους βρίσκονται σκεπασμένα από permafrost, σε περίπτωση που χαθεί αυτό το permafrost εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής, τότε το Ρωσικό έδαφος θα μπορέσει να προσφέρει τεράστια ποσότητα πετρελαίου, φυσικού αερίου, πολύτιμων μετάλλων αλλά θα έχει και γεωργικές δυνατότητες. Η Ρωσική Ομοσπονδία θα έλεγχε πλέον τον εφοδιασμό τροφίμων του πλανήτη. Επιπλέον η Ρωσική Ομοσπονδία έχει τον δεύτερο ισχυρότερο στρατό στον κόσμο μετά από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής με προϋπολογισμό αξίας 60.400.000.000\$.

Ανεξάρτητα όμως από αυτά τα δυνατά σημεία που κατέχει η Ρωσική Ομοσπονδία, δεν είναι υπερδύναμη και μάλλον ούτε πρόκειται να γίνει εξαιτίας μιας σειράς εμποδίων και προβλημάτων που αντιμετωπίζει.

- 1) Οικονομία: Η ρωσική οικονομία είναι πολύ αδύναμη για υπερδύναμη και έχει το εμπορικό προφίλ ίσως μιας τριτοκοσμικής χώρας. Με το ονομαστικό

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν μόλις 1.857.000\$, δηλαδή ελαφρώς ανώτερο από το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν του Καναδά. Επιπλέον η οικονομική κρίση πλέον κτύπησε και την Ρωσική Ομοσπονδία σε συνδυασμό με τις ευρωπαϊκές κυρώσεις όσον αφορά την Κρίση της Ουκρανίας ενώ το διπλωματικό επεισόδιο με την Τουρκική Δημοκρατία σχετικά με την κατάρριψη ρωσικού αεροσκάφους θα μπορούσε να βλάψει τις οικονομίες και των δύο χωρών εάν χειροτερέψει (η Τουρκική Δημοκρατία είναι ο δεύτερος πελάτης για το ρωσικό αέριο). Τέλος, ο ακριβός Ρωσικός Στρατός βαραίνει την ρωσική οικονομία.

- 2) Πληθυσμός: Η Ρωσική Ομοσπονδία έχει μόλις 142.423.000 τον Ιούλιο του 2005 και πάσχει από δημογραφικό πρόβλημα.
- 3) Soft Power: Το soft power της είναι σχεδόν μηδενικό σε σύγκριση με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, την Ευρωπαϊκή Ένωση, την λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, την Δημοκρατία της Ινδίας ή και την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Βραζιλίας.
- 4) Γεωπολιτική θέση και σφαίρα επιρροής: Η Ρωσική Ομοσπονδία βρίσκεται σήμερα περικυκλωμένη από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, αμφοτέρως όντας σημαντικότεροι υποψήφιοι από την Ρωσία. Η μεν Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας είναι μια φιλική χώρα και μέλος του Shanghai Cooperation Organization (SCO), υπάρχει όμως και ο κίνδυνος ή άνοδος της Κίνας να επισκιάσει την Ρωσία στην Ανατολή ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση φαίνεται να πετυχαίνει επέκταση στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, με τελευταία την Ουκρανία (το Euromaidan προκάλεσε την Κρίση της Ουκρανίας). Η προσπάθεια κράτησης της Κριμαϊκής Χερσονήσου στην Ρωσική σφαίρα επιρροής αναδείχθηκε δαπανηρή υπόθεση.

Με βάση τα παραπάνω προβλήματα, φαίνεται πως ίσως η Ρωσική Ομοσπονδία να μην βαδίζει προς τον δρόμο της υπερδύναμης αλλά προς το μονοπάτι της παρακμής.

Δημοκρατία της Ινδίας

Έχει γίνει εκτεταμένη συζήτηση στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, κυρίως του εξωτερικού, για την πιθανότητα η Δημοκρατία της Κίνας να γίνει υπερδύναμη. Συχνά οι προβλέψεις αυτές έχουν συνδυαστεί με αυτές που αφορούν την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Αυτό συμβαίνει επειδή η Ινδία φαίνεται να έχει τον ίδιο περίπου προφίλ με αυτό της Λαϊκής Δημοκρατίας, δηλαδή μια πρώην φτωχή ασιατική χώρα με υψηλό πληθυσμό σε ταχύτατη ανάπτυξη. Εξαιτίας της ανάπτυξης των δύο μεγαλύτερων πληθυσμιακά κρατών στον κόσμο, η παγκόσμια φτώχεια υποχώρησε. Η Δημοκρατία της Ινδίας έχει τρία πλεονεκτήματα έναντι της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας τα οποία είναι:

- 1) Ο πληθυσμός της δεν γερνά και μάλιστα προβλέπεται η Ινδία να ξεπεράσει πληθυσμιακά την Λαϊκή Δημοκρατία.
- 2) Οι Ινδοί είναι σε μεγάλο βαθμό αγγλόφωνοι και η Δημοκρατία της Ινδίας είναι ένα από τα επιφανέστερα μέλη της Κοινοπολιτείας των Εθνών.
- 3) Η Ινδία έχει δημοκρατικό πολίτευμα.

Παρόλα αυτά όμως η Δημοκρατία της Ινδίας παραμένει πιο αδύναμος υποψήφιος από τον ανατολικότερο γείτονα της. Αυτό συμβαίνει επειδή παρότι ακολουθεί ένα κάπως παρόμοιο μοντέλο ανάπτυξης, η Ινδία βρίσκεται δεκαετίες πίσω. Επιπλέον το προφίλ της Ινδίας μπορεί να θυμίζει μια μεγάλη τριτοκοσμική χώρα. Ο υποσιτισμός και τα προβλήματα υγιεινής στην Ινδία είναι υψηλότερα και από αυτά της Υποσαχαρικής Αφρικής. Υστερεί πολύ και η εκπαίδευση, με μόλις 61% των ενηλίκων να γνωρίζουν γραφή. Επίσης, σύμφωνα με μια έρευνα, 26% των καθηγητών απείχαν από την δουλειά και το 1/3 όσων ήταν παρόντες δεν δίδασκε. Επιπλέον, 40% των εργαζομένων περιθάλψης απουσίαζαν από τη δουλειά. Άλλο ένα κοινωνικό πρόβλημα είναι και η ύπαρξη των κάστρων. Τέλος, σύμφωνα με μελετητές, η Ινδία αντιστέκεται στην άνοδο της, ενώ η ανεργία φτάνει τα ύψη. Η Δημοκρατία της Ινδίας παρουσιάζει μια σημαντική ανάπτυξη, δεν φαίνεται όμως να έχει αυτό που χρειάζεται για να μετατραπεί σύντομα σε υπερδύναμη.

Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Βραζιλίας

Ο τελευταίος υποψήφιος είναι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Βραζιλίας για την οποία έχει πραγματοποιηθεί περιορισμένη συζήτηση σχετικά με τις ικανότητες της να γίνει υπερδύναμη. Οι συζητήσεις αυτές πηγάζουν από την ίδια τη φιλοδοξία της Βραζιλίας να αποκτήσει ένα μεγαλύτερο ρόλο στις διεθνείς εξελίξεις. Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Βραζιλίας κατέχει στο έδαφος της πολύ μεγάλη ποσότητα στρατηγικών φυσικών πόρων, το μεγαλύτερο δάσος του κόσμου και το 1/10 του παγκοσμίου φρέσκου νερού. Αυτά όμως μάλλον δεν αρκούν για να καταστήσουν την Βραζιλία ως υπερδύναμη διότι:

- 1) Το Hard Power της Βραζιλίας υστερεί.
- 2) Μεγάλο μέρος της ανάπτυξης της οφείλεται σε κινέζικες επενδύσεις, αυξάνοντας έτσι την εξάρτηση της στην Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας.
- 3) Η εκμετάλλευση των πόρων στον Αμαζόνιο είναι αμφιλεγόμενη.

Υπάρχει μεγάλη πιθανότητα η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Βραζιλίας να γίνει μια υπολογίσιμη μεγάλη δύναμη στο κοντινό μέλλον, αλλά μάλλον όχι υπερδύναμη.

Βιβλιογραφία

- Tisdall, Simon (2014), 'China's Military Presence is Growing. Does A superpower Collision Loom?', The Guardian
- Martin, Jacques (2006), 'This is the relationship that will define global politics', London, The Guardian
- Wood, James (2000), 'History of International Broadcasting', IET
- Buzan, Barry (2004) 'The United States and the Great Powers', Cambridge, Polity Press
- Khanna, Parag (2014), 'Waving Goodbye to Hegemony', The New York Times
- Shirk, Suzan (2008), 'China: Fragile Superpower', Oxford University Press
- Pei, Minxin (2010), 'China is not a Superpower', Foreign Policy
- Pei, Minxin (2012), 'The Loneliest Superpower', Foreign Policy
- Guttman, R. J. (2001), 'Europe in the New Century', Lynne Rienner Publishers
- Clarke, Richard A. (2006), 'The European Superpower', Palgrave Macmillan
- Brogan, Benedict (2000), 'Blair wants EU to become Superpower', London, The Daily Telegraph
- Khanna, Parag (2008), 'The Empire Strikes Back', ParagKhanna.com
- Khanna, Parag (2008), 'US Scholar Parag Khanna on the Rise of the New Rome – Europe', The Guardian
- Asa-El, Amotz (2008), 'Middle Israel: Barrack Obama and the decline of America', Jerusalem Post
- Berger, Robert (2010), 'Netanyahu Heads to Russia with Call for "Crippling Sanctions" on Iran', Voice of America
- Rosefielde, Steven (2005), 'Russia in the 21st Century: The Prodigal Superpower', Cambridge University Press
- Chowdhury, Farooque (2013), 'A Military Resurging Russia', Counter Currents
- Fleischer, Matthew (2014), 'How Curbing Climate Change Can Prevent Russia From Becoming a Superpower', Los Angeles Times
- Adelman, Jonathan (2013), 'Why The U.S. Remains the World's Unchallenged Superpower', Forbes
- Zakaria, Fareed (2006), 'India Rising', Newsweek
- Giridharadas, Anand (2005), 'India Welcomed As New Sort of Superpower', Highbeam
- Collecott, Peter (2011), 'Brazil's Quest for Superpower Status', The Diplomatic Courier
- Ho Chun, Kwang (2013), 'The BRICS Superpower Challenge: Foreign and Security Policy Analysis, Ashgate

Σύνδεσμοι

- www.globalfirepower.com, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>, <http://www.bbc.com/>

Η ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΠΙΘΑΝΗ ΙΣΟΔΥΝΑΜΙΑ ΕΥΡΩ – ΔΟΛΑΡΙΟΥ

Τι είναι κρίση

Κρίση λέγεται οποιοδήποτε γεγονός που είναι ή αναμένεται να οδηγήσει, σε ασταθή και επικίνδυνη κατάσταση που επηρεάζει ένα άτομο, μια ομάδα, μια κοινότητα ή ολόκληρη την κοινωνία. Οι κρίσεις θεωρούνται αρνητικές αλλαγές στον τομέα της ασφάλειας, των οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών ή περιβαλλοντικών υποθέσεων, ειδικά εφόσον εμφανίζονται απότομα, με ελάχιστη ή καμία προειδοποίηση. Γενικότερα, είναι ένας όρος που χαρακτηρίζει μια σοβαρή περίοδο δοκιμών ή περίοδο έκτακτης ανάγκης.

Η κρίση έχει τρία στοιχεία. Κύριο στοιχείο των κρίσεων είναι η «έκπληξη», δηλαδή δεν έχει προβλεφθεί άρα δεν έχει αντιμετωπισθεί και εμποδισθεί η εμφάνιση της. Το δεύτερο στοιχείο της κρίσης είναι η αβεβαιότητα. Το άγνωστο και απροσδόκητο μπορεί να προκαλέσει αμηχανία μέχρι και πανικό. Το τρίτο στοιχείο της κρίσης είναι η επικινδυνότητα της για ανθρωπίνους στόχους εάν δεν αντιμετωπιστεί εγκαίρως. Μια κρίση μπορεί να προκαλέσει μια γενική βλάβη σε ολόκληρο ένα σύστημα και να φέρει το τέλος του σε περίπτωση αποτυχίας αντιμετώπισης της. Η ψύχραιμη και αποτελεσματική αντιμετώπιση μιας κρίσεως είναι χαρακτηριστικό ενός ηγέτη και ειδικού.

Η κρίση είναι μια γενική έννοια και εμφανίζεται σε διάφορους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας και μπορεί να είναι:

- 1) **Προσωπική:** Προσωπική κρίση είναι η κρίση που αφορά το ίδιο το άτομο και την προσωπικότητά του και εμφανίζεται όταν ένας άνθρωπος αδυνατεί πλέον να αντιμετωπίσει μια κατάσταση. Η προσωπική κρίση προκαλείται από απρόσμενες και εχθρικές για το άτομο αλλαγές στο εξωτερικό περιβάλλον του και παράγουν άγχος. Τέτοιες αλλαγές μπορούν να είναι η απώλεια εργασίας, οικονομικές δυσκολίες, χωρισμός, απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου. Η προσωπική κρίση προκαλεί ψυχική ανισορροπία στο άτομο που παλεύει να ανταπεξέλθει στις εσωτερικές αλλά και εξωτερικές ανάγκες του, με αποτέλεσμα το άτομο να καταφεύγει σε μηχανισμούς αντιμετώπισης που μπορεί να είναι: α) υψηλές συγκινήσεις όπως ξέσπασμα σε κλάματα, β) μηχανισμοί άμυνα όπως άρνηση και κατάπνιξη, γ) λήψη βιαστικών αποφάσεων, δ) προσποίηση και ε) το να βάζουν τα πράγματα σε αναμονή.
- 2) **Διεθνής Κρίση:** Διεθνής κρίση είναι μια κρίση είναι μια κατάσταση ανάμεσα σε δύο κυβερνήσεις που χαρακτηρίζεται από σοβαρή σύγκρουση και τις οδηγεί στα πρόθυρα πολέμου. Υπάρχουν τρία είδη διεθνών κρίσεων τα οποία είναι: α) αιτιολόγηση εχθροπραξιών, δηλαδή το κατασκεύασμα ενός casus belli πριν την έναρξη της κρίσεως εκ μέρους ενός κράτους με σκοπό την πρόκληση πολέμου. Αυτό το πετυχαίνει με ερεθισμό της κοινής γνώμης δια μέσου προπαγάνδας, υπερβολικές απαιτήσεις από το κράτος «θύμα», προσπάθεια νομιμοποίησης αυτών των απαιτήσεων, άρνηση της αποκάλυψης των αληθινών φιλοδοξιών του κράτους «θύτη» και χρησιμοποίηση της μη ανταπόκρισης στις υπερβολικές απαιτήσεις εκ μέρους του «θύματος» για την

- κήρυξη πολέμου. Παράδειγμα αυτού του είδους είναι η Κρίση Αφοπλισμού του Ιράκ που οδήγησε στον πόλεμο του Ιράκ το 2003. β) Κρίση spin-off, δηλαδή μια κρίση που προκύπτει από μια ήδη υπάρχουσα κρίση ή και πόλεμο. Παράδειγμα αποτελεί το συμβάν Lusitania 1905. γ) Ακροσφαλής διπλωματία, δηλαδή ο σκόπιμος εξαναγκασμός μιας κρίσης με στόχο να κάνει πίσω η αντίπαλη πλευρά. Παράδειγμα είναι η Κρίση Πυραύλων της Κούβας το 1962.
- 3) Περιβαλλοντική Κρίση: Δηλαδή ένα απρόσμενο και επικίνδυνο γεγονός που απειλεί το οικοσύστημα και απαιτεί μια γρήγορα και αποτελεσματική αντιμετώπιση. Υπάρχουν τρία είδη περιβαλλοντικών κρίσεων τα οποία είναι:
    - α) περιβαλλοντική συμφορά, δηλαδή ένα σοβαρό πρόβλημα που προκλήθηκε στο περιβάλλον εξ' αιτίας ανθρώπινης δραστηριότητας και απειλείται το οικοσύστημα. Συνήθως προκαλείται από την ρύπανση και την μη βιώσιμη παραγωγή και βιομηχανία.
    - β) Φυσική συμφορά, δηλαδή ένα επικίνδυνο γεγονός που προκαλείται από την φύση χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση.
    - γ) Είδη υπό εξαφάνιση, δηλαδή ο κίνδυνος που αντιμετωπίζει ένα είδος και οι υψηλές πιθανότητες που έχει να εξαφανιστεί, απαιτώντας την παρέμβαση ειδικών και εθελοντών για την πρόληψη της. Μπορεί να προκληθεί είτε με ή και χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση.
  - 4) Κρίση στην θεωρία του Χάους: δηλαδή η τροποποίηση μιας παραμέτρου ελέγχου ενός χαοτικού συστήματος.
  - 5) Οικονομική Κρίση: Η οικονομική κρίση είναι αυτή που αφορά την έρευνα και αναλύεται παρακάτω.

Η οικονομική κρίση

Οικονομική κρίση είναι ένα απρόσμενο γεγονός, μία ξαφνική κατάσταση κατά την οποία ορισμένα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία χάνουν την αξία τους. Μια οικονομική κρίση συνήθως συνεπάγεται ένα τραπεζικό πανικό και επιφέρει μια ύφεση στη γενικότερη οικονομία μιας περιοχής ή και του κόσμου. Οι οικονομικές κρίσεις μπορούν να προκαλέσουν διάφορα προβλήματα στο οικονομικό σύστημα ανάλογα με την φύση τους. Τα γενικά αίτια μιας οικονομικής κρίσεως μπορούν να είναι:

- 1) Η στρατηγική της συμπληρωματικότητας στις διεθνείς αγορές. Η σημασία μιας επένδυσης συχνά εξαρτάται από την δυνατότητα που έχει ο επενδυτής να μαντέψει το τι θα κάνουν οι άλλοι επενδυτές. Συχνά όταν οι επενδυτές κάνουν κάτι επειδή προβλέπουν πως οι υπόλοιποι θα πράξουν το ίδιο, τότε πρόκειται για μια αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Εάν το σύνολο των επενδυτών νομίζουν ότι μια τράπεζα θα αποτύχει και την αποφύγουν, τότε αυτή θα αποτύχει. Με αυτό το σύστημα φαύλου κύκλου, μια κρίση μπορεί να προκληθεί όταν μια ομάδα επενδυτών αποφεύγουν ένα ίδρυμα ή περιουσιακό στοιχείο όταν προβλέψουν ότι οι άλλοι θα κάνουν το ίδιο.
- 2) Χρηματοοικονομική μόχλευση (leverage).
- 3) Αναντιστοιχία Ενεργητικού – Παθητικού.
- 4) Αβεβαιότητα και συμπεριφορά αγέλης.
- 5) Ρυθμιστικές αποτυχίες στην προσπάθεια επίτευξης διαφάνειας κ. ο. κ..

- 6) Μετάδοση, δηλαδή οι κρίσεις έχουν την ιδιότητα, ειδικά στην σημερινή συνδεδεμένη παγκόσμια οικονομία, να μεταδίδονται από τη μια οικονομία στην άλλη.

Υπάρχουν τέσσερα κυρίως είδη οικονομικών κρίσεων τα οποία είναι:

- 1) Τραπεζική Κρίση: Τραπεζική κρίση, ή αλλιώς η κρίση μαζικών αναλήψεων (bank run), συμβαίνει όταν μια τράπεζα ή ολόκληρο το τραπεζικό σύστημα μιας χώρας αρχίζει να αμφισβητείται από μεγάλη ομάδα ατόμων, με αποτέλεσμα ο κόσμος να πραγματοποιεί μαζικές αναλήψεις είτε για να κρατήσουν τα χρήματα (για «να τα βάλουν κάτω από το στρώμα») ή για να τα επενδύσουν σε κρατικά ομόλογα, χρυσό, κοσμήματα κ. ο. κ.. Σε μια τέτοια περίπτωση, η τράπεζα ξεμένει από ρευστό με τον κίνδυνο της χρεοκοπίας να είναι πλέον εμφανής. Σε περίπτωση που απειλούνται περισσότερες τράπεζες τότε αντί για κρίση μαζικών αναλήψεων (bank run) έχουμε κρίση τραπεζικού πανικού (bank panic). Εάν απειλείται όλο το τραπεζικό σύστημα τότε έχουμε Κρίση Τραπεζικού Συστήματος. Δεδομένης της χρησιμότητας του τραπεζικού συστήματος στην ευρύτερη οικονομική δραστηριότητα, είτε για επενδύσεις στον ιδιωτικό τομέα είτε για την παροχή δανείων, κινδυνεύει να παραλύσει ολόκληρο το οικονομικό σύστημα, προκαλώντας έτσι μια γενικότερη κρίση. Μια τραπεζική κρίση συνήθως χαρακτηρίζεται από μεγάλες ουρές ατόμων έξω από τις τράπεζες περιμένοντας στα ΑΤΜ. Επιπλέον μια τραπεζική κρίση μπορεί να προκύψει ως μια επίπτωση μιας άλλης ήδη υπάρχουσας οικονομικής κρίσεως, όπως κινδύνευε να συμβεί και στην Ελλάδα κατά την αρχική περίοδο των capital controls το 2015, όπου κόσμος περίμενε μπροστά στα ΑΤΜ με τον φόβο ενός κουρέματος καταθέσεων που οδήγησε σε μια προσπάθεια μαζικής ανάληψης. Μέτρα που μπορεί να λάβει μια τράπεζα για την αντιμετώπιση τραπεζικής κρίσης περιλαμβάνουν την εδραίωση ορίου στο επιτρεπόμενο ποσό αναλήψεως (όπως συνέβη και στην Ελλάδα το 2015), την διακοπή των αναλήψεων, την απόκτηση ρευστού από άλλες τράπεζες (κάτι που είναι δύσκολο σε περίπτωση κρίσης τραπεζικού συστήματος) ή από την Κεντρική Τράπεζα. Τεχνικές μεμονωμένων τραπεζών για την πρόληψη τραπεζικών κρίσεων περιλαμβάνουν:
- Προβολή μιας εικόνας σταθερότητας και ασφάλειας εκ μέρους της τράπεζας.
  - Προσπάθεια της τράπεζας να κρύψει πληροφορίες που θα μπορούσαν να προκαλέσουν μαζικές αναλήψεις.
  - Η τράπεζα μπορεί να πείσει τους πελάτες να προσχωρήσουν σε σύστημα καταθέσεως με όρους, με έναν από αυτούς να μπορεί αποτρέψει τις αναλήψεις. Το αποτέλεσμα είναι μια αποτροπή μαζικών αναλήψεων αλλά απώλεια χρημάτων από τα μεγαλύτερα ποσοστά κέρδους που θα έχουν οι πελάτες ως όρο.
  - Σαμποτάζ βάζοντας γνωστούς ανθρώπους οι οικογένειες υπαλλήλων στις ουρές, οι οποίοι εσκεμμένα θα προσχωρούσαν σε μικρές και χρονοβόρες αναλήψεις, καθυστερώντας έτσι σημαντικά τις αναλήψεις.
  - Πάγωμα αναλήψεων.

- Εξέχουσες παραδόσεις μετρητών που μπορούν να πείσουν τον κόσμο ότι δεν υπάρχει ανάγκη για έκτακτη ανάληψη χρημάτων.
- Επείγουσα απόκτηση αδύναμης τράπεζας από έναν χρηματικό φορέα με κεφάλαιο. Αυτή η τακτική χρησιμοποιείται συχνά στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής από το Federal Deposit Insurance Corporation.
- Δημιουργία «ενδιάμεσης τράπεζας» (bridge bank) σε περίπτωση που δεν βρεθεί αγοραστής.
- Δημιουργία «κακιάς τράπεζας» (bad bank) εκ μέρους του κράτους όταν εμφανίζονται σημάδια τραπεζικής αποτυχίας.

Επιπλέον υπάρχουν και γενικές τεχνικές πρόληψης που μπορούν να εφαρμοστούν για ολόκληρο το τραπεζικό σύστημα με επιπτώσεις σε όλη την οικονομία. Παρότι αυτές οι τακτικές μπορούν να μειώσουν σημαντικά τον κίνδυνο μιας γενικευμένης κρίσης τραπεζικού συστήματος, δεν εγγυόνται κρίσεις και αποτυχίες μεμονωμένων τραπεζών. Οι τεχνικές αυτές μπορούν να είναι:

- Σύστημα ασφάλισης καταθέσεων.
- Κεφαλαιακές απαιτήσεις (Capital Requirement) που μειώνουν τις πιθανότητες μιας τράπεζας να γίνει αφερέγγυα.
- Η ύπαρξη διαφάνειας συμβάλλει αποτελεσματική στην πρόληψη κρίσεων.
- Οι κεντρικές τράπεζες μπορούν να δράσουν ως δανειστής έσχατης στιγμής.

Σε περίπτωση που αποτύχει η πρόληψη μιας τραπεζικής κρίσης τύπου bank panic η κρίση τραπεζικού συστήματος, τότε οι τεχνικές είναι:

- Κήρυξη μιας έκτακτης τραπεζικής αργίας.
  - Ανακοινώσεις εκ μέρους του κράτους ή της Κεντρικής Τράπεζας για αύξηση στις πιστώσεις, δάνεια ή διάσωση για τις ευάλωτες τράπεζες.
- 2) Χρηματιστηριακή Κρίση: Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει τα διαβόητα Κραχ και τις κερδοσκοπικές φούσκες. Χρηματιστηριακό κραχ είναι μια ξαφνική πτώση στην αξία των μετοχών σε ένα μεγάλο μέρος της χρηματιστηριακής αγοράς και χρονικά ακολουθούν συνήθως τις κερδοσκοπικές φούσκες, Κερδοσκοπική φούσκα είναι όταν γίνεται εμπόριο σε ένα περιουσιακό στοιχείο με τιμή πολύ υψηλότερη από την αρχική του. Συχνά οι φούσκες στο χρηματιστήριο εμφανίζονται όταν αγοραστές αγοράζουν περιουσιακά στοιχεία, όχι για μακροχρόνιο κέρδος και τον υπολογισμό του εισοδήματος που θα μπορούσε να επιφέρει στο μέλλον, αλλά για να την πουλήσει ξανά σε μια υψηλότερη τιμή. Το μεγάλο πρόβλημα με τις κερδοσκοπικές φούσκες είναι η δυσκολία διακρίσεως τους μέχρι να συμβεί το κραχ, ενώ υπάρχουν και οικονομολόγοι που αρνούνται την ύπαρξή τους.
- 3) Διεθνείς Κρίσεις: Οι διεθνείς κρίσεις χωρίζονται σε δύο υποκατηγορίες: α) νομισματικές κρίσεις και β) κρίσεις χρέους:
- α) Μια νομισματική κρίση, ή αλλιώς κρίση ισοζυγίου πληρωμών, είναι η μορφή κρίσης που προκύπτει όταν υπάρχει σοβαρή αμφιβολία για το αν η Κεντρική Τράπεζα μιας χώρας έχει αρκετά συναλλαγματικά αποθέματα ώστε να διατηρήσει την συναλλαγματική ισοτιμία της χώρας. Μια τέτοια κρίση εμφανίζεται ύστερα από χρόνια ελλείματα στο ισοζύγιο πληρωμών μιας

χώρας και συνοδεύεται από μια κερδοσκοπική επίθεση στη συναλλαγματική αγορά. Μια λογική συνέπεια τέτοιου είδους κρίσεως είναι η υποτίμηση του νομίσματος. Για αρκετούς οικονομολόγους η Κρίση της Ευρωζώνης είναι επίσης νομισματική και όχι μόνο δημοσιονομική/κρίση χρέους.

β) Κρίση χρέους έχουμε όταν η κυβέρνηση ενός κράτους αρνείται να ξεπληρώσει το σύνολο του χρέους του είτε επειδή αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να το κάνει. Η προσχώρηση σε καθεστώς στάσης πληρωμών μπορεί να γίνει με ή χωρίς επίσημη δήλωση εκ μέρους του κράτους και οδηγεί στην σοβαρή αμφισβήτηση της φερεγγυότητας του κράτους και την παρουσία και αξιολόγηση ενός οργανισμού αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας. Μια κρίση χρέους μπορεί να προκληθεί για διάφορους λόγους:

- Αφερεγγυότητα εκ μέρους του κράτους σε σχέση με τις υποχρεώσεις του. Το κράτος είτε προχωρά σε στάση πληρωμών είτε συμφωνεί στην αποπληρωμή μόλις ενός μέρους του χρέους του. Αίτια που το προκαλούν αυτό είναι η συσσώρευση χρέους, μείωση στην απασχόληση και επομένως στα κρατικά έσοδα από την φορολογία, κρατικές ρυθμίσεις στις χρηματοπιστωτικές αγορές, λαϊκή αναταραχή στις μεταρρυθμίσεις για την ρύθμιση του χρέους.

- Έλλειψη ρευστότητας που καθιστά το κράτος αδύνατο να ξεπληρώσει το χρέος του. Η διαφορά με τον παραπάνω είναι ότι εδώ το κράτος δεν ΜΠΟΡΕΙ ενώ στην αφερεγγυότητα συνήθως το κράτος δεν ΕΠΙΘΥΜΕΙ.

- Αλλαγή καθεστώτος. Μια κυβέρνηση διαδέχεται την άλλη όμως οι οικονομικές και χρηματοπιστωτικές υποχρεώσεις παραμένουν οι ίδιες. Σε περίπτωση όμως αλλαγής καθεστώτος, το νέο καθεστώς μπορεί να αμφισβητήσει τη νομιμότητα είτε του προηγούμενου, είτε των ιδίων των πιστωτών, με αποτέλεσμα να μην αναγνωρίζεται το χρέος και ίσως και να ακολουθείται οδός προς την εθνικοποίηση του πλούτου και την επιλογή οικονομικού απομονωτισμού.

- Παρακμή και κατάρυση του κράτους. Οι υποχρεώσεις μεταβιβάζονται σε ένα ή σε περισσότερα από τα διαδοχικά κράτη.

- Αντιστροφή στην ροή διεθνών κεφαλαίων.

- Ασύνητος, δόλιος ή μη παραγωγικός δανεισμός.

- Υπερβολικό εξωτερικό χρέος.

- Μια φτωχή πιστωτική ιστορία.

- Το χρέος γίνεται δυσβάσταχτο και τα επιτόκια του είναι μεγαλύτερα από τις δυνατότητες παραγωγής και εισοδήματος του κράτους (Terminal debt).

- Αύξηση επιτοκίου.

- Μείωση εισοδημάτων.

- Rollover risk.

Οι κρίσεις χρέους συνήθως έχουν επιπτώσεις στο κράτος, στους πιστωτές και στους πολίτες οι οποίες είναι:

α) για το κράτος: Μείωση της φερεγγυότητας και αξιοπιστίας του.

β) για τους πιστωτές : Απώλεια χρημάτων σε περίπτωση που δεν πληρωθεί ολόκληρο το χρέος.

γ) για τους πολίτες:

- Ο κίνδυνος τραπεζικής κρίσης.

- Ο κίνδυνος υποτίμησης νομίσματος και αποφυγής του κράτους εκ μέρους των πιστωτών, με αποτέλεσμα να μην έχει επενδύσεις το κράτος με βλαβερές για τους πολίτες συνέπειες.

- Μείωση του βιοτικού επιπέδου από πιθανές μεταρρυθμίσεις βασισμένες στο μοντέλο λιτότητας.

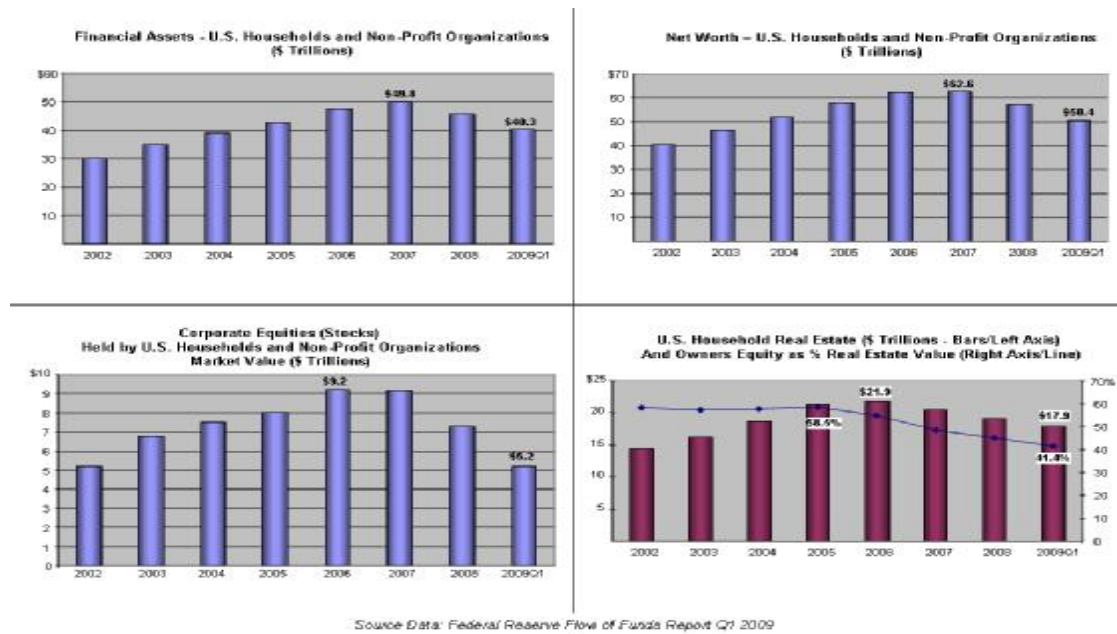
Η σημερινή Κρίση της Ευρωζώνης είναι σε μεγάλο μέρος κρίση χρέους.

Συχνή επίπτωση των νομισματικών κρίσεων και κρίσεων χρέους είναι η παύση εισόδου κεφαλαίων και η φυγή κεφαλαίων.

- 4) Ευρύτερη Οικονομική Κρίση: Ευρύτερες οικονομικές κρίσεις εμφανίζονται από τις υφέσεις και τις οικονομικές δυσπραγίες. Ύφεση είναι όταν για δύο τέταρτα το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν γνωρίζει μια αρνητική ανάπτυξη. Όταν αυτή η ύφεση συνεχιστεί σοβαρά για παραπάνω χρονικό διάστημα τότε πρόκειται για οικονομική δυσπραγία (Depression).

Η κρίση στις Ηνωμένες Πολιτείες

Το τέλος της δεκαετίας του 2000 μαρτυρά μια παρακμή στην οικονομία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής η οποία εξαπλώθηκε και στον υπόλοιπο κόσμο με την μορφή της μεγάλης παγκόσμιας κρίσης. Αυτή η παρακμή οφείλεται σε δύο γεγονότα, την Κρίση του 2007 – 2008 και την Subprime Mortgage Crisis του 2007 – 2009. Η Subprime Mortgage Crisis είναι η κρίση που προέκυψε από την τεράστια κερδοσκοπική φούσκα στο στεγαστικό και εμφανίστηκε με την Κρίση του 2007 – 2008 .

Η Mortgage Subprime Crisis οφείλεται στις μαζικές χορηγήσεις επικίνδυνων δανείων σε δανειζόμενους υψηλού ρίσκου (δηλαδή όπου υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να μην ξεπληρώσουν το χρέος τους), συμπεριλαμβανομένων και παρανόμων μεταναστών. Αυτό συνέβη κυρίως εξ' αιτίας της ανόδου των τιμών στα σπίτια στις Ηνωμένες Πολιτείες με την κορύφωση τους στα μέσα του 2006, το αποτέλεσμα ήταν

να μεγαλώσει η ανάγκη για στεγαστικά δάνεια. Επιπλέον μέρος αυτού του επικίνδυνου δανεισμού ήταν «θηρευτικό», δηλαδή οι τράπεζες βασίζονταν στην αδυναμία αποπληρωμής του δανείου εκ μέρους των οικονομικά αδύνατων δανειζόμενων με σκοπό η τράπεζα να αποκτούσε σπίτια με μια όλο και αυξανόμενη τιμή. Κανονικά τα subprime mortgage (δηλαδή τα οριακά δάνεια σε οικονομικά αδύναμα άτομα και κοινωνικά στρώματα με υψηλό το ρίσκο να μην αποπληρωθούν) έφτανε το 8%, το διάστημα 2004 – 2006 όμως είχε φτάσει το 20%. Όταν όμως παρατηρήθηκε ξαφνική πτώση στις τιμές των σπιτιών μετά το 2006, οι δανειζόμενοι βρέθηκαν με αδυναμία αποπληρωμής των χρεών τους. Αυτό οδήγησε σε κατασχέσεις σπιτιών και οι τράπεζες βρέθηκαν με πολλά σπίτια -αντί ρευστού- τα οποία είχαν πλέον υποτιμηθεί σημαντικά.

Οι τέσσερις κύριοι λόγοι που οδήγησαν σε αυτήν την κατάσταση είναι:

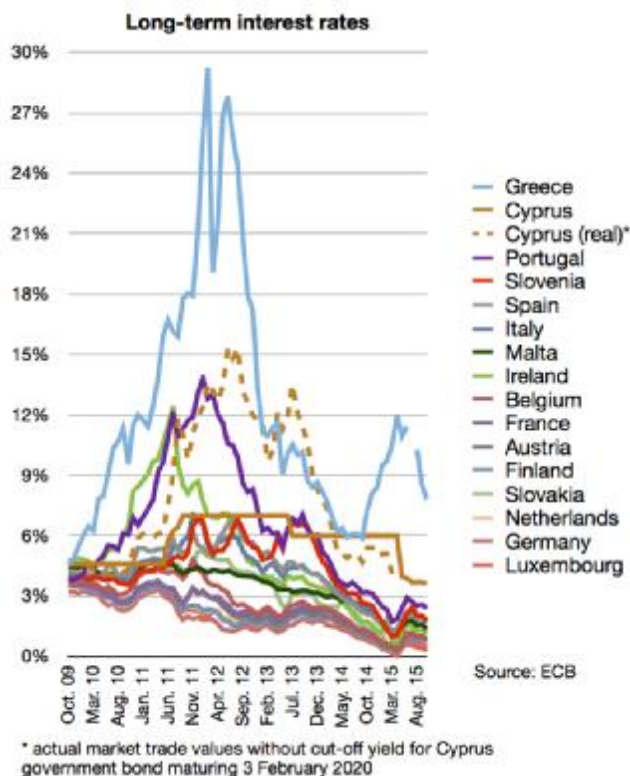
- 1) Η ύπαρξη στεγαστικής κερδοσκοπικής φούσκας, η οποία όταν «έσκασε» μείωσε το συνολικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ανά 4%. Επιπλέον το κράτος δεν ήθελε να ασχοληθεί με τον στεγαστικό τομέα και να τον στηρίξει.
- 2) Υπήρξε ένα αντίστοιχο bank run στο «σκιώδες τραπεζικό σύστημα» (δηλαδή το σύστημα των οικονομικών μεσαζόντων που παρέχουν υπηρεσίες παρόμοιες με αυτές των εμπορικών τραπεζών).
- 3) Ύφεση στο ισοζύγιο που προκάλεσαν τα συσσωρευμένα χρέη.
- 4) Η κρατική πολιτική που στήριζε την απόκτηση σπιτιών για άτομα που δεν είχαν τις δυνατότητες.

Οι επιπτώσεις της κρίσης στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής:

- 1) Οικονομικές συσπάσεις πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν από το τρίτο τέταρτο του 2008 έως το πρώτο τέταρτο του 2010, όπου επανήλθε η πλήρης ανάπτυξη. Θεωρείται ότι το Αμερικάνικο πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν θα επιστρέψει στο δυνητικό του επίπεδο το 2017.
- 2) Αύξηση της ανεργίας από 5% που βρισκόταν το 2008 έως και 10% τα τέλη του 2009.
- 3) Οι ιδιωτικές επενδύσεις σε κατοικίες μειώθηκαν από το 800 τρισεκατομμύρια το 2006 σε 400 τρισεκατομμύρια το 2009.
- 4) Οι τιμές των σπιτιών έπεσαν κατά 30% το ίδιο χρονικό διάστημα.
- 5) Πτώση στις τιμές του χρηματιστηρίου κατά 57% από τον Οκτώβριο του 2006 έως το Μάρτιο του 2009, σύμφωνα με το S&P 500 index.
- 6) Η καθαρή αξία των αμερικάνικων νοικοκυριών και μη κερδοσκοπικών οργανώσεων γνώρισε μείωση κατά 22% από το 2007 έως το 2009.
- 7) Το εθνικό χρέος των Ηνωμένων Πολιτειών από το 66% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος που αντιπροσώπευε το 2008 έφτασε στο 103% το 2012.
- 8) Αύξηση της εγκληματικότητας. Άτομα που αδυνατούσαν να ξεπληρώσουν το στεγαστικό τους δάνειο κατέφυγαν στην εγκληματικότητα. Ήδη τις παραμονές της κρίσης, δηλαδή από το 2005 έως το 2006 ο εμπρησμός αυξήθηκε ανά 4% στα προάστια και 2,2% στις πόλεις, σύμφωνα με τα στοιχεία του Federal Bureau Investigation.

Η κρίση χρέους της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Subprime Mortgage Crisis γνώρισε μια γενίκευση και έμεινε γνωστή ως η Οικονομική Κρίση του 2007 – 2008 που οδήγησε στην μεγάλη ύφεση του 2008 – 2012. Εκτός από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής η κρίση εξαπλώθηκε και σε άλλα μέρη του κόσμου όπως η Ευρώπη, και φανέρωσε αδυναμίες στην μεγαλύτερη

οικονομία του κόσμου. Η αδυναμία αυτή είναι η διαχείριση του χρέους σε χώρες της Ευρωζώνης, κυρίως της Ελλάδας, της Πορτογαλίας, της Ισπανίας, της Ιρλανδίας και της Κύπρου. Η Κρίση άλλαξε μορφή στην Ευρώπη και από κρίση ρευστού μετατράπηκε σε κρίση χρέους, η οποία συνεχίζεται και σήμερα.

Η συνεχιζόμενη αυτή κρίση είναι το οικονομικά δυσκολότερο γεγονός στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε συνδυασμό με την προσφυγική κρίση που προέκυψε από τα γεγονότα στη περιοχή της Μέσης Ανατολής. Για την αντιμετώπιση της κρίσης, η Ευρωπαϊκή Ένωση αντέδρασε με την δημιουργία

«πακέτων διάσωσης» για τις αδύναμες οικονομικά χώρες που περιλαμβάνουν χρηματισμό διάσωσης για τις τράπεζες τους και προγράμματα που βασίζονται την λιτότητα και την αποδυνάμωση του κράτους δια μέσου ιδιωτικοποιήσεων. Από τον μηχανισμό στήριξης κατόρθωσαν να βγουν η Ιρλανδία τον Δεκέμβριο του 2013 και η Ισπανία στις 23 Ιανουαρίου του 2014.

Η Κρίση Χρέους της Ευρωζώνης έχει τις παρακάτω συνέπειες:

- 1) Μεγάλη αμφισβήτηση για τις δυνατότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην αντιμετώπιση σοβαρών οικονομικών καταστάσεων.
- 2) Μείωση του βιοτικού επιπέδου σε χώρες της Ευρωζώνης εξ' αιτίας των μέτρων λιτότητας.
- 3) Σοβαρές αμφιβολίες για την ικανότητα του Ευρώ ως νομίσματος και αύξηση της δημοτικότητας ιδεών επιστροφής στα εθνικά νομίσματα.
- 4) Διάσταση απόψεων μεταξύ των Ευρωπαίων ανάμεσα στην τακτική της σκληρής και αυστηρής λιτότητας και την πρόταση επενδύσεων και αναπτυξιακών μέτρων.
- 5) Άνοδος του γενικού Ευρωσκεπτικισμού στις χώρες της Ευρώπης.
- 6) Άνοδος του εθνικισμού και της αντί-ευρωπαϊκής άκρας δεξιάς στις χώρες της Ευρώπης.
- 7) Είσοδος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στα οικονομικά της Ευρώπης.
- 8) Μείωση στον ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

- 9) Πολιτικές ανακατατάξεις στις χώρες της Ευρωζώνης με εννέα από τις δεκαεννέα να πραγματοποιούν έκτακτες αλλαγές κυβερνήσεων.
- 10) Υποχώρηση του Ευρώ έναντι του Δολαρίου.

Ο δρόμος προς μια πιθανή ισοδυναμία Ευρώ – Δολαρίου

Μια σταθερή τάση του Ευρώ έναντι του Δολαρίου τον τελευταίο καιρό είναι η υποχώρηση. Η υποχώρηση αυτή, σύμφωνα με ειδικούς, πρόκειται να οδηγήσει σε μια ισοδυναμία του Ευρώ και του Δολαρίου τέλη του 2016, ενώ αργότερα το Δολάριο να ξεπεράσει το Ευρώ. Η υποχώρηση αυτή οφείλεται στην συνεχιζόμενη ανάπτυξη της

αμερικάνικης οικονομίας και της ταυτόχρονης συνεχιζόμενης Κρίσης της Ευρωζώνης. Δηλαδή το φαινόμενο αυτό είναι διμερές, δεν υποχωρεί μόνο το Ευρώ αλλά το Δολάριο παρουσιάζει μια γενικότερη ενδυνάμωση και σε σχέση με άλλες

αναπτυσσόμενες οικονομίες. Το γεγονός αυτό έχει διάφορες συνέπειες και για την Ευρωζώνη αλλά και για τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η Ευρωζώνη αναμένεται να επωφεληθεί από αυτή την υποχώρηση ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ενδέχεται να ζημιωθούν. Οι λόγοι είναι οι εξής:

- 1) Αύξηση της ανταγωνιστικότητας της Ευρωζώνης όσον αφορά τον τουρισμό. Με την αναμενόμενη υποχώρηση του Ευρώ έναντι του Δολαρίου οι προορισμοί της Ευρωζώνης είναι φθηνότεροι για του Αμερικάνους τουρίστες.
- 2) Αύξηση της ανταγωνιστικότητας της Ευρωζώνης όσον αφορά τις εξαγωγές και αντίστοιχη μείωση ανταγωνιστικότητας των αμερικάνικων εξαγωγών.
- 3) Αύξηση των επενδύσεων εκ μέρους Αμερικανών επενδυτών στην Ευρωζώνη, ίσως εις βάρος και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής.
- 4) Αύξηση των επενδύσεων εκ μέρους του Ηνωμένου Βασιλείου και της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας στις χώρες της Ευρωζώνης. Μια ταυτόχρονη υποχώρηση του Ευρώ με μια ενδυνάμωση του Δολαρίου σε σχέση με τρίτα νομίσματα προκαλεί ταυτόχρονη αύξηση ενδιαφέροντος για το Ευρώ και μείωση ενδιαφέροντος για το Δολάριο.
- 5) Πλεονέκτημα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής όσον αφορά την διαπραγματεύση των πρώτων υλών και ενέργειας.

Βιβλιογραφία

- Seeger, M. W.; Sellnow, T. L.; Ulmer R. R. (1998), 'Communication, organization and crisis', *Communication Yearbook*
- Lanceley, F. J. (2003), 'On scene guide for crisis negotiators', Second Edition, London, CRC Press
- Woolley, N. (1990), 'Crisis Theory: A paradigm of effective intervention with families of critically ill people', *Journal of Advanced Nursing*
- Acuto, Michele (2011), 'Diplomats in Crisis', *Diplomacy and Statecraft*
- Lebow, Richard N. (1981), 'Between Peace and War: The Nature of International Crisis'
- Kindleberger, Charles P.; Aliber, Robert (2005), 'Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises', 5th edition, Wiley
- Laeven, Luc; Valencia, Fabian (2008), 'Systemic banking crises: a new database', *International Monetary Fund working paper*
- Wicker, E. (1996), 'The Banking Panics of the Great Depression', Cambridge University Press
- Chase, Zoe (2012), 'Three Ways to Stop a Bank Run', NPR
- Joffe-Walt, Chana (2009), 'Anatomy of a Bank Takeover', NPR
- King, Ronal R.; Smith, Vernon L.; Williams, Arlington W.; van Boening, Mark V. (1993), 'The Robustness of Bubbles and Crashes in Experimental Stock Markets', In Day, R. H.; Chen, P. *Nonlinear Dynamics and Evolutionary Economics*, New York, Oxford University Press
- Lahart, Justin (2008), 'Bernanke's Bubble Laboratory, Princeton Protégés of Fed Chief Study the Economics of Manias', *The Wall Street Journal*
- Shiller, Robert (2012), 'Bubbles without Markets', *Project Syndicate*
- Krugman, Paul (2011), 'Origins of the Euro Crisis', *The New York Times*
- Wright, Mark; Tomz, Mike (2010), 'Sovereign Theft: Theory and Evidence about Sovereign Default and Expropriation', Cambridge, MA, USA: MIT Press
- Frederiksen, N. K. (2014), 'Long Term Fiscal Indicators: Sustainability versus Terminal Debt Constraints', *Working Paper, Danish Ministry of Finance*
- Eichengreen, 'Barry Institutions for Fiscal Stability', *CESifo Economic Studies*, Oxford University Press
- Cooper, R.; John, A. (1988), 'Coordinating coordination failures in Keynesian models', *Quarterly Journal of Economics*
- Diamond, D.; Dybvig, P. (1983), 'Bank runs, deposit insurance, and liquidity', *Journal of Political Economy*
- 'US Business Cycle Expansions and Contractions' (2012), NBER
- Simkovic, Michael, 'Competition and Crisis in Mortgage Securitization'
- 'The State of the Nation's Housing – 2008', Harvard University
- Kirchhoff, Sue; Keen, Judy (2007), 'Minorities hit hard by rising costs of subprime loans', *USA Today*

- Pasha, Shaheen (2005), 'Banks help undocumented workers own their own home', money.cnn.com
- Baker, Dean (2014), 'The Economics of the Great Recession', CEPR
- Krugman, Paul (2014), 'Learned Macroeconomic Helplessness'
- Lewis, Marilyn (2008), 'Broke homeowners linked to arsons', MSN money
- Birger, Jon (2008), 'Will foreclosures spark an arson boom?', Fortune
- Peters, Will (2015), 'Euro to Dollar Forecast: Parity by Year – End 2016 say Credit Suisse, poundsterlinglive.com

-

Σύνδεσμοι

- <https://research.stlouisfed.org/fred2/graph/?id=GDPC1>
- <https://www.cbo.gov/publication/43907>
- www.investopedia.com

ΤΟ ΠΕΙΡΑΜΑ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Η Λατινική Νομισματική Ένωση (δεν έχει σχέση με την Λατινική Ένωση, έναν οργανισμό με κεντρικά γραφεία στο Παρίσι με στόχο τη συνεργασία μεταξύ των λατινικών κρατών και κοινοτήτων ανά τον κόσμο, την προστασία και προβολή της λατινικής πολιτιστική κληρονομιάς, ο οποίος διέκοψε τις εργασίες του στις 31 Ιουλίου του 2012 για οικονομικούς λόγους) ήταν μια βραχύβια προσπάθεια μερικών λατινικών κρατών, κυρίως της Ευρώπης, να δημιουργήσουν ένα κοινό νομισματικό σύστημα για την επίτευξη αποτελεσματικότερης επικοινωνίας αλλά και οικονομικής δραστηριότητας μεταξύ της Λατινικής Ευρώπης. Εγκαθιδρύθηκε το 1865 με πρωτοβουλία του αυτοκράτορα των Γάλλων, Ναπολέον Γ'.

Ο Λουδοβίκος-Ναπολέον Βοναπάρτης, ανιψιός του Ναπολέοντος Α', υπήρξε ο πρώτος πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας από το 1848 μέχρι το 1852. Ύστερα

από πραξικόπημα το 1851, κατέλαβε στις 2 Δεκεμβρίου του 1852 τον θρόνο υπό το όνομα Ναπολέον Γ', Αυτοκράτωρ των Γάλλων. Η Βασιλεία του Ναπολέοντα Γ' είναι γνωστή ως περίοδος της Δευτέρας Αυτοκρατορίας ή της Φιλελεύθερης Αυτοκρατορίας και το καθεστώς ευημέρησε έως την ταπεινωτική ήττα της Γαλλίας στο Γάλλο-Πρωσικό πόλεμο το 1870. Ο Ναπολέον Γ' υπήρξε θερμός υποστηρικτής της ιδέας του Παν-Λατινισμού (όπως και συχνά θεωρείται ο εμπνευστής του όρου «Λατινική Αμερική»).

Παν-Λατινισμός είναι η Παν-Εθνικιστική ιδεολογία η οποία πρεσβεύει την κοινή συνείδηση για τους λαούς που ανήκουν στον Λατινικό/Ιταλικό γλωσσικό και πολιτιστικό υπόστρωμα. Ο Παν-Λατινισμός στη ρομαντική

του μορφή συχνά ασπάζεται την ιδέα της δημιουργίας μιας «Λατινικής Αυτοκρατορίας» ή «Λατινικής Συνομοσπονδίας (αναλόγως με την εποχή εκφράσεως της ή τον ίδιο τον εκφραστή). Με λίγα λόγια, είναι το λατινικό αντίστοιχο του - γνωστότερου και διαβόητου για τον Ελληνισμό των δύο προηγούμενων αιώνων- Πανσλαβισμού. Σε αντίθεση όμως με τον Πανσλαβισμό, εξ' αιτίας της αξιοσημείωτης εξάπλωσης του λατινικού κόσμου σε όλες τις ηπείρους και συνεπώς της αριθμητικής υπεροχής των Λατίνων έναντι των Σλάβων, οι Παν-Λατινικοί στόχοι για κάποιου είδους παγκόσμιας πρωτιάς/κυριαρχίας είναι πιο ξεκάθαροι. Άλλη σημαντική διαφορά του Παν-Λατινισμού σε σχέση με τον πανσλαβισμό είναι η λιγότερο ξεκάθαρη γραμμή και ερμηνεία της ιδεολογίας. Για παράδειγμα, ενώ το σενάριο του Πανσλαβισμού είναι συνήθως η ύπαρξη ενός ισχυρού σλαβικού κόσμου που θα λειτουργούσε ως σφαίρα επιρροής της ισχυρότερης «Μητέρας» Ρωσίας, ο Παν-Λατινισμός δεν έχει ξεκάθαρες απαντήσεις για το εάν επιδιώκεται η ύπαρξη

αυτοκρατορίας ή μιας συνομοσπονδίας, εάν περιλαμβάνεται όλος ο λατινικός κόσμος ή απλώς περιορίζεται στην Γεραιά Ήπειρο, εάν θα υπάρξει κάποιο καθοδηγητικό κράτος ή έθνος και αν υπάρχει, ποιο θα είναι αυτό; Οι Σέρβοι και Βούλγαροι Πανσλαβιστές αναγνωρίζουν τον προστατευτικό-ηγετικό ρόλο της Ρωσίας στα σχέδια τους. Οι Ισπανοί, Ιταλοί και Γάλλοι Παν-Λατινιστές ενδέχεται να διαφέρουν κατά πολύ ως προς την ερμηνεία και τα ρεύματα του Παν-Λατινισμού. Για αυτόν τον λόγο η ιδεολογία αυτή συναντάται σπανίως και συχνά το περιεχόμενο της είναι περιορισμένο, με αποτέλεσμα να παραγκωνίζεται από τους μεμονωμένους εθνικισμούς των επιμέρους λατινικών κρατών της Ευρώπης κυρίως αλλά και της Λατινικής Αμερικής και να εμφανίζεται συνήθως σαν προσπάθεια ενός ήδη ισχυρού λατινικού έθνους να επεκτείνει την επιρροή του (όπως π.χ. η Γαλλική Αυτοκρατορία επί Ναπολέον III').

Κύρια χαρακτηριστικά της λατινικής συνειδήσεως είναι ο Ρωμαιοκαθολικισμός (με εξαίρεση την Ρουμανία και την Μολδαβία) και η Ρωμαϊκή πολιτιστική κληρονομιά, που χρησιμοποιούταν παλαιότερα από τους εθνικισμούς των Λατίνων ως προπαγάνδα ώστε να διαχωρισθούν από τους «βάρβαρους» Γερμανούς και Σλάβους. Η λατινική συνείδηση είναι ένα σημαντικό συστατικό στοιχείο του Ρουμανικού εθνικισμού, καθιστώντας έτσι το Ρουμάνικο έθνος ως συνεχιστή της Ρωμαϊκής παράδοσης σε έναν «σλαβοκρατούμενο» κόσμο.

Μια άλλη ίσως πιο ακραία περίπτωση να αποτελεί η ιδεολογία του «Παν-Γερμανικισμού» (Pan-Germanicism), η οποία ήρθε στην επιφάνεια την ίδια περίοδο που εμφανίστηκε ο Παν-Γερμανισμός (Pan-Germanism), δηλαδή την εποχή της ενοποίησης του μεγάλου μέρους των Γερμανών το 19^ο αιώνα. Ενώ η ιδεολογία του Παν-Γερμανισμού αποσκοπούσε στην ενοποίηση όλων των Γερμανών και πέτυχε σε μεγάλο βαθμό το 1871 με την σύσταση του Γερμανικού κράτους (πλην Λουξεμβούργου και Αυστρίας), ο «Παν-Γερμανικισμός» αφορούσε την ένωση των λαών Γερμανογενούς υποστρώματος. Σε αντίθεση με τον Παν-Γερμανισμό όμως ο «Παν-Γερμανικισμός» δεν έπιασε τόπο επειδή οι άλλοι Γερμανογενείς λαοί δεν ανταποκρίθηκαν σε αυτόν. Ο Άγγλο-Σαξονικός κόσμος διαφοροποιήθηκε τόσο ώστε πλέον συχνά να διαχωρίζεται εν μέρει από την Γερμανογενή κατηγορία και να αποτελεί δική του, ενώ συχνά η συνείδηση των «Άγγλο-Σάξονων» παν-εθνικιστών να είναι «Άγγλο-Κέλτικη». Η Αυστρία και αργότερα Αυστρία-Ουγγαρία, όντας τότε πολυεθνική αυτοκρατορία, κρατούσε όσο το δυνατόν περισσότερες αποστάσεις από εθνικιστικά και παν-εθνικιστικά κινήματα που της ήταν περισσότερο βλαβερά από ότι ωφέλημα. Οι Σκανδιναβικοί λαοί αντέκρουσαν την «Παν-Γερμανιστική» ιδεολογία και την ερμήνευαν ως φιλοδοξία της Γερμανίας να τους κυριαρχήσει, αντί αυτού οι Σκανδιναβοί τάχτηκαν υπέρ του Σκανδιναβισμού/Παν-Σκανδιναβισμού. Τέλος, έμεναν οι Κάτω Χώρες οι οποίες όμως επιθυμούσαν ουδετερότητα. Το αποτέλεσμα ήταν ο Παν-Γερμανικισμός να αποτύχει νωρίς και μόνον η Ναζιστική Γερμανία του Αδόλφου Χίτλερ επιχείρησε δια της βίας να τον υλοποιήσει, έχοντας ως σχέδιο τη δημιουργία ενός μεγάλου Ράιχ που θα είχε σαν ναυτικό σύμμαχο την Μεγάλη Βρετανία. Εκτός από αυτήν την ακραία προσέγγιση, δεν υπήρξε άλλη ιδιαίτερη προσπάθεια ενοποίησης της Γερμανογενούς Ευρώπης.

Ο Παν-Λατινισμός του Ναπολέοντα Γ' αποσκοπούσε σε έναν συνειδησιακά ενωμένο λατινικό κόσμο υπό την αιγίδα της Γαλλικής Αυτοκρατορίας. Δηλαδή, στην

περίπτωση του αυτοκράτορα των Γάλλων ο Παν-Λατινισμός λειτουργούσε σαν μια προχωρημένη μορφή του Γαλλικού ιμπεριαλισμού και ήταν και η κινητήρια δύναμη πίσω από τη γνωστή και ανεπιτυχή εκστρατεία της Γαλλίας στο Μεξικό, με σκοπό τη δημιουργία της Αυτοκρατορίας του Μεξικού που θα εντασσόταν στη σφαίρα επιρροής της Γαλλίας. Άλλη μια Παν-Λατινική ενέργεια του Ναπολέοντος υπήρξε στρατιωτική στήριξη από τη Γαλλία προς τους Ιταλούς που πολεμούσαν την Αυστρία, με αντάλλαγμα την προσάρτηση της Σαβόιας και της Νίκαιας. Άλλη μια αξιοσημείωτη προσπάθεια στα πλαίσια του Παν-Λατινισμού ήταν και η δημιουργία της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης το 1865, και θα συμπεριληφθεί και η χώρα μας. Πάντως, ο Παν-Λατινισμός και ιμπεριαλισμός της Γαλλικής Αυτοκρατορίας θα λήξει άδοξα και απότομα ύστερα από τη συντριπτική ήττα έναντι των συνασπισμένων Γερμανών το 1870. Τέλος, ο Παν-Λατινισμός σιώπησε έως την άνοδο του Μουσολίνι στην Ιταλία, όπου μια πιο ακραία έκδοση του θα εμφανισθεί και θα περιέχει απόψεις περί «ανωτέρας» λατινικής –και Ιταλικής προ πάντως- φυλής, επίσης γνωστές ως «Ρωμαϊσσύνη» (Romanitas).

Η δημιουργία της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης

Στις 23 Δεκέμβρη του 1865, με βάση συνθήκης, η Αυτοκρατορία της Γαλλίας, το Βασίλειο της Ιταλίας, το Βασίλειο του Βελγίου και η Ελβετική Δημοκρατία καθιέρωσαν τη Λατινική Νομισματική Ένωση με κοινή συμφωνία τη υιοθέτηση της Νομισματικής πολιτικής του διμεταλλισμού (bimetallism). Διμεταλλισμός είναι ένας νομισματικός κανόνας κατά τον οποίο η αξία της νομισματικής μονάδας ορίζεται ως ισοδύναμη τόσο σε μια συγκεκριμένη ποσότητα χρυσού αλλά και σε μια ορισμένη ποσότητα αργύρου, δημιουργώντας έτσι μια σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ των δύο μετάλλων. Ο διμεταλλισμός καθιερώθηκε το 1803 στη Γαλλία από τον Ναπολέοντα Α' και στόχευε α) στην αύξηση του ρευστού, β) στην σταθεροποίηση των τιμών και γ) στην διευκόλυνση του καθορισμού συναλλαγματικών ισοτιμιών. Η Λατινική Νομισματική Ένωση βασίσθηκε στο Γαλλικό Φράγκο του 1803, το οποίο κυκλοφορούσε σε μονάδες των 5, 10, 20, 40, 50 και 100 Φράγκων με τα 20 Φράγκα να είναι τα πιο συνηθισμένα. Η ισοτιμία χρυσού και αργύρου για το Γαλλικό Φράγκο ήταν 1:15, δηλαδή η κατά προσέγγιση αξία των δύο μετάλλων το 1803. Ένα Φράγκο Λατινικής Νομισματικής Ένωσης ήταν ίσο με 0,290322 γραμμάρια αγνού χρυσού και 4,5 γραμμάρια αγνού αργυρίου.

Η συμφωνία άρχισε να ισχύει από τις 1 Αυγούστου του 1866 και η καινούργια ένωση απέβλεπε στη διευκόλυνση του εμπορίου εντός των κρατών μελών δια της καταργήσεως των επιμέρους εθνικών περιορισμών εξισορροπώντας έτσι και τις αποτιμήσεις.

Η Ελλάδα στην Λατινική Νομισματική Ένωση

Στις 10 Απριλίου του 1867, το Βασίλειο της Ελλάδος προστέθηκε ως το πέμπτο μέλος της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης ύστερα από το διεθνές νομισματικό

συνέδριο του ίδιου έτους. Βεβαίως ένα πιθανό ερώτημα είναι ότι εφόσον το ελληνικό έθνος δεν είναι λατινικού υποστρώματος, πως εισήλθε το ελληνικό κράτος στη Λατινική Νομισματική Ένωση. Αυτό συνέβη στη συμφωνία υπήρξε ένα «παραθυράκι» που επέτρεπε την είσοδο ξένων κρατών υπό την προϋπόθεση αυτά να ακολουθούν τη νομισματική γραμμή της ένωσης. Η είσοδος της Ελλάδος στη Λατινική Νομισματική Ένωση ήταν η πρώτη φορά που η Ελλάδα εντασσόταν σε μια διεθνή οικονομική κοινότητα. Γρήγορα όμως η αδύνατη ελληνική οικονομία ανάγκασαν την Ελλάδα να μειώνει τακτικά τη ποσότητα χρυσού στο νόμισμα της, μια πρακτική που παραβίαζε τους όρους της συνθήκης και υποτιμούσε τα νομίσματα της ένωσης, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να εκδιωχθεί το 1908, όπου και επέστρεψε δύο χρόνια αργότερα. Από αυτή τη σύντομη περιπέτεια της Ελλάδος στη νομισματική ένωση έμεινε ως κληρονομιά η έκφραση «Φράγκα» όταν αναφερόμαστε στο χρήμα.

Η περαιτέρω επέκταση της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης και η αποτυχία της

Η μεγέθυνση της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης με την έννοια εντάξεως νέων πλήρων μελών έπαψε με την είσοδο της Ελλάδος, με αποτέλεσμα η νομισματική ένωση να έχει μόλις πέντε πλήρη μέλη. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν επεκτάθηκε περαιτέρω. Η Ισπανία και η Ρουμανία προσπάθησαν να ενταχθούν στη Λατινική Νομισματική Ένωση, οι διαπραγματεύσεις όμως έπεσαν στο κενό. Παρ' όλα αυτά, οι δύο χώρες προχώρησαν σε μια αξιοσημείωτη προσπάθεια συμμόρφωσης των νομισμάτων τους στα πρότυπα της. Η Αυστρία-Ουγγαρία αρνήθηκε να εισέλθει στην ένωση διότι αρνιόταν το διμεταλλισμό και αρκέστηκε σε ξεχωριστές συμφωνίες με τη Γαλλία όσον αφορά ανταλλαγές χρυσών νομισμάτων. Πολλά κράτη και εδάφη εξοικειώθηκαν με το νέο αυτό νομισματικό σύστημα, χωρίς όμως να προσχωρήσουν επίσημα στην ένωση, όπως π.χ. οι γαλλικές αποικίες, το Περού, η Κολομβία, η Βενεζουέλα, η Σερβία, η Βουλγαρία και οι Δανέζικες αποικίες, ενώ κέρματα της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης κυκλοφορούσαν και στην Αλβανία αντικαθιστώντας την Οθωμανική Λίρα, ώσπου η χώρα να κτυπήσει το δικό της νόμισμα το 1925.

Παρά την επέκταση της σε διάφορα μέρη του πλανήτη, το πείραμα της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης έδειξε κάποιες σοβαρές αδυναμίες, ειδικά ως προς τη σταθερότητα της, με αποτέλεσμα να πάψει η ύπαρξη της το 1927. Οι πέντε βασικοί λόγοι είναι:

- 1) Ο ίδιος ο διμεταλλισμός παρουσιάζει ένα σοβαρό πρόβλημα μακροχρόνιας φύσεως κατά την διάρκεια της εφαρμογής του. Το πρόβλημα αυτό είναι οι αλλαγές στη σχετική αξία χρυσού και αργύρου στην παγκόσμια αγορά. Το γεγονός αυτό υπονόμεισε τη σταθερότητα του κύριου πυλώνα της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης. Το 1865, όταν δημιουργήθηκε η νομισματική ένωση και τέθηκαν οι βάσεις για την ισοδυναμία μεταξύ των δύο αυτών μετάλλων, ο άργυρος βρισκόταν προς το τέλος μιας εποχής όπου κατείχε μεγάλη αξία και ήδη από το 1873, δηλαδή μόλις δύο χρόνια από την ίδρυση της ένωσης, άρχισε να μειώνεται σημαντικά η αξία του. Το αποτέλεσμα αυτής της

υποτίμησης του αργύρου ήταν ότι από το 1878 και μετά, δηλαδή δέκα χρόνια μετά την καθιέρωση της, η Λατινική Νομισματική Ένωση βρέθηκε να υποστηρίζει πλέον ένα de facto σύστημα βασισμένο αποκλειστικά σε ένα μόνο μέταλλο, τον χρυσό.

- 2) Η συμφωνία ανάμεσα στον Ναπολέοντα Γ' και τον Τζιάκομο Αντωνέλλι, θησαυροφύλακα των Εκκλησιαστικών Κρατών. Ο Αντωνέλλι προχώρησε ταχύτατα σε ένα φιλόδοξο και ανορθόδοξο σχέδιο αυξήσεως του αργύρου νομίσματος χωρίς όμως να κατέχεται η απαιτούμενη ποσότητα του μετάλλου. Αυτό οδήγησε σε έναν γρήγορο ευτελισμό των παπικών νομισμάτων και πληθώρα τούτων κυκλοφόρησε στην αγορά προς συμφέρον του παπικού κράτους. Σε συνδυασμό όμως με νέες τεχνολογίες και τεχνικές που αύξησαν τον ανεφοδιασμό αργύρου, η σταθερή ισοδυναμία της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης υπερεκτίμησε τον άργυρο σε σχέση με το χρυσό. Γερμανοί έμποροι, φημισμένοι για την παροχή αργύρου στη ένωση, επωφελήθηκαν από τη νέα αυτή κατάσταση και πλέον έκοβαν τον αργυρό σε νομίσματα πριν τα εισάγουν στις χώρες της νομισματικής ένωσης ανταλλάσσοντας τα με χρυσά νομίσματα. Αυτό οδήγησε στην προαναφερθείσα de facto καθιέρωση του χρυσού στην Λατινική Νομισματική Ένωση το 1878 και στην εκδίωξη των Εκκλησιαστικών Κρατών από αυτή.
- 3) Η ίδια η ύπαρξη της Ελλάδος ως μέλος της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης. Η χρόνια αδύναμη οικονομία της Ελλάδος οδήγησε τους πολιτικούς και ηγέτες της να μειώνουν τη ποσότητα χρυσού στα νομίσματα της όπως προαναφέρθηκε παραπάνω, με αποτέλεσμα τα ελληνικά νομίσματα να είναι υποτιμημένα. Η Ελλάδα εκδιώχθηκε τη διετία 1908-1910.
- 4) Παρότι η κοπή νέων αργυρών νομισμάτων είχε πάψει, τα παλαιά νομίσματα συνέχισαν να κυκλοφορούν μέσα στις αγορές της νομισματικής ένωσης. Οι συνεχείς αλλαγές στις αποτιμήσεις χρυσού και αργύρου παρέμειναν ενοχλητικές για την ένωση.
- 5) Οι πολιτικές ανακατατάξεις στις απαρχές του 20^{ου} αιώνα εμπόδισαν σημαντικά την σταθερότητα της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης. Αυτά τα προβλήματα κορυφώθηκαν και οδήγησαν στους δύο παγκοσμίους πολέμους.

Η Λατινική Νομισματική Ένωση, όπως δείχνουν και τα στοιχεία, ήταν μάλλον προορισμένη να αποτύχει επειδή η ίδιος ο πυλώνας όπου βασίστηκε, δηλαδή ο διμεταλλισμός, ήταν ταυτοχρόνως η αδυναμία της. Σαν μία οικοδομή, που στηρίζεται σε αδύναμες βάσεις και τελικά καταρρέει. Η Λατινική Νομισματική Ένωση ήταν ουσιαστικά μια φιλόδοξη προσπάθεια συντονισμού ενός ευρύτερου γεωπολιτικού χώρου σε νομισματικό επίπεδο με μοντέλο χρυσού-αργύρου που αντιπροσώπευε τα διάφορα νομισματικά και οικονομικά επίπεδα μεταξύ των κρατών-μελών της. Πέρα όμως από την θέσπιση της ακολουθημένης νομισματικής φιλοσοφίας της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης, δεν υπήρξε ένας αποτελεσματικός θεσμός που να εγγυούταν την ομαλή και αρμονική λειτουργία αυτού του περίπλοκου και εύθραυστου μοντέλου. Με λίγα λόγια, η Λατινική Νομισματική Ένωση υπήρξε μια περίπλοκη προσπάθεια νομισματικής κυρίως φύσεως, σε μια εποχή όπου τα μεμονωμένα συμφέροντα των κρατών της Ευρώπης ήταν ίσως ισχυρότερα από ποτέ.

Σύγκριση της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Λατινική Νομισματική Ένωση υπήρξε η πρώτη εθελούσια συνεργασία μεταξύ κρατών ενός ευρύτερου πλαισίου εντός Ευρώπης και υπήρξε πρόδρομος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρότι αμφότερες οι ενώσεις έχουν να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις μια μακροχρόνια διασπασμένης Ευρώπης από την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, πρέπει να τεθεί μια σαφής διαχωριστική γραμμή μεταξύ τους. Η Λατινική Νομισματική Ένωση δεν ήταν παρά μια πρόιμη νομισματική προσπάθεια που αποσκοπούσε σε μια στοιχειώδη συνεργασία την εποχή όπου ο εθνικισμός «βασίλευε» στα κράτη της Ευρώπης. Από την άλλη η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια πλήρης πολιτική οντότητα η οποία είναι παρούσα σε όλους σχεδόν τους τομείς της ευρωπαϊκής καθημερινότητας. Εκεί που η Λατινική Νομισματική Ένωση έθεσε τις βάσεις της σε ένα περίπλοκο νομισματικό δόγμα, η Ευρωπαϊκή Ένωση έβαλε ως «στοίχημα» την καταπολέμηση της ίδιας της ελλείψεως ευρωπαϊκής συνειδήσεως, δηλαδή την πηγή του κακού στην Γεραιά Ήπειρο.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αρκέστηκε απλώς στην καθιέρωση ενός νομίσματος η μιας τάχα νομισματικής πολιτικής, αλλά ταυτοχρόνως παίρνει πρωτοβουλίες για τη δημιουργία ενός βιώσιμου οικονομικού περιβάλλοντος όπου το δικό της νομισματικό δόγμα μπορεί να επιβιώσει και να ευημερήσει. Η προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το ευρωπαϊκό ζήτημα είναι πλήρης, πολύπλευρη και στηρίζεται στην επιδίωξη της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης (European Integration). Αυτό σημαίνει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επεκταθεί στην οικονομία, νομοθεσία, εμπόριο, πολιτική, παιδεία, υγεία, ασφάλεια, ανθρώπινα δικαιώματα, περιβάλλον και πολιτισμός ενώ πρόσφατη και καιρία επιδίωξη της είναι η επέκταση και στον τομέα του στρατού, με τις συζητήσεις για δημιουργία κοινού ευρωπαϊκού στρατού.

Η ύπαρξη κοινής ευρωπαϊκής διπλωματικής αποστολής για κοινή εξέταση της εξωτερικής πολιτικής, η κοινή αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η αναφορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως υποψήφια (ή και σύγχρονη) υπερδύναμη προσπερνούν κατά πολύ τον σκοπό της λατινικής Νομισματικής Ένωσης. Ιδέες των πιο ακραίων ευρωπαϊστών όπως η δημιουργία Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας είναι αμφιλεγόμενες στη Ευρώπη του 2015, πόσο μάλλον θα προκαλούσαν στην Ευρώπη των εθνικισμών που γνώρισε η Λατινική Νομισματική Ένωση;

Βιβλιογραφία

- Sévillia, Jean (2013), 'Histoire Passionnée de la France', Perrin
- Willis, Henry P. (1901), 'A History of the Latin Monetary Union', Chicago Press
- Pollard, John F. (2005), 'Money and the Rise of the Modern Pappacy: Financing the Vatican, 1850-1950', New York, Cambridge University Press
- 'A Point of View: Making friends the shared currency way' (2012), BBC
- Einaudi, Luca (2001), 'European Monetary Unification and the International Gold Standard (1865 – 1873)', Oxford University Press
- Laughlin, James L. (1898), Chapter XI, 'The History of Bimetallism in the United States', D. Appleton and Co.
- 'European Monetary Unification and the International Gold Standard (1865 – 1873)' (2001), Oxford University Press
- Pedersen, Thomas (1998), 'Germany, France and the integration of Europe: a realist interpretation', Pinter
- Adams, Ian (1993), 'Political Ideology Today', Manchester, England, UK, Manchester University Press
- 'Germany: The Long Road West: Volume 2: 1933 – 1990' (2007), digital version, Oxford, England, UK, Oxford University Press
- Arnold, Martin (2011), 'Thor: Myth to Marvel', Continuum International Publishing Group

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΜΙΑΣ ΙΣΟΔΥΝΑΜΙΑΣ ΕΥΡΩ – ΔΟΛΑΡΙΟΥ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, η ενδυνάμωση της αμερικάνικης οικονομίας και η ταυτόχρονη ασταθής και δύσκολη ανάπτυξη της Ευρωζώνης έφεραν την πιθανότητα το Δολάριο να φτάσει σε μια ισοδυναμία με το Ευρώ, και μάλιστα να το ξεπεράσει. Μια πιθανή ισοδυναμία Ευρώ – Δολαρίου δεν θα είχε μόνο επιπτώσεις στις ευρωπαϊκές χώρες με μεγάλες βιομηχανίες όπως η Γερμανία και η Γαλλία, αλλά και στην Ελλάδα. Η βάση της ελληνικής οικονομίας είναι ο τουρισμός και η εμπορική ναυτιλία που έχουν άμεση επικοινωνία με το εξωτερικό περιβάλλον της χώρας και συνεπώς είναι επιρρεπή σε τυχόν αλλαγές σε αυτό, είτε είναι γεωπολιτικές, οικονομικές, νομισματικές ή κοινωνικές. Επομένως οι αλλαγές στην ισοτιμία του Ευρώ με το Δολάριο επιφέρουν σημαντικές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία με κάποιες να είναι θετικές και άλλες να είναι αρνητικές. Οι επιπτώσεις της υποχώρησης του Ευρώ έναντι του Δολαρίου είναι οι εξής:

- 1) Αύξηση των αφίξεων Αμερικάνων τουριστών στην Ελλάδα και στις χώρες της Ευρωζώνης: Με την υποχώρηση του Ευρώ έναντι του Δολαρίου οι τιμές του ελληνικού τουριστικού προϊόντος μειώνονται για τους Αμερικάνους τουρίστες, αλλά και για τους τουρίστες που προέρχονται από χώρες των οποίων το νόμισμα τους συνδέεται με αυτό. Όπως είχε χαρακτηρίσει το CNN την χώρα μας «Γη της επαγγελίας» και «παιδική χαρά» για τους Αμερικάνους τουρίστες. Ο λόγος είναι ότι με την ενδυνάμωση του Δολαρίου σε σχέση με το Ευρώ, η Ελλάδα, όπως και οι λοιπές χώρες της Ευρωζώνης γίνονται φτηνότεροι προορισμοί για τους Αμερικάνους τουρίστες, με αποτέλεσμα να γίνουν πιο ελκυστικοί.

Ως παράδειγμα αυτής της αύξησης της ανταγωνιστικότητας μπορεί να χρησιμοποιηθεί η Σαντορίνη, στην οποία με σταθερή τιμή σε Ευρώ από το 2014 στο 2015, μια σουίτα premium δίπλα σε πισίνα πολυτελές κατάλυμα με τιμή 640

ευρώ εξοικονομεί 250 ευρώ για τους Αμερικάνους τουρίστες μόλις σε ένα χρόνο διαφοράς! Μια επίσκεψη στο μουσείο της ακρόπολη, για την ίδια τιμή σε ευρώ, όταν το 2014 άξιζε 17 δολάρια, το 2015 άξιζε μόλις δώδεκα δολάρια. Τέλος, η τιμή για έναν γύρο στα νησιά των Σποράδων, όταν το 2014 άξιζε 2085 δολάρια, το 2015 άξιζε περίπου 1500 δολάρια, δηλαδή εξοικονόμηση 500 δολαρίων!

- 2) Αύξηση των αφίξεων τουριστών άλλων χωρών στην Ελλάδα και στις χώρες της Ευρωζώνης: Παρότι η υποχώρηση του Ευρώ έναντι στο Δολάριο είναι σχετικά μεγάλη κυρίως επειδή το Δολάριο (όπως και το Ελβετικό Φράγκο) γνωρίζει μια μεγάλη ανάπτυξη τον τελευταίο καιρό, ακόμη και σε σχέση με τις γρήγορα αναπτυσσόμενες χώρες της Ασίας. Υπάρχει και μια μετριοπαθέστερη υποχώρηση του Ευρώ έναντι σε άλλα νομίσματα, που ανήκουν σε άλλες χώρες εκτός της Ευρώπης, όπως είναι το κινέζικο Rinnibi. Αυτή η υποχώρηση του Ευρώ σε σχέση με τα υπόλοιπα νομίσματα ενδέχεται να φέρει στην χώρα μας, αλλά και στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης, μια αύξηση στις αφίξεις τουριστών από αναπτυσσόμενες χώρες, κυρίως της Ασίας (Κίνα και Ινδία). Η αυξανόμενη και πλούσια σε έσοδα παρουσία Κινέζων τουριστών στις χώρες της Ευρωζώνης (συμπεριλαμβανομένης και της δικής μας) ενδέχεται να ενισχυθεί ακόμη περισσότερο από την αποδυνάμωση του ακριβού ευρωπαϊκού νομίσματος.
- 3) Αύξηση της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού τουριστικού προϊόντος σε σχέση με αυτό των ανταγωνιστικών αναπτυσσόμενων τουριστικών χωρών εκτός της Ευρωζώνης: Με την υποχώρηση του Ευρώ έναντι των υπολοίπων νομισμάτων μειώνονται οι τιμές για τους προορισμούς στην Ελλάδα και Ευρώπη. Επομένως αυξάνεται η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος σε σχέση με ομάδες ανταγωνιστών εκτός της Ευρωζώνης που η τουριστική τους ανάπτυξη θα μπορούσε να καθιστάται πρόβλημα για τον ελληνικό τουρισμό (χώρες των «Νεότερων» ανταγωνιστών εκτός της Ευρωζώνης και οι δυναμικά «αναπτυσσόμενοι» ανταγωνιστές). Επιπλέον συχνά οι «δυναμικά αναπτυσσόμενοι» ανταγωνιστές βιώνουν μια αύξηση του βιοτικού επιπέδου της ήδη υπάρχουσας ή πρωτοεμφανιζόμενης μεσαίας τάξης, η οποία θα μπορούσε εν μέρη να επιλέξει την Ελλάδα -μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης- για τουρισμό. Βεβαίως η ανταγωνιστικότητα των άλλων χωρών της Ευρωζώνης όπως η Γαλλία, Ισπανία, Ιταλία και Πορτογαλία αυξάνονται, δυναμώνοντας έτσι την ομάδα των παραδοσιακών ανταγωνιστών της Ελλάδος.
- 4) Αλλαγή στα δημογραφικά στοιχεία του εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα: Παραδοσιακά η Ελλάδα δεχόταν ως πρώτες αγορές την Γερμανική και Βρετανική, με την Γαλλική να ακολουθεί με διαφορά. Μια σημαντική αύξηση ανταγωνιστικότητας και μείωση τιμών για χώρες εκτός της Ευρωζώνης θα μπορούσαν να αλλάξουν την αγορά υπέρ των Αμερικανών, των Κινέζων και των Ινδών τουριστών.
- 5) Οριακό διαπραγματευτικό πλεονέκτημα για την Ελλάδα: Συχνό όπλο της γερμανικής πλευράς κατά την διάρκεια διαπραγματεύσεων με την Ελλάδα είναι η επιρροή που ασκούν μεγάλα Γερμανικά και Ευρωπαϊκά τουριστικά πρακτορεία στις γερμανικές και ευρωπαϊκές αγορές. Συχνά έχουν γράψει φορείς και πρακτορεία και έχουν συμβουλέψει εν δυνάμει τουρίστες να μην επισκέπτονται την Ελλάδα διότι ισχυρίζονται πως θα μπορούσε να αναδειχθεί σε επικίνδυνος προορισμός, κυρίως κατά τις περιόδους έντονων διαπραγματεύσεων μεταξύ της Ελλάδος και της Γερμανίας αλλά και άλλων εταίρων. Το γερμανικό αυτό «όπλο» είναι πολύ σημαντικό εξ' αιτίας της σημασίας που έχει η γερμανική αγορά για το ελληνικό τουριστικό προϊόν και

τη σημασία των επιπτώσεων που θα είχε μια σημαντική μείωση στις αφίξεις τουριστών από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Μια σημαντική αλλαγή στη δημογραφία των εισερχόμενων τουριστών υπέρ των Αμερικανών και Κινέζων θα μείωνε σημαντικά την εξάρτηση της Ελλάδας από τον εισερχόμενο τουρισμό από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και άλλων χωρών της Ευρωζώνης. Επομένως, η Ελλάδα θα κέρδιζε ένα οριακό διαπραγματευτικό πλεονέκτημα απέναντι στις διαπραγματευτικές απειλές μέρους των γερμανικών τουριστικών πρακτορείων και τύπου.

- 6) Γεωπολιτικές αλλαγές για την Ελλάδα: Μια σημαντική αύξηση Αμερικάνων και Ασιατών κυρίως τουριστών στην χώρα μας θα μπορούσε να επιφέρει γεωπολιτικές αλλαγές στην Ελλάδα. Μια αύξηση των εισερχόμενων τουριστών από Ασία θα έφερνε την Ελλάδα πιο κοντά στην Ασία, με τον επιπλέον διάλογο και ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ της Ελλάδος και των ασιατικών κυβερνήσεων. Επιπλέον θα αυξανόταν η εξάρτηση της Ελλάδος ταυτόχρονα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αλλά και στις ασιατικές αγορές όπως η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να καταστήσει την Ελλάδα ουδέτερη αλλά και να την κάνει πιο ευάλωτη στις πολιτικές συγκρούσεις Δύσεως και Ανατολής (επόμενο κεφάλαιο).
- 7) Ενίσχυση της ελληνικής ναυτιλίας: Η ναυτιλία υπήρξε από την απαρχή της ιστορίας του νεοελληνικού κράτους ένας από τους πιο σημαντικούς κλάδους της οικονομίας και ίσως ο σημαντικότερος πριν από την άνοδο του τουρισμού σε πρωτογενή πηγή συναλλάγματος το 1965. Το ετήσιο συνάλλαγμα από την ναυτιλία υπολογίζεται πάνω από 15 δισεκατομμύρια ευρώ. Μια υποχώρηση του Ευρώ έναντι του Δολαρίου αλλά και άλλων νομισμάτων τρίτων χωρών θα μπορούσε να ενισχύσει σημαντικά τον τομέα της ναυτιλίας.
- 8) Ενίσχυση των ελληνικών εξαγωγών: Οι εξαγωγές της Ελλάδος μοιράζονται περίπου σε 50% στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 50% στις χώρες εντός Ευρωζώνης. Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνεται και το Ηνωμένο Βασίλειο που δεν έχει για νόμισμα το Ευρώ. Λαμβάνοντας υπόψη μας ότι το Ευρώ υποχωρεί και έναντι στην Στερλίνα, ενδέχεται να αυξηθούν σημαντικά οι ελληνικές εξαγωγές.
- 9) Κίνητρο για επενδύσεις: Τα δύο μεγαλύτερα χρηματοπιστωτικά κέντρα διεθνώς είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και το Ηνωμένο Βασίλειο. Με την υποχώρηση του Ευρώ έναντι του Δολαρίου αλλά και της Στερλίνας ενδέχεται να έχει θετικές επιπτώσεις για επενδύσεις στην χώρα μας. Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη την αυξανόμενη σημασία των Κινέζικων επενδύσεων και την ταυτόχρονη υποχώρηση του Ευρώ έναντι του Yuan, η Ελλάδα ενδέχεται να επωφεληθεί από επενδύσεις προερχόμενες από την Ασία.
- 10) Αύξηση στις τιμές ενέργειας και πρώτων υλών: Η ενέργεια και οι πρώτες ύλες διαπραγματεύονται διεθνώς σε δολάρια. Επομένως, η ισοδυναμία Ευρώ – Δολαρίου και περεταίρω υποχώρηση του ευρωπαϊκού νομίσματος ενδέχεται να δυσκολέψει την χώρας μας όσον αφορά την ενέργεια και τις πρώτες ύλες.
- 11) Πιθανές αμφιβολίες για την σταθερότητα: Η υποχώρηση αυτή του Ευρώ έναντι άλλων νομισμάτων όπως είναι το Δολάριο, η Στερλίνα και το Rinnibi καθώς και η συνεχιζόμενη κρίση χρέους της Ευρωζώνης θα μπορούσαν να

προκαλέσουν αμφιβολίες σχετικά με το πόσο σταθερό θα είναι το Ευρώ στο μέλλον. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να προκαλέσει αρνητικές συνέπειες. Στις οικονομίες της Ευρωζώνης, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα.

Όπως φαίνεται, η ισοδυναμία (parity) Ευρώ – Δολαρίου ενδέχεται να έχει θετικές συνέπειες για τον ελληνικό τουρισμό αλλά και την ελληνική οικονομία γενικότερα. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι το Ευρώ, ως πολύ ακριβό νόμισμα, είχε καταστήσει την Ελλάδα ως πλέον ακριβό προορισμό, προκαλώντας πρόβλημα στην ανταγωνιστικότητα της.

Υποτιμημένο Ευρώ και η υποτιθέμενη επιστροφή στην Δραχμή

Τι θα γινόταν όμως με ένα ακόμα πιο φθηνό νόμισμα όπως η Δραχμή; Τα τελευταία χρόνια στην χώρα μας αλλά και παγκοσμίως γίνεται λόγος για την πιθανότητα επιστροφής της χώρας μας στην Δραχμή. Η Δραχμή, όντας ένα υποτιμημένο νόμισμα, θα είχε επιπλέον πιθανές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία όπως:

- 1) Περεταίρω ανταγωνιστικότητα στις τιμές για τον ελληνικό τουρισμό: Με την Δραχμή, η οποία θα ήταν πολύ πιο υποτιμημένη από το αποδυναμωμένο Ευρώ, η ανταγωνιστικότητα του τουρισμού δια μέσου των τιμών θα αυξανόταν ακόμα περεταίρω. Οι τιμές του ελληνικού τουριστικού προϊόντος θα γινόντουσαν πιο ελκυστικές.
- 2) Αύξηση των ελληνικών εξαγωγών: Η υποτίμηση ενός νομίσματος αυξάνει την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας όσον αφορά τις εξαγωγές.
- 3) Πιθανότητα επιπλέον επενδύσεων από το εξωτερικό: Από νομισματικής απόψεως, ένα φθηνό νόμισμα συχνά είναι κίνητρο για μια αύξηση των επενδύσεων από ισχυρές οικονομίες με ισχυρά και ακριβά νομίσματα.
- 4) Πιθανότητα ελευθέρωσης από υποχρεώσεις της Ευρωζώνης: Η υιοθέτηση της Δραχμής μάλλον θα συνεπαγόταν μια ταυτόχρονη έξοδο από την Ευρωζώνη και από τις υποχρεώσεις της Ελλάδος ως μέρους της Ευρωζώνης.
- 5) Περεταίρω υποτίμηση του Ευρώ: Η ίδια η έξοδος της Ελλάδος από το Ευρώ θα είχε συνέπειες για το ίδιο το Ευρώ, με αποτέλεσμα να υποχωρούσε περεταίρω έναντι του Δολαρίου και άλλων νομισμάτων.
- 6) Αύξηση της ανταγωνιστικότητας των χωρών της Ευρωζώνης στον τουρισμό: Με την επιπλέον υποτίμηση του Ευρώ, οι τουριστικά ανταγωνιστικές ως προς την Ελλάδα χώρες της Ευρωζώνης -συμπεριλαμβανομένης της Ισπανίας (Η οποία είναι ίσως ο πιο επικίνδυνος παραδοσιακός ανταγωνιστής της Ελλάδος βλ. Το Ελληνικό Τουριστικό Προϊόν) - θα γνώριζαν μια σημαντική αύξηση ανταγωνιστικότητας στον τουρισμό τους.
- 7) Πιθανότητα αμφιβολιών για την σταθερότητα στην Ελλάδα: Θεωρείται ότι μια πιθανή επιστροφή στην Δραχμή θα υπονόμει την σταθερότητα στη χώρα μας οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά. Ανεξάρτητα για το αν αυτές οι αμφιβολίες θα ήταν σωστές ή όχι, η ύπαρξη τους θα είχε μάλλον βλαβερές συνέπειες για τον ελληνικό τουρισμό.
- 8) Αύξηση των τιμών εισαγωγής: Με την Δραχμή, οι τιμές για τις εισαγωγές θα αυξηθούν σημαντικά. Επιπλέον επειδή η Ελλάδα δεν θα είχε κοινό νόμισμα με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης, οι τιμές των εισαγωγών από αυτές τις

χώρες θα αυξάνονταν. Δεδομένου όμως της σημασίας των εισαγωγών σε σχέση με τις εξαγωγές, η υιοθέτηση της Δραχμής θα είχε σοβαρές επιπτώσεις στον τομέα των εισαγωγών.

- 9) Αύξηση του χρέους: Μια επιστροφή στην Δραχμή, ανάλογα με την υποτίμηση της θα αύξανε το χρέος της Ελλάδος.
- 10) Πιθανή φυγή κεφαλαίων: Μια επιστροφή στην Δραχμή μάλλον θα προκαλούσε μια μαζική φυγή κεφαλαίων.
- 11) Αύξηση του πληθωρισμού: Οι διαδοχικές υποτιμήσεις της δραχμής θα έφεραν μια σημαντική αύξηση του πληθωρισμού.
- 12) Αμφιβολία για την φερεγγυότητα της Ελλάδος: Η υιοθέτηση της Δραχμής θα συνεπάγεται έξοδος της Ευρωζώνης, και με την αδυναμία αποπληρωμής του χρέους η Ελλάδα θα θεωρείται μη φερέγγυα χώρα, με αποτέλεσμα να υπάρξει περίπτωση απομόνωσης της.

Φαίνεται ότι η ύπαρξη και μόνο υποτίμησης ενός νομίσματος δεν αρκεί για να εξασφαλιστεί το τουριστικό και οικονομικό μέλλον της Ελλάδος. Άλλα κριτήρια όπως η σταθερότητα, η ασφάλεια αλλά και η ύπαρξη κοινού νομίσματος με χώρες με τις οποίες πραγματοποιούνται εισαγωγές φαίνεται να είναι εξίσου σημαντικά. Φαίνεται να είναι καλύτερη λύση για την Ελλάδα το υποτιμημένο Ευρώ από ότι η Δραχμή.

Βιβλιογραφία

- Παυλάτου, Εύα (2015), «Να γιατί οι Αμερικάνοι είναι ευπρόσδεκτοι το 2015 στην Ελλάδα», protothema.gr
- Μπέλλος, Ηλίας (2014), 'Πως θα ωφελήσει την ελληνική οικονομία η υποχώρηση του ευρώ έναντι του δολαρίου', kathimerini.gr
- 'Τι σημαίνει επιστροφή στη δραχμή' (2012), tonima.gr
- Γκιόκας, Δημήτριος (2015), 'Οι 12 καταστροφικές συνέπειες της επιστροφής στη δραχμή', huffingtonpost.gr

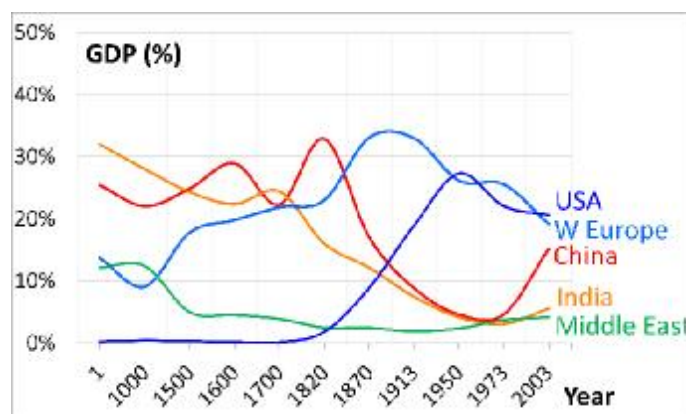
Η ΑΝΑΤΟΛΗ ΣΥΝΑΝΤΑ ΤΗΝ ΔΥΣΗ: ΔΙΕΘΝΗ ΖΗΤΗΜΑ ΚΑΙ ΠΙΘΑΝΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

“A day will come when all nations on our continent will form a European brotherhood... A day will come when we shall see... the United State of America and the United States of Europe face to face, reaching out for each other across the seas”

– Victor Hugo

«Ο ασιατικός αιώνας»: η άνοδος της Ασίας και η απειλή για την ηγεμονία της Δύσεως

“Asian Century” είναι ο όρος που χρησιμοποιούν πολλοί ακαδημαϊκοί για τον 21^ο αιώνα σε αντίθεση με το “American Century”, δηλαδή τον 20^ο αιώνα. Ο όρος “Asian Century” αναφέρεται στην αναμενόμενη πολιτική, οικονομική, δημογραφική και πολιτιστική κυριαρχία που ενδέχεται να εδραιωθεί κατά τη διάρκεια αυτού του αιώνας. Όπως ερευνήθηκε και παραπάνω, τα ασιατικά κράτη (κυρίως η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας και η Ινδική Δημοκρατία) γνωρίζουν μια μεγάλη ανάπτυξη.

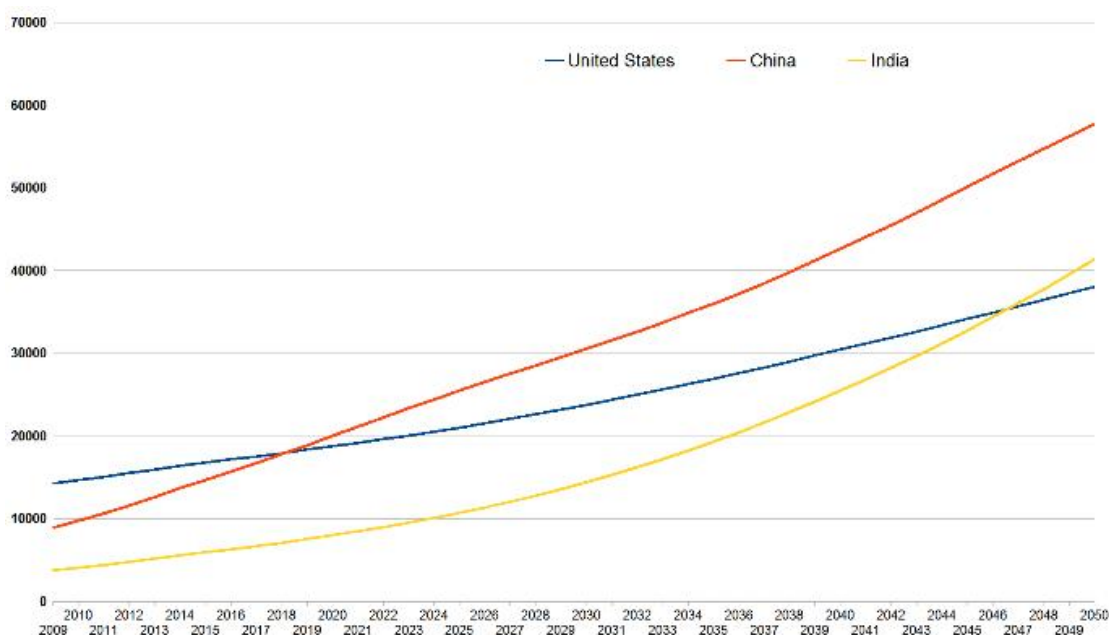

Αυτά τα κράτη ενδέχεται τον αιώνα αυτό να αντιπροσωπεύσουν ένα μεγαλύτερο ποσοστό της παγκόσμιας οικονομίας αλλά και του παγκοσμίου πληθυσμού, χωρίς να λησμονούμε τις ήδη ανεπτυγμένες οικονομίες της Ιαπωνίας, Δημοκρατίας της Κορέας και Δημοκρατίας της

Κίνας, ενώ ο δυτικός κόσμος αντιμετωπίζει προβλήματα. Επιπλέον οι διπλωματικές σχέσεις των δύο μεγάλων αναπτυσσόμενων ασιατικών δυνάμεων με την Ρωσία και την κοινή τους συγκρότηση του Shanghai Corporation Organization (SCO) δυναμώνει ένα σημαντικό αντίβαρο στην αμερικάνικη και μερικές φορές ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική. Η άνοδος αυτή της Ασίας συμβαίνει σε πολλούς τομείς και αυτό την καθιστά πλήρη και ίσως και βιώσιμη. Οι τομείς αυτοί είναι:

- 1) Οικονομία: Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας έχει μια από τις μεγαλύτερες οικονομίες στον κόσμο και ενδέχεται να ξεπεράσει σε λίγα χρόνια αυτή των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας είναι η πρώτη χώρα σε εξαγωγές, ξεπερνώντας οριακά και την Ευρωπαϊκή Ένωση με 2.343.000.000.000\$ το 2014. Η Δημοκρατία της Ινδίας υστερεί κάποια χρόνια σε σχέση με την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας όμως η οικονομία της γνωρίζει μια μεγάλη και ταχεία ανάπτυξη, και ενδέχεται και αυτή μακροπρόθεσμα να γίνει κίνδυνος για την

υπεροχή των δύο δυτικών οικονομιών. Το μεγάλο πιθανό εμπόδιο για τις δύο αυτές ασιατικές οικονομίες αλλά και τις υπόλοιπες είναι η παγίδα του μεσαίου εισοδήματος (Middle Income Trap). Παρακάτω φαίνεται η εκτίμηση των οικονομιών των τεσσάρων δυνάμεων από το 2009 έως και το 2050.

- 2) Πληθυσμός: Ο ασιατικός πληθυσμός ενδέχεται να αυξηθεί κατά την διάρκεια του 21^{ου} αιώνα χωρίς όμως η αύξηση αυτή να έχει αλλαγές ως προς το ποσοστό του ασιατικού πληθυσμού στην Γη. Ταυτόχρονα ο πληθυσμός της Ευρώπης και των Ηνωμένων Πολιτειών προβλέπεται πως θα μειωθούν.
- 3) Πολιτική: Οι αναπτυσσόμενες ασιατικές χώρες χαίρουν μιας αυξανόμενης πολιτικής επιρροής στην ευρύτερη Ασία. Η πολιτική επιρροή της Λαϊκής Δημοκρατίας φαίνεται να μεγαλώνει σε περιοχές όπως η Αφρική και η Λατινική Αμερική, κυρίως δια μέσου των κινέζικων επενδύσεων. Επιπλέον αμφότεροι οι ασιατικοί «γίγαντες» αποτελούν στενοί φίλοι της Ρωσικής Ομοσπονδίας και μέλη της Shanghai Cooperation Organization (SCO), η οποία λειτουργεί κάπως σαν τον Οργανισμό Βορειοανατολικού Συμφώνου (NATO) της Ανατολής.
- 4) Πολιτισμός: Ο πανάρχαιος πολιτισμός της Ινδίας και της Κίνας συχνά προκαλεί το ενδιαφέρον των δυτικών, ενώ μαρτυρείται μια μεγάλη ανάπτυξη στον σύγχρονο πολιτισμό και προβολή του από αυτές τις χώρες. Από τους πιο σημαντικούς κινηματογράφους στον κόσμο θεωρούνται του Hong Kong (πολλές από τις ταινίες είναι πολεμικών τεχνών) και το Bollywood, η οποία αποτελεί τη μεγαλύτερη βιομηχανία κινηματογράφου παγκοσμίως, ξεπερνώντας και το Hollywood. Από την Ιαπωνία, μεγάλη επιτυχία έχουν τα Anime ενώ γνωστή είναι και η K-pop μουσική από την

Δημοκρατία της Κορέας (μέρους της *Korean Wave*, δηλαδή της διάδοσης και αύξησης δημοτικότητας της κουλτούρας της Νοτίου Κορέας). Μεγάλη επιτυχία στην Δύση γνωρίζει και η ασιατική γαστρονομία. Επιπλέον οι γλώσσες της Ασίας χαίρουν μιας αύξησης στην διάδοση τους. Τέλος, μεγάλη διάδοση στην Δύση γνωρίζει και το Feng shui.

- 5) Θρησκεία: Οι θρησκείες της Ασίας (κυρίως ο Βουδισμός) αλλά και ασιατικοί τρόποι σκέψης έχουν εισχωρήσει στον δυτικό κόσμο και προκαλούν το ενδιαφέρον πολλών δυτικών.
- 6) BRICS και Next Eleven: BRICS είναι ο συνεταιρισμός των πέντε δυναμικά αναπτυσσόμενων βιομηχανικών δυνάμεων, δηλαδή την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Βραζιλίας, την Ρωσική Ομοσπονδία, την Δημοκρατία της Ινδίας, την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας και την Δημοκρατία της Νότιας Αφρικής. Το Next Eleven ή αλλιώς N-11 αναφέρεται είναι οι έντεκα χώρες που αναγνωρίστηκαν από την Goldman Sachs και τον οικονομολόγο Jim O'Neil ως οι χώρες που μαζί με αυτές των BRICS έχουν την μεγαλύτερη πιθανότητα να γίνουν οι οικονομικά ισχυρότερες χώρες του πλανήτη. Οι χώρες αυτές είναι η Λαϊκή Δημοκρατία του Μπαγκλαντές, η Αραβική Δημοκρατία της Αιγύπτου, η Δημοκρατία της Ινδονησίας, η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν, οι Ηνωμένες Μεξικανικές Πολιτείες, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Νιγηρίας, η Ισλαμική Δημοκρατία του Πακιστάν, η Δημοκρατία των Φιλιππίνων, η Δημοκρατία της Τουρκίας, η Δημοκρατία της Κορέας και η Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Βιετνάμ. Από τις N-11 οι οκτώ είναι χώρες της Ασίας.

Υπάρχουν όμως και εμπόδια για την καθιέρωση της ασιατικής κυριαρχίας τον 21^ο αιώνα και αυτά είναι:

- 1) Αύξηση της ανισότητας στις ασιατικές χώρες με την μείωση των ίσων ευκαιριών ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις. Αυτό θα μπορούσε να δημιουργήσει αναταραχές.
- 2) Οι αναπτυσσόμενες ασιατικές χώρες απειλούνται από την Παγίδα Μεσαίου Εισοδήματος (Middle Income Trap).
- 3) Πιθανές μελλοντικές διαμάχες για τις πρώτες ύλες και την ενέργεια.
- 4) Η κλιματική αλλαγή θα μπορούσε να εμποδίσει την άνοδο των ασιατικών χωρών.
- 5) Τα μεγάλα προβλήματα διαφθοράς που υπάρχουν σε πολλές ασιατικές κυβερνήσεις.
- 6) Η γήρανση του πληθυσμού θα μπορούσε να εμποδίσει την ανάπτυξη πολλών ασιατικών χωρών.

Η ραγδαία όμως ανάπτυξη που γνωρίζει η ασιατική ήπειρος φαίνεται να απειλεί την παραδοσιακή ηγεμονία και κυριαρχία της Δύσεως, και θα μπορούσε

μακροχρόνια να αλλάξει την ισορροπία δυνάμεων στον πλανήτη. Από την άλλη έχει προταθεί να δημιουργηθεί η Transatlantic Trade and Investment Partnership ανάμεσα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και την Ευρωπαϊκή Ένωση, με σκοπό την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης και των δύο δυνάμεων. Επιπλέον η Ισοδυναμία Ευρώ – Δολαρίου θα μπορούσε να διευκολύνει αυτό το σχέδιο.

Παγκόσμιες γεωπολιτικές και οικονομικές εξελίξεις καθώς και η επιπτώσεις τους στον ελληνικό τουρισμό

Το 1991 με την πτώση των Ενωμένων Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών είχε καταργηθεί ο διπολισμός για να αντικατασταθεί με έναν μονοπολικό κόσμο υπό την καθοδήγηση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Τώρα πλέον όμως φαίνεται να επανεμφανίζεται το διπολικό μοντέλο ανάμεσα στην Δύση και την Ανατολή (πιο

συγκεκριμένα NATO και SCO). Ο «Νέος Ψυχρός Πόλεμος» όμως αποτελεί μια ευαίσθητη κατάσταση για την Ελλάδα, κυρίως εξαιτίας μιας ιδιαιτερότητας της. Δηλαδή η χώρα μας, παρότι είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και

του Οργανισμού Βορειοανατολικού Συμφώνου, έχει παραδοσιακά καλές σχέσεις με την Ρωσική Ομοσπονδία, την Δημοκρατία της Σερβίας αλλά και άλλες χώρες όπως η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Χωρίς να προκληθεί μια μεγάλη παγκόσμια κρίση που να αναγκάζει τις δύο μεγάλες συμμαχίες να σταυρώσουν τα ξίφη τους,

διάφορες κρίσεις και διαφωνίες ανά τον κόσμο φαίνεται να έχουν φέρει λίγο πολύ αντιμέτωπους τους δύο «τιτάνες» σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Από αυτές τις κρίσεις όμως και τον ανταγωνισμό των δύο κόσμων, η Ελλάδα και ο τουρισμός της βρίσκονται αιχμάλωτοι, εφόσον πολλές από τις συνέπειες σε διεθνή γεωπολιτικά ζητήματα επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα την τουριστική δραστηριότητα στην χώρα μας. Εδώ θα εξετασθούν κάποια διεθνή γεωπολιτικά και οικονομικά ζητήματα καθώς και οι συνέπειες τους στον ελληνικό τουρισμό.

Το Ζήτημα των νησιών Senkaku

Τον τελευταίο καιρό στην Άπω Ανατολή υπάρχει μια διεθνή κρίση στην οποία έλαβαν μέρος διάφορες χώρες, το ζήτημα της ιδιοκτησίας των νησιών Senkaku. Η κρίση περιλαμβάνει τρία μέρη, την Ιαπωνία, την Δημοκρατία της Κίνας και την

Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, κάθε μία υποστηρίζοντας τα δικαιώματα της σε αυτά τα νησιά. Οι δύο Κινέζικες κυβερνήσεις ισχυρίζονται ότι τα νησιά αυτά ανήκουν ιστορικά στην Κίνα και τέθηκαν υπό Ιαπωνική κατοχή ενώ η Ιαπωνία υποστηρίζει ότι όταν κατέλαβε τα νησιά ήταν ακατοίκητα (Terra nullius). Το ζήτημα αυτό είναι περίπλοκο επειδή αφορά μια παλαιά διαμάχη ανάμεσα στην Κίνα και την Ιαπωνία, τώρα όμως η Κίνα έχει δύο κυβερνήσεις που ανταγωνίζονται την ιδιοκτησία των νησιών, επειδή οι δύο αυτές κυβερνήσεις αυτό-αναγνωρίζονται ως η μοναδική και αληθινή κυβέρνηση της Κίνας. Επιπλέον με το ζήτημα αυτό ασχολούνται και άλλες χώρες όπως το Βιετνάμ και οι Φιλιππίνες, που ανησυχούν για τον «επεκτατισμό της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας» ενώ με το ζήτημα ασχολούνται και οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, στις οποίες απάντησε η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας ότι δεν θα έπρεπε να ασχολούνται με τις υποθέσεις των άλλων. Το συγκεκριμένο θέμα δεν φαίνεται να έχει κάποιες σημαντικές άμεσες επιπτώσεις στον ελληνικό τουρισμό, και η ελληνική πλευρά δεν έχει λάβει μέρος.

Η Κρίση της Ουκρανίας

Η Κρίση της Ουκρανίας αφορά την διπλωματική και διεθνή κρίση ανάμεσα στην Δημοκρατία της Ουκρανίας (υποστηριζόμενη από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής) και αυτονομιστές των Ρωσόφωνων περιοχών της Κριμαίας και της Ανατολικής Ουκρανίας (υποστηριζόμενοι από την Ρωσική Ομοσπονδία). Η κρίση ξεκίνησε όταν ο πρώην πρόεδρος της Δημοκρατίας της Ουκρανίας Βίκτωρ Γιανούκοβιτς αρνήθηκε να υπογράψει ένα σύμφωνο με την Ευρωπαϊκή Ένωση με αποτέλεσμα να προκληθούν μεγάλες πορείες και διαμαρτυρίες, γνωστές ως το κίνημα *Euromaidan*, το οποίο επιθυμούσε στενότερες σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Εν τέλει η κυβέρνηση Γιανούκοβιτς έπεσε και ανησυχία κυριέψε τις Ρωσόφωνες επαρχίες της Κριμαίας και ανατολικής Ουκρανίας, με αποτέλεσμα να γίνουν αυτονομιστικές. Οι αυτονομιστές καταδικάζουν την κυβέρνηση της Ουκρανίας ότι περιέχει Νέο-Ναζιστικά βαλτά από τις ΗΠΑ και την ΕΕ ενώ η Ουκρανία καταδικάζει τους αυτονομιστές ότι είναι τα πιόνια της Ρωσίας και ότι αυτή λαμβάνει ενεργά μέρος στην διαμάχη (οι ύποπτοι στρατιώτες «*little green men*»). Η Κριμαία κατάφερε να αποσχιστεί από την Ουκρανία με δημοψήφισμα στις 16 Μαρτίου του 2014 και προσαρτήθηκε στην Ρωσική Ομοσπονδία δύο μέρες αργότερα. Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και η Ευρωπαϊκή Ένωση καταδίκασαν την Ρωσική Ομοσπονδία για το γεγονός και προχώρησαν σε οικονομικές κυρώσεις εναντίον της. Για τον ελληνικό τουρισμό αυτό το γεγονός είναι μεγάλης σημασία και ένα πολύ λεπτό θέμα, διότι μια φανερή λήψη ενός από τα δύο μέρη θα μπορούσε να προκαλέσει την οργή του άλλου μέρους και να έχει φανερές επιπτώσεις στον ελληνικό τουρισμό.

Ο Πόλεμος της Συρίας

Ο συνεχιζόμενος πόλεμος στην Συρία είναι ίσως η μεγαλύτερη διεθνή γεωπολιτική κρίση αυτήν την στιγμή. Ξεκίνησε όταν κατά την περίοδο της Αραβικής Άνοιξης όταν ξεκίνησαν εξεγέρσεις κατά του Μπασάρ Αλ Άσαντ, προέδρου της χώρας. Ο πρόεδρος απάντησε με στρατιωτικά μέσα και ξέσπασε ένας εμφύλιος πόλεμος. Οι αντάρτες απέκτησαν την υποστήριξη χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών και το συριακό κράτος την υποστήριξη της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν. Αργότερα εμφανίσθηκε και το «Ισλαμικό Χαλιφάτο» α σεβάλ στην Ανατολική Συρία και στο Ιράκ ως τρίτο μέρος στο Συριακό Πόλεμο. Μεγάλες διαφωνίες ανάμεσα στις δυτικές δυνάμει και τις ανατολικές υπήρξαν σχετικά με το μέλλον του Σύριου προέδρου μετά τον πόλεμο, ενώ τα τρομοκρατικά χτυπήματα στο Παρίσι το Νοέμβριο του 2015 ένωσε την Δύση με την Ανατολή στη μάχη κατά του «ισλαμικού Χαλιφάτου». Επιπλέον, η κατάρριψη ενός ρωσικού αεροσκάφους εκ μέρους της Τουρκίας προκάλεσε ένα σοβαρό διπλωματικό επεισόδιο ανάμεσα στην Ρωσική Ομοσπονδία και την Τουρκική Δημοκρατία. Επιπλέον εξαιτίας του πολέμου στην Συρία εμφανίστηκε η μεγάλη προσφυγική κρίση, όπου εκατομμύρια πρόσφυγες και μετανάστες από την Μέση Ανατολή και Αφρική προσπαθούν να περάσουν στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κυρίως δια μέσου της Ελλάδος και Ιταλίας. Οι συνέπειες της Κρίσης στην Συρία είναι πολύ σοβαρές για την Ελλάδα αλλά και την Ευρωπαϊκή Ένωσης. Τα τεράστια κύματα προσφύγων και μεταναστών έχει προκαλέσει διλήματα στην ελληνική κυβέρνηση αλλά και στις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις. Το γενικότερο χάος στην Μέση Ανατολή φαίνεται να είναι θετικό για τον ελληνικό τουρισμό επειδή πλήττονται οι μεσογειακοί ανταγωνιστές Αφρικής και Ασίας. Επιπλέον το διπλωματικό επεισόδιο ανάμεσα στην Τουρκία και την Ρωσία προκάλεσε τον αποκλεισμό της Τουρκίας ως τουριστικό προορισμό για τους Ρώσους πολίτες, που ίσως επιλέξουν Ελλάδα. Τέλος, τα απανωτά τρομοκρατικά χτυπήματα που συμβαίνουν ανά τον κόσμο θα μπορούσε να ανησυχήσουν εν δυνάμει τουρίστες και να βλάψουν τον παγκόσμιο τουρισμό.

Περιβαλλοντική Κρίση

Η Περιβαλλοντική Κρίση, η οποία προκαλεί ανησυχία στον κόσμο και στις παγκόσμιες κυβερνήσεις, έχει μεγάλες επιπτώσεις στον τουρισμό. Οι περιβαλλοντικές αλλαγές απειλούν τουριστικούς προορισμούς ενώ ενθαρρύνεται μια νέα φιλοσοφία στον τουρισμό, αυτή του βιώσιμου τουρισμού και ενθαρρύνονται οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού εις βάρος του μαζικού οργανωμένου πακεταρισμένου τουρισμού.

Βιβλιογραφία

- 'Asia 2050: Realizing the Asian Century' (2012), Asia Investment Bank

Σύνδεσμοι

- www.bbc.com
- www.cnn.com
- www.rt.com
- www.france24.com
- www.aljazeera.com
- www.tv5monde.com

ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Τί είναι Νεοφιλελευθερισμός

Από την έναρξη της Κρίσεως Χρέους της Ευρωζώνης και την εφαρμογή των πακέτων διάσωσης βασισμένα στην λιτότητα και στο «λιγότερο κράτος» δια μέσου των ιδιωτικοποιήσεων, έχει ξεκινήσει μια έντονη συζήτηση σχετικά με τον «Νεοφιλελευθερισμό» και τις πιθανές του επιπτώσεις για την οικονομία αλλά και για τους λαούς της Ευρώπης. Από την ετυμολογική ρίζα της λέξης προκύπτει το «νέο» και ο «φιλελευθερισμός», ορίζοντας έτσι μια «νέα» μορφή του Φιλελευθερισμού. Είναι όμως ο Νεοφιλελευθερισμός κάτι το «καινούργιο» και το «νέο»;

Τον όρο «Νεοφιλελευθερισμός» εμπνεύστηκε το 1930 ο Γερμανός ακαδημαϊκός Alexander Rustow και αρχικά έκφραζε κυρίως μια απόκλιση στον τρόπο κρατικού παρεμβατισμού σε σχέση με αυτόν που εξέφραζαν κάποιοι κλασσικοί φιλελεύθεροι. Ο όρος αυτός επανήλθε δυναμικά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 70' και η έννοια του μεταβλήθηκε με την πάροδο του χρόνου. Συνήθως πλέον χρησιμοποιείται από ακαδημαϊκούς για να χαρακτηρίσουν την επιστροφή γενικότερων οικονομικών ιδεών που σχετίζονται με τον καπιταλισμό τύπου *laissez-faire*. Ο νεοφιλελευθερισμός υποστηρίζει την εκτενή ιδιωτική οικονομία με βάση τις ιδιωτικοποιήσεις, την δημοσιονομική λιτότητα, την ελεύθερη αγορά, την μείωση του κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομία, ρυθμίσεων και των κρατικών εξόδων. Οι ιδέες του νεοφιλελευθερισμού εκφράστηκαν από την Μάργκαρετ Θάτσερ στο Ηνωμένο Βασίλειο και τον Ντόναλντ Ρέγκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

Ο Κλασσικός Φιλελευθερισμός είναι η πρώτη μορφή του φιλελευθερισμού και ως γενικότερη έννοια δίνει έμφαση στην έννοια της «ελευθερίας» σε κοινωνικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Οι κύριοι εκφραστές του κλασσικού φιλελευθερισμού υπήρξαν οι John Locke, Adam Smith, Jean-Baptiste Say, Thomas Malthus και David Ricardo. Όπως είπε και ο φιλελεύθερος θεωρητικός Henry David Thoreau: «Η κυβέρνηση που κυβερνά καλύτερα κυβερνά λιγότερο» (The government is best which governs least). Επομένως ο σύγχρονος λεγόμενος νεοφιλελευθερισμός φαίνεται να χαρακτηρίζει το οικονομικό σκέλος του κλασσικού φιλελευθερισμού και δεν έχει τίποτα το «καινούργιο» και το «νέο», αντιθέτως είναι ίσως η αρχαιότερη φιλελεύθερη προσέγγιση της οικονομικής δραστηριότητας. Επιπλέον, το οικονομικό *laissez-faire* έχει εκφραστεί τόσο παλαιά όσο και ο 18^{ος} αιώνας και είχε γίνει αναπόσπαστο μέρος του γενικότερου φιλελευθερισμού τον 19^ο αιώνα έως ότου αμφισβητηθεί ο φιλελευθερισμός από τον πρωτοεμφανιζόμενο σοσιαλισμό (που εκφράζει οικονομικό προγραμματισμό με βάση ένα ισχυρό σοσιαλιστικό κράτος που κοινοποιεί την παραγωγή) αλλά και εθνικισμό (που εκφράζει την εθνική οικονομία, δηλαδή ένα ισχυρό παρεμβατικό κράτος που

συνεργάζεται με το εθνικό κεφάλαιο, αυτή υπήρξε και η οικονομική προσέγγιση του Φασισμού τον 20^ο αιώνα).

Νεοφιλελευθερισμός και Ελευθερισμός

Ο ελευθερισμός (libertarianism) είναι η πολιτική φιλοσοφία η οποία έχει ως κέντρο την ελευθερία. Επομένως, οι ελευθεριστές (libertarians) θεωρούν ότι πρέπει να εξασφαλιστεί η ατομική ελευθερία και ατομική ελευθερία ιδιοκτησίας. Η σύγχρονη έννοια του «νεοφιλελευθερισμού» μπορεί να συνδυαστεί αλλά και μερικές φορές να μπερδευτεί με την έννοια του ελευθερισμού. Η διαφορά είναι ότι ενώ ο «νεοφιλελευθερισμός» αφορά τον οικονομικό τομέα, ο ελευθερισμός αφορά και άλλους τομείς, δηλαδή ο ελευθερισμός περιλαμβάνει τον νεοφιλελευθερισμό σε μια προχωρημένη του εκδοχή. Οι ελευθεριστές υποστηρίζουν και τις κοινωνικές ελευθερίες, των οποίων τα ζητήματα δεν περιλαμβάνονται στον νεοφιλελευθερισμό που έχει καθαρά οικονομικό χαρακτήρα. Π.χ. οι ελευθεριστές υποστηρίζουν όλες τις ελευθερίες όπως η ελευθέρωση και ελεύθερη πώληση ναρκωτικών κ.τ.λ. Οι ελευθεριστές έχουν ως στόχο τους την αποδυνάμωση του κράτους και οι πιο ακραίοι ονομάζονται «Αναρχό-καπιταλιστές». Δηλαδή ο ελευθερισμός είναι μια πιο ριζοσπαστική προσέγγιση του κλασσικού φιλελευθερισμού και ενώ ο κλασσικός φιλελευθερισμός «ανέχεται» την ύπαρξη κράτους ως «απαραίτητο κακό», οι ελευθεριστές συχνά καταπολεμούν απευθείας κάθε μορφής κράτους ή υποστηρίζουν το Minarchism, δηλαδή ένα κράτος που περιορίζεται μόνο στην αστυνομία, στρατό, δικαστήρια και φυλακές.

Νεοφιλελευθερισμός και Ελληνικός Τουρισμός

Η Ελλάδα που βρίσκεται στην κρίση χρέους από το 2009, έχει υπογράψει μνημόνια και έχει δεχθεί πακέτα διάσωσης και βρίσκεται υπό έναν μηχανισμό στήριξης. Η Ελλάδα δέχεται κάποια δάνεια με χαμηλό επιτόκιο με αντάλλαγμα την πραγματοποίηση κάποιων σκληρών μεταρρυθμίσεων με νεοφιλελεύθερο χαρακτήρα όπως η ιδιωτικοποίηση λιμένων και η πώληση δημοσίων φορέων σε ιδιώτες. Ο στόχος είναι το «μικρότερο» κράτος με αποτέλεσμα να αυξηθεί ο ιδιωτικός τομέας και η επιχειρηματικότητα δια μέσου ιδιωτικών επενδύσεων στην οικονομία. Ποιες θα ήταν όμως οι επιπτώσεις του νεοφιλελευθερισμού εάν εφαρμοζόταν και στον τουριστικό κλάδο της ελληνικής οικονομίας; Θα μπορούσε να εφαρμοστεί ένα καθαρά νεοφιλελεύθερο μοντέλο στον ελληνικό τουρισμό; Η απάντηση είναι μάλλον όχι. Ο τουρισμός, ως γνωστόν, είναι ένας από τους τομείς της οικονομίας που έχει μια ιδιαιτερότητα: χρειάζεται τον κρατικό παρεμβατισμό επειδή οι συνέπειες για το περιβάλλον και τους προορισμούς της άναρχης ανάπτυξης των προηγούμενων χρόνων είναι εμφανής και αναγνωρισμένες. Το ερώτημα για τον κρατικό παρεμβατισμό όσον αφορά τον τουρισμό δεν είναι εάν «χρειάζεται» αλλά «ποιος πρέπει να είναι βαθμός της». Οι Tour Operators είναι ήδη ιδιώτες και το κράτος στην Ευρώπη έχει πάψει να είναι ο «κύριος επενδυτής» δεκαετίες πριν την κρίση. Η Ευρωπαϊκή κατεύθυνση για τον τουρισμό είναι αυτή της περιφερειακής ανάπτυξης, δηλαδή της αποκέντρωσης και της προώθησης βιώσιμων ειδικών και εναλλακτικών

μορφών τουρισμού. Για αυτόν τον λόγο δεν γίνεται προσπάθεια ιδιωτικοποίησης των κρατικών φορέων τουρισμού οι οποίοι δεν παράγουν άμεσο πλούτο, χρησιμεύουν μόνο για τον αναγνωρισμένα απαραίτητο κρατικό παρεμβατισμό στην τουριστική δραστηριότητα. Ίσως η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση για τον τουρισμό να είναι η μείωση ως ένα βαθμό του κρατικού παρεμβατισμού, όμως η καθιέρωση ενός συστήματος laissez-faire θα είχε αποδεδειγμένα καταστροφικές συνέπειες - περιβαλλοντικές και οικονομικές, μεταξύ άλλων- για το τουριστικό φαινόμενο.

Βιβλιογραφία

- Boas, Taylor C.; Gans-Morse Jordan (2009), “Neoliberalism: From the New Liberal Philosophy to the New Anti-Liberal Slogan”. Studies in comparative development
- Haymes, Stephen; Vidal de Hymes, Maria; Miller, Reuben eds. (2015) “The Routledge handbook of Poverty in the United States”, London, Routledge
- Mirowski, Philip; Plehwe, Dieter (2009) “The Making of the Neoliberal Thought Collective”, Harvard University Press
- Hartwich, Oliver M. (2009) “Neoliberalism: The Genesis of a Political Swearword”, Center for independent Studies
- Sinn, Hans-Werner (2010), “Casino Capitalism”, Oxford University Press
- Young, Shaun (2002), Beyond Rawls: An Analysis of the Concept of Political Liberalism, Lanham, MD, University Press of America
- Woodcock, George (2004), “Anarchism: A History of Libertarian Ideas And Movements”, Peterborough, Ont: Broadview Press
- “Libertarianism”, Encyclopedia Britannica

Σύνδεσμοι

- www.britannica.com

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΑΡΓΕΝΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Δημοκρατία της Αργεντινής είναι ένα παράδειγμα των τελευταίων ετών μιας χώρας που αντιμετώπισε σοβαρά οικονομικά προβλήματα, συμπεριλαμβανομένου και του χρέους. Αυτό το παράδειγμα μπορεί να συγκριθεί με την Ελλάδα ως προς την οικονομική πολιτική και ανάπτυξη όσον αφορά τον τουριστικό τομέα. Σε αυτό το μέρος θα ερευνηθούν οι λόγοι για τους οποίους προκλήθηκε η Μεγάλη Ύφεση της Αργεντινής, τα μέτρα εκ μέρους της Αργεντινής για την ανάπτυξη του τουρισμού καθώς και θα γίνει μια σύγκριση με την Ελλάδα και στην οικονομική αλλά και γεωπολιτική κατάσταση στην οποία βρίσκεται.

Η Μεγάλη Ύφεση της Αργεντινής

Η περίοδος της Μεγάλης Ύφεσης της Αργεντινής, που διήρκησε από το 1998 έως το 2002, χαρακτηρίστηκε από πολλαπλές οικονομικές δυσκολίες για την Λατινο-Αμερικάνικη Δημοκρατία. Το αποτέλεσμα αυτής της περιόδου ήταν 50% των Αργεντινών να θεωρούνται φτωχοί, 25% άποροι και επτά από τα δέκα παιδιά της χώρας βρέθηκαν ήταν πτωχά. Η Αργεντινή βρέθηκε ύστερα σε μια περίοδο ανάπτυξης όπου το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν αυξήθηκε και υπήρξε ανάπτυξη περίπου 9% για τα επόμενα πέντε χρόνια. Το 2005, το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν της Αργεντινής ξεπέρασε τα επίπεδα που είχε πριν την κρίση και τέθηκε αποτελεσματικά θέμα αναδιάρθρωσης του χρέους. Το 2010 έγινε και άλλη μια αναδιάρθρωση του χρέους. Οι λόγοι για τους οποίους προκλήθηκε η κρίση στην Αργεντινή είναι τρεις:

- 1) Η ισοτιμία του Πέσου με το Δολάριο 1:1 που είχε καθιερωθεί στην αρχή της δεκαετίας του 90' από τον Ντομίνγκο Καβάλο.
- 2) Τα υψηλά επίπεδα δανεισμού από τον πρόεδρο Κάρλος Μενέμ.
- 3) Μια αύξηση στο χρέος από την μείωση των φόρων.

Φαίνεται από τα παραπάνω ότι τα δύο κύρια προβληματικά στοιχεία της οικονομίας της Αργεντινής ήταν η σταθερή ισοδυναμία με το Δολάριο και το χρέος. Η Κρίση της Αργεντινής από μια πρώτη άποψη θυμίζει την Ελληνική Κρίση Χρέους όπου η χώρα μας, όντας ένα ακριβό νόμισμα, το Ευρώ, αντιμετωπίζει ένα τεράστιο χρέος που δημιουργήθηκε τα προηγούμενα χρόνια. Εκτός από τις δύο επιφανειακές όμως ομοιότητες, φαίνεται να υπάρχουν κάποιες διαφορές. Η Αργεντινή ακολούθησε το εσφαλμένο μοντέλο της προσχώρησης στο Νεοφιλελευθερισμό έχοντας ένα σταθερά ακριβό νόμισμα. Η Ελλάδα, από την άλλη, φαίνεται να προσχωρεί στον Νεοφιλελευθερισμό μόλις τα τελευταία ταραγμένα χρόνια της κρίσης. Άρα, οι δύο χώρες μοιράζονται δύο κοινά προβλήματα (νόμισμα και χρέος), όχι όμως την ίδια εσφαλμένη οικονομική πολιτική.

Μεγάλη πάντως μεταρρύθμιση της κυβερνήσεως της Αργεντινής στην καταπολέμηση της κρίσης της υπήρξε η αλλαγή νομισματικής πολιτικής. Δηλαδή, η κατάργηση της σταθερής ισοδυναμίας Πέσου – Δολαρίου και η υιοθέτηση μιας νομισματικής πολιτικής διακύμανσης της ισοτιμίας του εθνικού νομίσματος. Η

αλλαγή αυτή πολιτικής προκάλεσε μεγάλες αλλαγές στην εθνική οικονομία της Αργεντινής και υπήρξε ίσως η μεγαλύτερη μεταρρύθμιση για την καταπολέμηση της κρίσης, που ελάχιστο χρόνο μετά την αλλαγή νομισματικής πολιτικής ένα Δολάριο άξιζε πλέον 3,90 Πέσα Αργεντινής (ARS). Προφανώς τόσο καιρό πριν την κρίση η Αργεντινή είχε ένα νόμισμα που δεν αντιπροσώπευε την οικονομία της και την έβλαπτε περαιτέρω αντί να την ωφελεί.

Ανάπτυξη του τουρισμού στην Αργεντινή ύστερα από την αλλαγή νομισματικής πολιτικής

Η αλλαγή της εσφαλμένης νομισματικής πολιτικής εκ μέρους της Αργεντινής είχε ριζικές αλλαγές στην οικονομία της χώρας. Από αυτές της αλλαγές επωφελήθηκε και ο τουριστικός τομέας, ο οποίος γνώρισε ταυτόχρονα μια ανάπτυξη αλλά και μια αλλαγή στην ταυτότητα του. Οι επιπτώσεις της νέας νομισματικής πολιτικής στον τουρισμό της Αργεντινής είναι οι εξής:

- 1) Σημαντική αύξηση της ανταγωνιστικότητας: Η ισοδυναμία του ARS με το USD καθιστούσε την Αργεντινή έναν ακριβό τουριστικό προορισμό. Με την αλλαγή στην νομισματική πολιτική όμως, κατά το διάστημα ανάμεσα στο 2001 και 2002, το Μπουένος Άιρες από 23^η πιο ακριβή πόλη του κόσμου βρέθηκε στην 135^η θέση. Αυτό οδήγησε σε μια τέτοια ζήτηση της αύξησης, που έπρεπε να κτιστούν νέα ξενοδοχεία και σημειώθηκε ρεκόρ το 2003, ένα χρόνο μετά μόλις!
- 2) Σημαντική μείωση στον εγχώριο τουρισμό: Αυτό δεν οφείλεται στην νέα νομισματική πολιτική, αλλά είναι κυρίως μακροχρόνια επίπτωση της παλαιάς πολιτικής που προκάλεσε την κρίση. Οι πολίτες της Αργεντινής, φτωχότεροι εξαιτίας της κρίσης, αδυνατούσαν να πραγματοποιήσουν τα τουριστικά ταξίδια που πραγματοποιούσαν πριν, αυτό οδήγησε σε μια τιμολογιακή πολιτική για τους ντόπιους.
- 3) Αύξηση του συνοριακού τουρισμού: Με την μείωση των τιμών εξαιτίας της νέας νομισματικής πολιτικής, η Αργεντινή έγινε πιο ελκυστικός προορισμός για τουρίστες προερχόμενους από γειτονικές χώρες όπως η Χιλή και Βραζιλία. Αυτό οδήγησε στην αύξηση του συνοριακού τουρισμού έως και 60%.
- 4) Μείωση αφίξεων από πολλές ανεπτυγμένες χώρες: Στην περίπτωση της Αργεντινής, παρατηρήθηκε μείωση στις αφίξεις τουριστών από χώρες της Ευρώπης, τον Καναδά και της Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής μετά την αλλαγή της νομισματικής. Οι τουρίστες από αυτές τις χώρες ξοδεύουν πολλά χρήματα και η μείωση αυτή στις αφίξεις τους ήταν δυσάρεστη.
- 5) Αλλαγές στην πολιτική κατεύθυνση της Αργεντινής: Η αλλαγή αυτή της ταυτότητας του τουρισμού έφερε πιο κοντά σε πολιτικό επίπεδο την Αργεντινή με τις χώρες της Λατινικής Αμερικής.
- 6) Αύξηση των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού: Την περίοδο από την κρίση και μετά στην Αργεντινή παρατηρείται μια αύξηση αλλά και προώθηση για τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, κυρίως του αγροτουρισμού, οικολογικού και τοπικού.

Σύγκριση με την Ελλάδα

Παρά τα πολλά κοινά σημεία που φαίνονται στις περιπτώσεις Ελλάδας και Αργεντινής, υπάρχουν κάποιες μεγάλες διαφορές ανάμεσα στους δύο οι οποίες είναι οι εξής:

- 1) Η Ελλάδα έχει κοινό νόμισμα με τις χώρες της Ευρωζώνης: Μια ενδεχόμενη υποτίμηση του Ευρώ ισχύει για και για την Γαλλία, Γερμανία, Κάτω Χώρες, Ισπανία κ. τ. λ. Το τουριστικό προϊόν της Ελλάδος γνωρίζει μια ιδίου τύπου αύξηση ανταγωνιστικότητας σε σχέση με το προϊόν τρίτων χωρών. Επιπλέον, πολλοί Ευρωπαίοι τουρίστες ίσως προτιμήσουν τους Ευρωπαϊκούς προορισμούς με αποτέλεσμα να αυξηθεί ο εσωτερικός τουρισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- 2) Διαφορά στον ρυθμό υποτίμησης: Το Ευρώ γνωρίζει μια σταθερή υποτίμηση έναντι του Δολαρίου και των άλλων νομισμάτων, η υποτίμηση αυτή δεν είναι όμως τόσο έντονη όσο αυτή της Αργεντινής. Το Πέσο Αργεντινής υποτιμήθηκε σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα από 1:1 με το Δολάριο σε 1 USD: 3,90 ARS. Η εντονότατη αυτή υποτίμηση έχει πολύ διαφορετικές σε βαθμό συνέπειες από την υποτίμηση του Ευρώ έναντι του Δολαρίου αλλά και τρίτων νομισμάτων.
- 3) Πλεονέκτημα σταθερότητα υπέρ του Ευρώ: Το Ευρώ είναι το νόμισμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλαδή της μεγαλύτερης οικονομίας στον κόσμο. Η σταθερότητα αυτή του νομίσματος έχει παραμείνει παρά την δεινή του κατάσταση και αυτό μαρτυρείται στην αργή του νομισματική υποτίμηση.
- 4) Απειλή για αλλαγή νομίσματος: Η Αργεντινή, αντίθετα με την Ελλάδα, δεν απειλείται με μια ξαφνική αλλαγή νομίσματος που θα μπορούσε να βλάψει σημαντικά την οικονομία της.

Βιβλιογραφία

- Weisbrot, Mark; Sandoval, Luis (October 2007), “Argentina’s Economic Recovery”. CEPR
- ‘Simpson on Sunday: Argentinians summon up the ghost of Peron in hard times’, London, the telegraph
- Raszewski, Eliana; Helft, Daniel (27 December 2006). “Pegasus, Merrill Lynch Create Argentina Property Fund”. Buenos Aires, Bloomberg
- Pasternak, Carla (4 November 2010), ‘Argentina: Reviving Economy With Rare Combination of Yields and Growth’. Seeking Alpha
- Luna, Daniel (20 December 2001), “Argentina’s Crisis Explained”. Time

Σύνδεσμοι

- <http://fama2.us.es>
- www.telegraph.co.uk
- www.agro.uba.ar

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την παραπάνω έρευνα απορρέει το συμπέρασμα ότι παρά τις αρνητικές συνέπειες και τις επιπτώσεις της κρίσης στην ελληνική οικονομία, η αναμενόμενη ισοδυναμία Ευρώ – Δολαρίου, παρότι αντικατοπτρίζει μια οικονομική αποδυνάμωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, ενδέχεται να δράσει θετικά ενισχύοντας τον ελληνικό τουρισμό και τις ελληνικές εξαγωγές. Με προσεκτικό προγραμματισμό και μελέτη του θέματος, η Ελλάδα και οι χώρες της Ευρωζώνης θα μπορέσουν να επωφεληθούν σημαντικά από την υποχώρηση του ακριβού ευρωπαϊκού νομίσματος και να αναζωογονήσουν τις πληγωμένες από την κρίση οικονομίες τους. Η ταυτόχρονη αξιοσημείωτη άνοδος της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας και της Ινδικής Δημοκρατίας πρόκειται να ενισχύσουν επιπλέον τον τουρισμό της Ελλάδος αλλά και της Ευρώπης. \

Η άνθηση όμως που πρόκειται να γνωρίσει ο ελληνικός τουρισμός, παρά την σημασία του για την οικονομία της χώρας μας αλλά και ολόκληρης της Ευρώπης, δεν απομακρύνει τα προβλήματα του χρέους και τον κίνδυνο που θα μπορούσε να προκαλέσουν σε περίπτωση που παραμεληθούν. Επιπλέον, οι νέες γεωπολιτικές προκλήσεις που φέρνει μαζί της η αλλαγή της ισορροπίας των δυνάμεων στον κόσμο ενδέχεται να αφήσει το στίγμα της στον τουρισμό της Γερμανίας Ηπείρου , συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδος.

Πάντως, η ισοδυναμία Ευρώ – Δολαρίου ενδέχεται να γνωρίσει στον τουρισμό της Ελλάδος μια νέα λαμπρή εποχή και η νέα αυτή νομισματική κατεύθυνση ίσως να επιφέρει και επιπλέον οφέλη για την οικονομία της χώρας μας στο μέλλον.